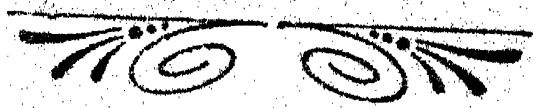

પ્રશ્નોરા નાગર જ્ઞાતિના

વસ્તીપત્રકનો રિપોર્ટ.

(જ્ઞાતિમાંના વિદેહી મહાન્ પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોની રૂપરેષા તે રિપોર્ટરી સાથે)

તૈયાર કરી પ્રકટ કરનાર

દયાશંકર ભાઈશંકર શુક્લ.

મૂળવતન—નાનીબોર. હાલ—સુરત.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૬૮૮૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ પ્રજ્ઞોશ નાગર દ્વારા લિખિત
વસ્તીપત્રાકે રિપોર્ટ

વિષય ૨૧ ૬૨૬૨૩૦૧.૫૪૨.૫૬

પ્રશ્નોરા નાગર જ્ઞાતિના વસ્તીપત્રકનો રિપોર્ટ.

(જ્ઞાતિમાંના વિદેહી મહાન પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોની રૂપરેષા ને ડિરેક્ટરી સાથે)

તૈયાર કરી પ્રકટ કરનાર

દયાશંકર ભાઈશંકર શુક્લ.

મૂળવતન-નાનીબોર. હાલ—મુરત.

भुजङ्गो.

महेशः परेशो गिरीशः पिनाकी ।
कपही त्रिशूली विशूली कपाली ॥
स्फुरन्मुण्डमाली ज्वलत्कांतिशाली ।
सदा हाटकाख्यः शिवो वः शिवाय ॥ १ ॥

पुरारिः स्मरारिः सुरारिः प्रधर्षी ।
सुरर्षिः प्रहर्षी मुरारीष्टकारी ॥
भुजंगेन्द्रहारा कृतांगार्धनारिः ।
सदा हाटकाख्यः शिवो वः शिवाय ॥ २ ॥

शिवः शंकरश्चन्द्र चूडो वृषांको ।
मृडो धूर्जटिः कामरूपा विरूपा ॥
भविष्णुर्जयिष्णु सहिष्णुश्चविष्णु ।
सदा हाटकाख्यः शिवो वः शिवाय ॥ ३ ॥

मही धूमकेतुर्जलं घर्मरश्मिः ।
मरुद्वयोम यज्वा शशांकस्त्रिधात्मा ॥
महात्माखिलात्मा विरक्तः स्मशानी ।
सदा हाटकाख्यः शिवो वः शिवाय ॥ ४ ॥

गुणी निर्मुणी सर्व उग्रः स्वयंभू ।
विनोदी विमोही पवित्रस्त्रिनेत्रः ॥
स्थविष्ठो गरिष्ठः कृपालुर्वरिष्ठः ।
सदा हाटकाख्यः शिवो वः शिवाय ॥ ५ ॥

(श्री नागर महोदय)

जगन्नाथ पण्डित.

પરમકૃપાળુ, ઈષ્ટદેવ,

શ્રી હાટકેશ્વરને

સપ્તેમ અર્પણ.

સાચવળે સંબંધ પરસ્પર, ધર્મે રાખી ધ્યાન;
સંપી સદ્ગુણ લેને દેને, દૂર કરી અભિમાન.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

પ્રેમે વચનામૃત પાનવિના, સાચા ખોટાના લાનવિના;
ગાંઠ હૃદયની જાનવિના, ગળશે નહિરે.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

તત્ત્વ નથી મારા તારામાં, સુઝ સમજ નરતા સારામાં;
સંવદ્ધ મૃતહારામાં, દિન બળશે નહિરે.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

જે ઈચ્છા મનમાં કરો, હૃદય ધવાની આપ;
તો અંતરમાં કેતરો, દૃઢ નિશ્ચયની છાપ.
આરંભ્યાં ઉત્તમ તમે, કરો પૂર્ણ સદુ કામ;
તેના શુભ પરિણામમાં. સદા લહો વિશ્રામ.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ન કરે અન્યને ઉંચા, જે ઉંચી જાતનો ધર્મ;
કુંઠના સરખો તેને, જીવતો કેઈ કે નહીં.

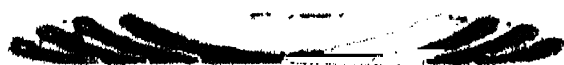
❀ ❀ ❀ ❀ ❀

જુએ સાંભળે તોય, નહીં બોલે ચાલે કશું;
તે માનવ નહિ હોય. અણુતરાના ચાડિયા.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ન કરે અર્થીકાજ, પાંચ આંગળાં એકઠાં;
લાખ દામની લાજ, રાખ જરાખર લેખવી.

(સ્વ. કેશવલાલ હરિરામ ભંડુ)

અમરત પ્રતોરા નાગરની જાતિના વસ્તીપત્રક માટે સંવત ૧૯૪૩ માં
પહેલ પહેલો પ્રયત્ન કરનાર, સ્વજાત્યબુદ્ધિગ્રસ્ત,
સ્વર્ગસ્થ મહાત્મા શ્રી કુંડભટ્ટ ઉર્લે કશ્લાશંકર વિઠ્ઠલભટ્ટ.

જન્મ.

સંવત ૧૮૮૭ ના
ક્રિ. વૈશાખ સુદિ ૫, રવિવાર.

મરણ.

સંવત ૧૯૫૪ ના
વૈશાખ વદિ ૫, મંગળવાર.

પ્રાસ્તાવિક નોંધ.

આપણી સમસ્ત પ્રશ્નોના જ્ઞાતિના વસ્તીપત્રકનો આ પહેલ પહેલોજ રિપોર્ટ છે. તેની જરૂરિયાત વિશે શ્રીયુત વિદુલરાય યજ્ઞેશ્વર આવસત્થીએ આગળ નિવેદનમાં ઘણી સારી રીતે વિવેચન કરેલું છે; એટલે તેના સંબંધમાં મારે વિશેષ લખવાની જરૂર રહેતી નથી. ફક્ત એટલુંજ કહીશ કે જે જ્ઞાતિ દિન પ્રતિદિન ક્ષીણ થતી જાય તેના સંબંધમાં કંઈપણ ઉપાય લેવામાં ન આવે તો આખરે તેની કઈ સ્થિતિ આવે એ સમજાવવું પડે તેવું નથી. જ્ઞાત્યુન્નતિના ઉપાયો હાથ ધરતા પહેલાં તેની ખરી વસ્તુસ્થિતિ જાણવાની અગત્ય રહે છે; અને તે વસ્તુસ્થિતિ વસ્તીપત્રકથી જાણી શકાય તેમ છે, તેથી પ્રથમ વસ્તીપત્રકનું કાર્ય હાથમાં લીધું છે.

કેટલાએક બંધુઓની શંકાના સમાધાન માટે અત્ર કહેવાની અગત્ય છે કે આ કાર્ય કોમના કહેવાથી કરવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ જ્ઞાતિમાંની એક વ્યક્તિ તરીકેની મારી ફરજ છે કે જ્ઞાતિ-હિતના કોઈપણ કાર્યમાં મારે ખતો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; અને તેમાં પણ જ્ઞાતિના ગૌરવ-શુદ્ધિના કુટુંબમાં મારો જન્મ થએલો હોવાથી એ ફરજમાં વધારો થયો છે. વળી જ્ઞાતિની ઉન્નતિનો પ્રવાહ વધારે વેગવાન બનાવવાને થોડી મુદતથી ભાવનગરમાં 'પ્રશ્નોરા યુવકમંડળ' સ્થપાયું છે તેમાં મેમ્બર થમા પછીથી મારે માથે ખેવડી ફરજ હતી તે ત્રેવડી-ત્રણ ગણી-થઈ. આ પ્રમાણે ફરજોનો જોજો વધ્યો ત્યારે તેની નીચે ચગદાયા કરતાં તેમાંથી બની શકે તેટલા અંશે પણ મુક્ત થવાય તો હીક એમ ધારી પ્રથમનું આ કાર્ય હાથમાં લીધું; અને ઇષ્ટપાથી ને ઉદાર દિલના બંધુઓની સહાનુ-બૂતિથી તે પૂર્ણ પણે થયું. તેજ મુજબ હવે પછી પણ બીજાં ક્રમે ક્રમે જ્ઞાતિહિતનાં કાર્યો હાથમાં લેવા ઈચ્છા છે, તેમાં પણ આ સમયની માફક બંધુઓ સહાય કરશે એવી આશા છે.

આ કાર્યમાં ઉદાર દિલવાળા બંધુઓએ સહાય કરાને મારા પર જે મોટો ઉપકાર કર્યો છે તે ખાતે તે સર્વેનો શુદ્ધ અંતઃકરણથી મોટો આભાર માનું છું.

શ્રીમાન સર પ્રભાસાંકર દલપતરામ પટ્ટણીશ્રીએ આ કાર્યના આરંભમાંજ સારી મદદ કરી કે જેથી લાંબા વખતથી આ કાર્ય કરવાની મારી ઇચ્છા હતી તે જલદી પૂર્ણ થઈ, અને તેથી તેઓશ્રીનો મોટો આભાર માનું છું. આશા છે કે હવે પછી પણ તેજ પ્રમાણે મદદ કરી ઉપકૃત કરતા રહેશે.

અત્ર કહેવાની અગત્ય છે કે શ્રીમાન સર પટ્ટણીશ્રીએ આપણી જ્ઞાતિને પ્રસિદ્ધિમાં આણી છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ લગભગ ૧૭-૧૮ વર્ષથી જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થીઓની સગવડતા સાચવવાને એક 'પ્રશ્નોરા બોર્ડિંગ' સ્થાપન કરી છે; તે તેમાં ઘણી સારી મદદ અઘપર્યંત આપી રહ્યા છે. વળી જ્ઞાતિમાંના ગરીબ વિદ્યાર્થીઓને સારી કેળવણી લેવાને કેટલીએક સ્કોલરશીપો પણ તેઓશ્રી આપે છે. તેઓશ્રીના પૂજ્ય પિતાશ્રીએ પણ આ વર્ષે રૂ. ૨૦૦૦) ની રકમ 'પ્રશ્નોરા બોર્ડિંગ'ને આપી પોતાના લઘુ બંધુ સ્વ. કેશવલાલનું સ્મારક ચિરસ્થાયી બનાવ્યું છે; તેમજ સર પટ્ટણીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર શ્રીયુત અનંતરાયભાઈ પણ એ બોર્ડિંગ માટે સારો ભાવ ધરાવે છે. આ પ્રમાણે શ્રીમાન સર પટ્ટણીનું આખું કુટુંબ આપણી જ્ઞાતિ ઉપર ઉપકાર કરનાર છે એ આપણે જૂલો જવું ન જોઈએ. સાથે એટલું તો કહીશ કે સર પટ્ટણી તરફથી જેટલા પ્રમાણમાં મદદની આશા રાખીએ તેટલા પ્રમાણમાં તો હજી મળી શકી નથીજ; પણ આજ સુધીના મારા જ્ઞાતિ-અનુભવથી એટલું કહી શકું છું કે જે જ્ઞાતિ-હિતનાં ખરાં કામો હાથમાં લેવામાં આવે તો તેમાં તેઓ જોઈતી મદદ અવશ્ય આપશે.

બીજું-આ કાર્ય કરવામાં મને તન, મન ને ધનથી મદદ કરનારા શ્રીયુત વિદુલરાય યજ્ઞેશ્વર આવસત્થીનો જેટલો આભાર માનું તેટલો જોઈએ છે. તેઓશ્રીએ આ કાર્યમાં આરંભથી માંડીને અંત સુધી પોતાથી બનતી મદદ કરી છે. શ્રીયુત આવસત્થી જ્ઞાતિના એક સાચા સેવક છે એમ આ કાર્યમાં તેમણે કરેલી મદદથી સિદ્ધ થાય છે. વળી તેઓશ્રી સાથેનો પરિચય થતાં એમ પણ જણાયું કે તેઓ જ્ઞાતિ-હિતનાં દરેક કાર્યમાં પોતાથી બનતી મદદ કરે છે. ઇશ્વર, તેમના જેવા ઘણા બંધુઓ તૈયાર કરે, અને જ્ઞાત્યુન્નતિનો પ્રવાહ જલદી આગળ વધે; એજ ઇષ્ટપ્રતિ અભ્યર્ચના છે.

શ્રીયુત ગિરિધર શર્માએ ઉત્તરદિંદમાં વસતા આપણા શ્રાવિયંધુઓની બની શકી તેટલી નો ધમોક્ષી આપીને મોટો ઉપકાર કર્યો છે.

‘ઝંકુદર્મસી’ના સ્થાપક શ્રીયુત ભુગતરામભાઈએ અનેક મુશ્કેલીઓ વેઠીને મુંબઈ ખાતેનું વસ્તીપત્રકનું કામ કરવામાં સહાય કરી છે, અને નાણાંની પણ સહાય કરી છે; તેમજ તેમના પિતામહનો ફોટોગ્રાફ જે આ રિપોર્ટમાં મૂકવામાં આવ્યો છે તેના પ્લોકનું બહુ ખર્ચ તેઓશ્રીએ આપ્યું છે. તે ખાતે તેમનો પણ મોટો આભાર માનું છું.

શ્રીયુત વિશ્વનાથ પ્રભુરામ વૈદ્યે હાલાર વિભાગનાં જોરમો બરાવવામાં અને કેટલીએક સૂચનાઓ આપી કાર્ય સરળ કરાવી આપવામાં સહાય કરી છે. વળી નાણાંની પણ મદદ કરી છે. માટે તેમનો પણ ઉપકાર માનું છું.

પ્રોફેસર હરિલાલ માધવજી ભટ્ટે હાલારવિભાગનું પ્રથમ વસ્તીપત્રક કરેલું તે ઉપરથીજ આ કાર્ય કરવાની વૃત્તિ ઉદ્ભવેલી, એટલે આ કાર્યનું માન કેટલેક અંશે તો તેમનેજ ઘટે છે. વળી જૂનાગઢ ખાતે વસ્તીપત્રકનું કાર્ય કરવામાં તેઓશ્રીએ સહાય કરી છે, તેમજ તેમણે કરેલું વસ્તીપત્રક આ કાર્યમાં સહાયરૂપ થઈ પડ્યું છે, તેથી તેમનો પણ ઉપકાર માનું છું.

શ્રીયુત કેવશંકર વૈકુંઠજી ભટ્ટ અને શ્રીયુત વિદુલરાય યજ્ઞેશ્વર આવસત્થીએ મળીને ગુજરાત વિભાગનું કાર્ડસીસ્ટમથી વસ્તીપત્રક કરવા માંડેલું તે પણ આ કાર્યમાં સહાયરૂપ થઈ પડ્યું છે તેથી તેમનો પણ ઉપકાર માનું છું.

તદુપરાંત શ્રીયુત દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી, શ્રીયુત કૃષ્ણપ્રસાદ ગિરિજાશંકર ભટ્ટ, શ્રીયુત ગિરિ-જાશંકર કર્ણાશંકર ભટ્ટ, શ્રીયુત જગજીવન કાળીદાસ પાઠક, શ્રીયુત પ્રભાશંકર ભાઈશંકર પંડ્યા, રા. લાભશંકર મણિશંકર પંડ્યા, રા. અંબાશંકર રૂપરામ મહેતા, રા. ધીરજલાલ અમૃતલાલ ભટ્ટ, રા. વાસુદેવ શંકરલાલ શુક્લ, અને તે સિવાય આ કાર્ય કરવામાં બીજા જે જે બંધુઓએ સહાય કરી છે, તે સર્વેનો ફરીથી મોટો ઉપકાર માનું છું.

આ કાર્યને અંગે નાણાંની મદદ કરીને જેમણે મોટો ઉપકાર કર્યો છે તેમનાં મુખ્યારક નામ નાણાંની રકમ સાથે નીચે આપ્યાં છે.

મદદની રકમ.	મદદનીશનાં નામ.	વતન.
રૂ. ૧૫૦)	સર પ્રભાશંકર દલપતરામ પટ્ટણી કે. સી. આર્થ. ઇ....	...મોરબી
„ ૩૧)	શ્રીયુત ભુગતરામ શંકરપ્રસાદ વૈદ્ય.જામનગર
„ ૨૫)	શ્રીયુત વિશ્વનાથ પ્રભુરામ વૈદ્ય બી. એ., બારીસ્ટર એટ-લો., જે. પી. મુંબઈ	...
„ ૧૨)	સ્વ. કલ્યાણ ભટ્ટને સ્વ. છોટાભટ્ટના કુટુંબના રા. હા. વિ. ય. આવસત્થી. ભાવનગર	...
„ ૧૦)	શ્રીયુત પ્રાણશંકર પ્રેમશંકર પટ્ટણી.જામનગર
„ ૮)	જદુરામ શુક્લના કુટુંબના. હા. રા. મહાશંકર જદુરામ શુક્લ.નાનીબોદ
„ ૫)	શ્રીયુત હરિલાલ ભાણુશંકર પંડ્યા. બી. એ.ખરવાળા
„ ૫)	શ્રીયુત સવાઈલાલ ગિરિધરલાલ પંડ્યા. એલ. સી. ઇ....	...ખરવાળા
„ ૫)	શ્રીયુત ભગવાનદાસ જીવનરામ પટ્ટણી એચ. એ.જૂનાગઢ
„ ૪)	શ્રીયુત ગુલાલરાય રેવાશંકર પાઠક.ભાવનગર
„ ૩)	શ્રીયુત નાગરદાસ ઇશ્વરલાલ ફોજદાર.પચ્છેગામ
„ ૩)	શ્રીયુત ભગવાનલાલ વિશ્વનાથ પાઠક.ભાવનગર
„ ૩)	સ્વ. રામભટ્ટના કુટુંબના હા. વૈદ્ય જટાશંકર.પચ્છેગામ
„ ૩)	સ્વ. ભાઈભટ્ટના કુટુંબના હા. રા. અમરજી દયારામ.પચ્છેગામ

„ ૩)	સ્વ. દેવાભટ્ટના કુટુંબના હા. રા. ગિરિજાશંકર કર્ણાશંકર ભટ્ટ પચ્છેગામ
„ ૨)	શ્રીયુત જોટાલાલ વિદ્યલજી ભટ્ટ જાવનગર
„ ૨)	શ્રીયુત વાસુદેવ દેવનાથ પંડ્યા બી. એ.... જાવનગર
„ ૨)	શ્રીયુત દેવશંકર વૈકુંઠજી ભટ્ટ... પચ્છેગામ
„ ૨)	શ્રીયુત ગિરિજાશંકર કર્ણાશંકર ભટ્ટ પચ્છેગામ
„ ૨)	શ્રીયુત રામભટ્ટ પીતામ્બર ભટ્ટ વૈજાંક
„ ૨)	શ્રીયુત લક્ષ્મીશંકર નર્મદાશંકર ભટ્ટ બી. એ. જાવનગર
„ ૧)	શ્રીયુત મોહનલાલ કેવળરામ શાસ્ત્રી બાદીપડવા

શા. ૨૮૩) અંકે ખસેં ત્યાસી રૂપીઆ કુલ મદદના આગ્યા.
તેમાંથી થએલા ખર્ચની યાદી નીચે પ્રમાણે છે.

- શા. ૧૩) વિજ્ઞાપનપત્રિકા, ફારમો, સમનાપત્રો વગેરેની છપામણીના કાગળ સાથે.
„ ૫૬) પોસ્ટ, રેલ્વે ને બીજો પરચુરણ ખર્ચ થયો તેના.
„ ૫૫) વંશવૃક્ષો નંગ ૧૭ છપાવ્યાં તેની છપામણીના કાગળ સાથે.
„ ૬) સ્વ. મહાત્માશ્રી જંઝુભટ્ટજીના ફોટોગ્રાફની છપામણીના કાગળ સાથે.
„ ૧૦૬) રિપોર્ટની છપામણી, વળામણી, ને બંધામણીનો ખર્ચ કાગળ સાથે.
„ ૩) રિપોર્ટ તૈયાર થવાની ખર્ચર આપવાનો ખર્ચ હેન્ડબીલના ખર્ચ સાથે.

શા. ૨૩૬) અંકે ખસેં ગ્રામજન્યાળીસ રૂપીઆ ખર્ચાયા.

- આ ઉપરાંત શા. ૫) રિપોર્ટ મોકલતા રેપર્સ ને પેકીંગનું ખર્ચ થયે
અને શા. ૩) મદદ કરનારાઓને રિપોર્ટ મોકલવાનું પોસ્ટ ખર્ચ થયો.

એટલે કુલ શા. ૨૪૭) અંકે ખસેં સુડનાળીસ રૂપીઆ ખર્ચના થયો, અને બાકી શા. ૩૬) અંકે જનીસ રૂપીઆ શીલીકે રહેશે. તે હવે પછી પાંચ કે દશ વર્ષે પાછું ફરીને વસ્તીપત્રક થાય તેમાં વાપરવા માટે અનામત રાખવા વિચાર છે. તે ફંડમાં વધારો કરવાની જેમની ઇચ્છા થાય તેમણે રકમ મોકલી આપવી.

આ રિપોર્ટમાં ‘જનરલ’ નોંધ અને ‘ડિરેક્ટરી’ આપેલી છે. તે સંવત ૧૯૭૨ના જેઠ શુદ્ધ ૧ના રોજ સાતિની જે સ્થિતિ હતી તે પરથી લખવામાં આવી છે. તેથી તે પછીનો ફેરફાર તેમાં નજરે પડશે નહિ.

આ કાર્ય કરવામાં બીજા બંધુઓએ બધી મદદ કરી છે, તોપણ હું અત્રે એકલો હોવાથી તારવણીનું કામ, તેમજ રિપોર્ટ લખવાનું ને તેને છપાવવાનું કામ મારે એકલે હાથે કરવું પડ્યું છે એટલે તેમાં ભૂલો થવાનો સંભવ છે. તો જ્યાં જ્યાં દોષ મળુમ પડે ત્યાં ત્યાં ક્ષતિય દૃષ્ટિથી જોવા વિનંતી છે. રિપોર્ટમાં પૃષ્ઠ ૧૨૮ ને ૨૬ માં ચાંદ, ખેતાબ ને ડીમીવાળા સાતિબંધુઓનું લીસ્ટ આપેલું છે. તેમાં ગુજરાત વિભાગમાંના રા. કાન્તીલાલ જટાશંકર પંડ્યા એચ. એ. થએલા છે, ને હાલાર વિભાગમાંના રા. જીગતરામ જાણેકલાલ ભટ્ટ બી. એ. એલ. એલ. બી. થએલા છે; તે બે નામ રહી ગયાં છે તે સુધારીને વાંચવા વિનંતી છે.

આ કાર્યજ એવું છે કે તે એક વ્યક્તિથી થઈ શકે નહિ. જે કંઈ થઈ શક્યું છે તે બીજાઓની સહાયથીજ થઈ શક્યું છે. એટલે આ કાર્યનું ખર્ચ માન તે સહાય કરનારા બંધુઓનેજ ધટે છે.

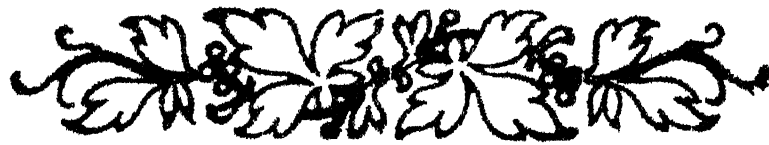
સંવત ૧૯૭૩ના
શુદ્ધ ૪, રવિવાર
કોનીકળીઆ-પુરત.

લિ.
સેવક
કયાશંકર જાણેકલાલ શુક્લ

ક

અનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ
પ્રાક્તાવિક નોંધ.....	૦૦૦૦
નિવેદન.	૧
જ્ઞાતિ શ્રેયઃસાધનાના વિચારો.	૨
વિદેહી પ્રસિદ્ધ પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોની રૂપરેષા.	૯
જનરક્ષા નોંધ.	૧૦
ડિરેક્ટરી.	૩૨
અ. ઉત્તરદિગ્ધ.	૩૨
બ. ગુજરાત.	૩૫
ક. હાલાર.	૬૪

નિવેદન.

આપણી પ્રશ્નોરા જ્ઞાતિનું વસ્તીપત્રક કરવા માટે અગાઉ પ્રયત્નો થયેલા. મહુમ મહાત્મા શ્રી ઝંકુભટ્ટએ એ કામ માટે અથાગ શ્રમ કર્યો હતો, અને ગુજરાતી, હાલારી તથા રાજસ્થાની પ્રશ્નોરાઓની ધણીખરી હકિકત આજથી ત્રીશ વરસ ઉપર તેઓશ્રીએ મેળવી હતી; પરંતુ જ્ઞાતિના કમબાગ્યે એ મહાત્માના શ્રમનું પરિણામ બહાર આવવા પામ્યું ન હતું.

ત્યારપછી હાલારી પ્રશ્નોરાનું ટુંક વસ્તીપત્રક પ્રેફેસર શ્રીયુત હરિલાલ માધવજી બટ્ટ તરફથી આશરે સાત આઠ વરસ પહેલાં પ્રકટ કરવામાં આવ્યું હતું; પરંતુ સમગ્ર પ્રશ્નોરા જ્ઞાતિનું વસ્તીપત્રક આજ સુધી ગર્ભમાં હતું તે કેટલાક આયાસે આજે જેવાને જ્ઞાતિ આગળથી થઈ શકી છે.

વસ્તીપત્રકની યોજનાથી એકંદર જ્ઞાતિની સ્થિતિ, સમ્પત્તિ, અને પ્રવૃત્તિનું સામાન્ય જ્ઞાન સરલતાથી મળી શકે છે, એટલુંજ નહિ, પરંતુ વિચારવાની તક પણ મળે છે કે એ સ્થિતિમાં હવે શું અને શી રીતે સુધારો કરવો આવશ્યક છે, તેની સમ્પત્તિ કેવા ઉપાયો યોજવાથી વૃદ્ધિગત થઈ શકે તેવું છે, તથા દેશકાલને અનુસરીને તેની પ્રવૃત્તિ કઈ દિશામાં હવે વાળવાની જરૂર છે—કે જેથી આપણે આયાસને અભાવે જમાનાની પાછળ ઠસરડાયા કરવા કરતાં જમાનાના વેગને વટાવીને આપણે માટે ઉત્તમ અને ઉચિત માર્ગ ઉપર આપણા સ્વત્વને બળે આગળ ને આગળ ધસારો કરી શકીએ.

જ્ઞાતિના સામાન્ય વ્યવહાર, રીતરીવાજ, આચારવિચાર, વગેરેમાં હાલ જમાના પસટાતાં કેવા ફેરફાર થયા છે અને થતા જાય છે, તથા તેમાં ગ્રાહ્ય અને ત્યાજ્ય શું છે તે જોઈ જાણી શકાય; જ્ઞાતિબંધારણના ધોરણથી કૌટુંબિક રતેહ અને કુળાભિમાન તથા જ્ઞાતિજન તરીકેની દૃઢ બાવનાને પોપણ મળે; અને આત્મ-ગૌરવ, સાત્વિક આચાર, સાદાઈ, બંધુભાવના, વગેરે વૃદ્ધિ પામે એવા હેતુથી આ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

આપણા પૂર્વજે વૈદ્ય, વિદ્વાન, ઉપદેષ્ટા, ભક્ત, શોષક, કવિ, પૌરાણિક, વગેરે પ્રકારે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયા છે; પરંતુ કાળજળને લઈને વિદ્યા, સદ્ભાવ, શક્તિ, વગેરે હાલ કેટલે અંશે નષ્ટ થયું છે તે સહેજ સમજી શકાય તેવું છે. આપણામાંથી ગૌરવ, સાંજન્ય, સાદાઈ, ધર્મપરાયણતા, વિદ્યાબ્યસન, વગેરે પ્રાચીન ગુણો અને ધર્મો લુપ્ત થયા છે અને થતા જાય છે. કુળાભિમાન અને જ્ઞાતિજન તરીકેની દૃઢબાવના શિથિલ થઈ છે. ધરધર દીઠ અને વ્યક્તિવાર પોતપોતાને પટેલ માને છે, અને અધીનતાના મહિમાનો મર્મ પણ સમજ્યા વગરનાઓ પોતે આધિપત્યને ઉપરે ચઢાવવા જાય છે, તેથી ઠોકરો અને ટેળાં સિવાય બીજો શો અનુભવ થાય? પૂર્વકાળમાં જ્ઞાતિના અમૂલ્ય અને અનુભવવૃદ્ધ વીરનરોનાં વચનો વિધિવાક્ય ગણાતાં તે વખતે સ્થિતિ સરલ અને સુલેહભરી હતી. એક બીજાની આમન્યા સચવાતી એટલુંજ નહિ, પણ એકમેક તરફ અંતરતો રતેહ અને બાંધવભાવ ઉભરાતો હતો. આજે હવે તેવી નિયામક શક્તિનો હાસ જેવામાં આવે છે; અને અનિયંત્રિત સમાજમાં જે જે પ્રકારની અનિષ્ટતા પ્રાદુર્ભાવ પામે તેવા પ્રકારનાં અનિષ્ટ પ્રવૃત્તિઓ અનુભવમાં આવતાં જાય છે. આવી સ્થિતિ લાંબો વખત ચાલુ રહે તો પરિણામ શું આવે તે સમજાવવું પડે તેવું નથી.

માટે એ સ્થિતિમાં જોઈતો સુધારો કરી જ્ઞાતિ તરીકેની પ્રતિષ્ઠા જમાવવાના કામ માટે તથા ઉપર નિવેદન કરવામાં આવ્યા તેવા ઉપાયો કે માર્ગો શોધવાના કામ માટે આ પ્રવૃત્તિનું પરિણામ જેટલે અંશે ઉપકારક કે માર્ગદર્શક થાય તેટલા પ્રમાણમાં સંતોષ મેળવવાનો હેતુ છે; અને એવા આશા-જનક ઉલ્લાસથી આપણી સમગ્ર જ્ઞાતિનું આ વસ્તીપત્રક આપણા જ્ઞાતિબંધુઓની સન્મુખ રજુ કરવામાં આવ્યું છે.

લિ. દેવશાંતિ-સેવક

વિદુલરાય યજ્ઞેશ્વર આવસત્થી,

જ્ઞાતિશ્રેય:સાધનાના વિચારો.

(લેખક-શ્રીયુત વિઠ્ઠલરાય યજ્ઞેશ્વર આવસત્થી-ભાવનગર.)

આપણે પ્રાચીન કાળના મહાન ઋષિ, મુનિઓના વંશજો છીએ એ વાત અનાદિ કાલથી ચાલી આવતા ગોત્રાભિધાનથી સિદ્ધ છે. આપણા એ પૂર્વજો પ્રથમ ઉત્તર ધ્રુવના મનોહર પ્રદેશમાં વસતા હતા. એ પ્રદેશમાં ૭ માસનો દિવસ અને ૭ મહિનાની રાત એમ આખા વર્ષના એ વિભાગ પડે છે. આ હકિકતનું વર્ણન વેદમાં ઘણું સ્થળે જોવામાં આવે છે. સ્થળે સ્થળે ઉપાનું વર્ણન અને સ્તુતિ છે તે આ મનોહર દૃશ્યને ઉદ્દેશીનેજ છે. વર્ષા પિતૃલોકમાં કે દેવલોકમાં એક દિવસ અને રાત થાય છે ત્યારે આપણું એક આખું વરસ થાય છે એમ આપણાં શાસ્ત્રોમાં પણ લખેલું છે. એ ઉપરથી સમજાય છે કે આપણા પિતૃઓ એટલે પૂર્વજો ઉત્તર ધ્રુવના વાસી હતા. યુગાંતરે જ્યારે ધીમે ધીમે એ ધ્રુવ પ્રદેશ ઠંડો થવા લાગ્યો અને તેમાં કુદરતી રીતે ખરફનો જમાવટ એટલો થતો ગયો કે તે પ્રદેશ નિવાસ કરવા લાયક રહ્યો નહિ, ત્યારે તે સ્થાનકવાસીઓ ક્રમે ક્રમે નીચે ઉતર્યા. કેટલોક સમય તેઓ આવીને કાદેસસ પર્વત અને કાસ્પીયન સમુદ્ર પાસેના દેશમાં વાસો કરીને રહ્યા. ત્યાં વસવા દરમ્યાન કોઈ પ્રસંગે માંહોમાંહે બેઠ પડવાથી એક પક્ષ ઈરાન, ઈજિપ્તમાં થઈ ગ્રીસ અને રોમ તરફ ગયો, અને બીજો પક્ષ પૂર્વ તરફ ચાલીને કાશ્મીર અને હિંદુકુશમાં થઈ હિંદુસ્થાનમાં આવી વસ્યો.

શતપથ બ્રાહ્મણમાં વર્ણવેલા દેવ-દાનવના કળ્યાનો જે ઇતિહાસ છે તે આ વાતને પુષ્ટિ આપે છે, અને સમજાય છે કે આર્ય લોકોમાં તે વખતે બે પક્ષો થયેલા; એક પક્ષ પશ્ચિમમાં એટલે ઈરાન, ગ્રીસ, રોમ, વગેરેમાં ગયો અને બીજો પક્ષ પૂર્વમાં હિંદના ઉત્તર ભાગમાં આવી રહ્યો. આ બાબતની સાબીતી માટે આપણે જોઈએ તો માલુમ પડે છે કે પારસી લોકોનાં શાસ્ત્રોમાં “દેવ” શબ્દ “અસુર” ના અર્થમાં વપરાયેલો છે, અને “અસુર” નો અર્થ તેમનાં શાસ્ત્રમાં પરમેશ્વર થાય છે; તેમજ “ઈદ્ર” જે આપણાં શાસ્ત્રમાં દેવોનો રાજા ગણાય છે તે શબ્દનો પર્સિયન શાસ્ત્રમાં “સેતાન” અર્થ થાય છે.

એ વાત મને તેમ હો; પણ આપણા પૂર્વજો હિંદમાં આવી પંજાબ અને હિમાલયની તળેટીમાં વસ્યા એ વાત સ્પષ્ટ છે. એ વખતે હિમવાન પર્વત હાલ જેટલો ખરફથી ઢંકાયેલો છે તેવી સ્થિતિમાં હતો નહિ, પણ તેનાં કેટલાંક શિખરો જ્વાળામુખી હતાં એ વાત ભૂસ્તર વિદ્યાના શોધકોએ સિદ્ધ કરેલી છે. અને તેની મધ્યમાં આવેલું મુખ્ય શિખર તો લાક્ષણિક ધગધગતા અંગાર જેવું નિરંતર દષ્ટિગોચર થતું. એ મધ્ય મહા-શિખરને આપણાં શાસ્ત્રમાં સુવર્ણનો મેર કહ્યો હોય તે સંભવિત છે. બાકીનાં ઠંડાં પડેલાં શિખરમાંથી સરસ્વતી અને ગંગા જેવી મોટી નદીઓ નીકળતી હતી. પછી વખત જતાં હિમવાન પર્વત ખરફથી વધારે વધારે આચ્છાદિત થતો ગયો, અને મહાન સરસ્વતી નદી જે પૂર્વે પંજાબ અને રજપુતાના વીધીને એક હિમાલયથી ખંભાતના અખાત સુધી વહેતી હતી, અને જેને માટે વેદોમાં ઘણું સ્થળે ઉલ્લેખ છે, તે સરસ્વતીનો મહા નદ કંઈ કુદરતી કારણે બંધ થયો અને તેને હામે પંજાબ પ્રદેશમાં બીજી પાંચ નદીઓ વહેવા લાગી. આ પ્રદેશ જે સરસ્વતીના નામ ઉપરથી સારસ્વત કહેવાતો હતો અને અસલના ઋષિમુનિ બ્રાહ્મણ મહાત્માઓનું નિવાસસ્થાન હતું તે હવે પંચનદ કે પંજાબના નામથી ઓળખાવા લાગ્યો. સિવાય કેટલાક બ્રાહ્મણ મહાત્માઓ ગંગાને ઉત્તર તીરે હિમાલયની તળેટીના ભાગમાં પણ નિવાસ કરતા હતા. એ આપણા સરસ્વતી દેવીના પૂજક પૂર્વજો પંચનદ પ્રદેશને તથા હિમાલયની કંઠરાઓને વેદધ્વનિથી પ્રતિધ્વનિત કરતા, તથા પરમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પરમ તત્ત્વના અખંડ આનંદમાં નિમગ્ન રહેતા; અને પરમાત્માની વિભૂતિના ભોક્તા બની તેઓ સમ્રાટ વૈભવને પણ તુચ્છ ગણતા.

જ્યાં ગગનતલસુખી ભવ્ય ગંગીર મૂર્તિમાન પર્વતો હોય, અને જ્યાં સિંધુ, સતલજ, ગંગા, જમના જેવી વિશાળ નદીઓનાં નિર્મલ જલ ધોધબધ વહેતાં હોય તેવાં તીર્થક્ષેત્રમાં વસનારા લોકોનાં દિલમાં સ્વા-

ભાવિક રીતે ભક્તિભાવ, પવિત્રતા, નિસ્વાર્થ-ત્યાગ, પરમાર્થ, વગેરે દિવ્ય ગુણો ખીલી નીકળે તથા વિદ્યા અને જ્ઞાનના તેઓ મહાન્ ઉપાસક અને એમાં શું આશ્ચર્ય ! આ રીતે એ પ્રદેશના નિવાસની અસરથી આપણા પૂર્વજ ઋષિ મુનિઓ તેજા ગુણોવાળા અને જ્ઞાનના કે તત્ત્વવિદ્યાના ખરા ઉપાસક બન્યા. વેદ, પુરાણ, વગેરે આપણાં સર્વ ધર્મશાસ્ત્રો આ હકિકતની સાક્ષી પૂરે છે. મેત્ર, વાયુ, વિદ્યુત, જલ, વગેરેની ભવ્યતા અને મહત્તાથી આકર્ષાઈને તથા તેની ઉપયોગિતા તથા પાવકશક્તિને સાક્ષાત્કાર કરીને તે તે પદાર્થના અધિષ્ઠાતા દેવ એક અખંડ અદ્વિતીય ચૈતન્યરૂપ પરમતત્ત્વ છે એવું તત્ત્વજ્ઞાન હમરો વર્ષ પૂર્વે આપણા એ પૂર્વજોએ સિદ્ધ કરેલું છે. અને તેની કંઈ કંઈ ઝાંખી હજી હવેની દુનિયાને વૈજ્ઞાનિક શોધોના બળથી થવા લાગી છે.

એ પૂર્વના ઋષિ મુનિઓની જ્યારે વંશવૃદ્ધિ થઈ ત્યારે કંઈ બંધારણ કરવાની આવશ્યકતા ઉત્પન્ન થઈ, અને બ્રાહ્મણોનાં કર્તવ્યો માટે આજ્ઞાઓ કરવાની તેઓને જરૂર પડી. એ યોગ્યલી શાસ્ત્રાજ્ઞાઓમાંથી થોડી દૃષ્ટાંત તરીકે નીચે ઉતારી આપીએ છીએ:—

“સ્વાધ્યાયોઽધેતવ્યાં મન્તવ્યો નિદિધ્યાસિતવ્યઃ ।”

“વેદમેવ સદાઽભ્યસેન્ શુચૌ દેશે સમાહિતઃ ।”

“પટ્કર્માણિ નિજાન્યાહુ બ્રાહ્મણસ્ય મહાત્મનઃ ।

તૈરેવ સતતં યસ્તુ વર્તયેત્સુખમેધતે ॥”

“અધ્યાપનમધ્યયનં યાજનં યજનં તથા ।

દાનં પ્રતિગ્રહ ઐતિ પટ્કર્માણીતિ ચોચ્યતે ॥”

(હારિત સંહિતા)

આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણ ધર્મને ઉચિત કર્તવ્યોની યોજના કરવામાં આવી; તથા આચાર વિચાર માટે પણ ઉચિત નિયમો રચાયા.

મહાન્ વસિષ્ઠ તથા જૈતમ આદિ મહર્ષિઓએ બ્રાહ્મણોના ધર્મચરણ માટે આજ્ઞાઓ આપી છે કે:—

“આચારઃ પરમોધર્મઃ સર્વેષામિતિ નિશ્ચયઃ ।

હીનાચારાઃ પરીતાત્માઃ પ્રેત્ય ચેહ વિનશ્યાતિ ।”

“આચારાહમતં ધર્મમ્ । આચારાદેવ ધનમ્ ।

આચારાદેવ સુખમ્ । આચારાદેવ મોક્ષમાપ્નુયાત્ ॥”

“આચારહીનસ્ય તુ બ્રાહ્મણસ્ય વેદાષ્ટકા અશિલા સપક્ષાઃ ।

કાં પ્રીતિમુત્પાદયિતું સમર્થાઃ અંધસ્ય દારા ઇવ દર્શનીયાઃ ॥”

“વિદ્યા વિનાશો પુનરભ્યુપૈતિ જ્ઞાતિ પ્રણાશો ત્વિહ સર્વનાશઃ ॥”

“કુલાપદેશેન હયોઽપિ પૂજ્યઃ ॥”

આ પ્રમાણે આચાર અને કુલ ધર્મ માટે ઋષિઓ કહી ગયા છે. વળી મન્વંતર પુરાણમાં પણ શિષ્ટાચાર માટે કહ્યું છે કે:—

“દાતૃં સત્યં તપો લોકો વિદ્યેજ્યા પૂજનં દમઃ ।

અષ્ટૈતાન્નિ ચરિત્રાણિ શિષ્ટાચારસ્ય લક્ષણમ્ ॥”

દાન, સત્ય, તપશ્ચર્યા, લોકાચાર, વિદ્યાભ્યાસ, યજ્ઞ, ભગવત્પૂજન, ને ઈન્દ્રિયનિગ્રહ, એ આઠ કર્મોનું નિત્ય પાલન કરવું તેનું નામ શિષ્ટાચાર કહેવાય છે. બ્રાહ્મણોનાં આવાં લક્ષણો સ્થાપવાનો ઉદ્દેશ એ હતો કે ભવિષ્યમાં તેઓ મૂર્ખા, અનાચારી, નીચ કુલના અને પતિત ન થઈ જાય.

વળી બ્યવહાર અને ધરસંસારના બંધારણ માટે પણ તેમણે ઉત્તમ પ્રકારના નિયમો દાખલ કર્યા. વિવાહ કરવા સમયે વરની અને કુળની પરીક્ષા માટે સ્થાપિત નિયમ એવો હતો કે:—

“વતૈરેવ ગુણે યુક્તઃ સર્વર્ણઃ શ્રોત્રિયો વરઃ ।”

“ કુલં ચ શીલં ચ વયશ્ચરૂપં વિદ્યાં ચ વિસં ચ સનાયતાં ચ ।
 ઇતાન્ગુણાન્સપ્ત પરીક્ષ્ય દેયા કન્યાબુધેઃ શેષમન્વિજ્ઞાત્યેતદ્ ॥ ”
 (વિવાહમિમાંસા-ગૃહ્યસૂત્ર)

વળી ઉત્તમ દિવ્વ પણ એજ મનાતો કે:—

“ ય એવ વિદ્યાંસ્તપસા ચ વૃદ્ધઃ સ એવ પૂજ્યો ભવતિ દ્વિજાનામ્ । ”

“ જાત્યા કુલેન વૃત્તેન સ્વાધ્યાયેન શ્રુતેન ચ ।
 ઇમિ યુક્તો હિ ય સ્તિષ્ઠેત્ નિત્યં સ દ્વિજ ઉચ્યતે ॥ ”

આ રીતે ઉત્તમ દિવ્વ અને શુભયુક્ત વર શોધીને કન્યાપ્રદાન કરવાનો રિવાજ હતો. એ નિયમો હિતાવહ હોવાથી તેનું દૃઢતાથી પાલન થાય અને તેનું કદિપણ ઉલ્લંઘન થવા પામે નહિ તેટલા સાર પ્રતિબંધક આજ્ઞાઓ પણ કરવામાં આવેલી. આ બાબતમાં તેમણે બહુ ઉંડો વિચાર કરેલો જણાય છે, અને એક પ્રતિબંધક આજ્ઞા એવી પણ છે કે—

“ સમાનગોત્રપ્રવરાં કન્યામૃદ્વોપગમ્ય ચ ।
 તસ્યામુત્પાદ્ય ચાંડાલં બ્રાહ્મણ્યા દેવહીયતે ॥ ”

હાલના વૈજ્ઞાનિકો અને શારીરશાસ્ત્રવેત્તાઓ પણ આ ડહાપણ ભરેલી પદ્ધતિને વખાણે છે. તેઓ પણ માને છે કે સમાન કુલ કે ગોત્રનાં સ્ત્રી પુરુષનાં લગ્ન થાય તો વારસામાં ઉતરતા કેટલાક બાધિઓ વધારે જલદીથી લાગુ થાય, તેમજ પ્રજા નિઃસત્વ અને અલ્પાયુષી થાય; પણ જેમ ગોત્ર અને કુલ વધારે બિન્ન તેમ પ્રજોત્પત્તિ વધારે જળવાન અને દીર્ઘાયુષી થવા સંભવ છે.

વળી બ્રાહ્મણ ધર્મ વધારે સુદૃઢ થાય તથા એ કુલપરંપરા અવિચ્છિન્ન અને ચિરકાલ સુધી શુદ્ધ અને પવિત્ર આચારમાં ટકી રહે તેટલા સાર જુદા જુદા પૂર્વજ મહાત્માઓએ આજ્ઞાઓ અને નિયમો કરી મૂકેલા છે; તેમાંથી થોડાક નીચે દર્શાવે તરીકે આપવામાં આવે છે:—

“ શ્રુતિ સ્મૃતી તુ વિપ્રાણાં ચક્ષુર્પા દેવનિર્મિતે ।
 કાણસ્તત્રૈકયા હીનઃ દ્રાહ્મ્યામન્ધઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥ ”
 (હારિત)

“ ન વિદ્યયા કેવલયા તપસા વાઽપિ પાત્રતા ।
 યત્ર વૃત્તમિમં ચોમે તદ્દિ પાત્ર પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ”

“ તપઃ શ્રુતશ્ચયોનિષ્ઠેત્યેતદ્ બ્રાહ્મણકારણમ્ ।
 તપઃ શ્રુતાભ્યાં યો હીનો જાતિ બ્રાહ્મણ એવ સઃ ॥ ”

“ વિહિતસ્યાનનુષ્ઠાનાત્ નિન્દિતસ્ય ચ સેવનાત્ ।
 અનિગ્રહાન્નેન્દ્રિયાણા દ્વરઃ પતનમૃચ્છતિ ॥ ”
 (યાગવલ્ક્ય.)

જાતિધર્મ અને કુલધર્મ સુદૃઢ કરવા માટે આવી આવી આજ્ઞાઓ કરેલી છે. વળી “ સંભાવિતસ્ય ચા કીર્તિર્મરણાદતિ રિચ્યતે ” એવાં કુલધર્મભિમાનને ઉત્તેજીત કરનારાં સૂત્રો ધણાં છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતામાં પણ કુલધર્મ માટે ધણું કહ્યું છે. “ ઉત્સાદ્યન્તે જાતિધર્માઃ કુલધર્માશ્ચશાશ્વતાઃ ” વગેરે પંક્તિઓ પ્રસિદ્ધ હોઈ સર્વના જાણવામાં છે.

આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણ ધર્મના સંરક્ષણ માટે તથા કુલપરંપરાનો ધર્મ અને આચાર શુદ્ધ સાત્ત્વિક જાળવી રાખવા સાર પદ્મપુરાણ, કૃર્મપુરાણ, મનુસ્મૃતિ વગેરે શાસ્ત્રોમાં ધણું ધણું કહેતું છે. એ બધું શિષ્ટાચાર ટકાવી રાખવા સાર, તથા ધર્માચરણ અને બ્રાહ્મણ ધર્મ સુસંગત જાળવી રાખવા માટે બંધનો મૂકેલાં છે. તેનું

ઉલ્લંઘન કરવાથી જરૂર પાપના ભોક્તા થવાય છે. સામાન્ય બ્રાહ્મણધર્મ અને આચાર વિચાર વિષે એટલો ઉલ્લેખ કરી હવે આપણે આપણી જ્ઞાતિ વિષે વિચાર કરીએ.

આપણે આપણી પ્રાચીન જ્ઞાતિને હાલની છ નાગર જ્ઞાતિ પૈકીની એક ગણીએ છીએ. 'નાગર જ્ઞાતિ' એ નામ બહુ પ્રાચીન કાળનું નથી. ખીન્ન બ્રાહ્મણો કરતાં આપણા આચાર વિચાર તથા આપણી ધર્મભાવના વધારે ઉચ્ચ પ્રકારની હોવાથી એમ લાગે છે કે આપણે કોઈ વધારે સંસ્કારી પ્રદેશમાં વસવાથી આપણી આચારશુદ્ધિ વગેરે સચવાઈ રહ્યું છે. આ માટે એ ત્રણ અનુમાનો છે:—

એક તો એ કે—પંજાબમાં નગરકોટ શહેર છે તેમાં વસનારા બ્રાહ્મણો પોતાને નાગર કહેવા લાગ્યા. એ નગરકોટની બાજુમાં અથવા તેના એક પરા તરીકે અહિચંદ્ર હોવું જોઈએ તેમાં વસતા બ્રાહ્મણો સર્વ અહિચંદ્રા કે નાગરો કહેવાતા હોવા જોઈએ. પંજાબમાંથી કંઈ કારણસર જ્યારે તેઓ દક્ષિણમાં રોહિલખંડમાં આવેલા ત્યારે ત્યાં પોતાના નિવાસસ્થાનનું નામ પણ તેમણે અહિચંદ્ર પાડેલું. ત્યાંથી પાછા ગુજરાતમાં આવ્યા ત્યારે તેઓ શ્રી હાટકેશ્વરના પરમભક્ત હોવાથી તેમણે તે સ્થાને પોતાના ઇષ્ટદેવની સ્થાપના કરીને હાટકેશ્વરક્ષેત્ર વસાવ્યું. તેમનો એ પરંપરા રિવાજ જોવામાં આવે છે કે જ્યાં તેઓ ગયા ત્યાં તેમણે પોતાની નિવાસભૂમિમાં ઇષ્ટદેવશ્રી હાટકેશ્વરની પ્રતિષ્ઠા કરેલી. તેમના નિવાસનાં અર્વાચીન સ્થાનકોમાં પણ તે પ્રત્યક્ષ થાય છે.

બીજું અનુમાન એવું છે કે—ઉત્તરહિંદના ચમત્કારપુરથી અષ્ટકુલ બ્રાહ્મણો રોહિલખંડમાં અહિચંદ્ર નગર હતું તેમાં આવીને વસ્યા; અને ત્યાંથી પાછા ગુજરાતમાં શ્રી હાટકેશ્વર ક્ષેત્રમાં ગયા.

ત્રીજું અનુમાન એવું છે કે—પંજાબના ઈશાન ભાગ તરફ હિમાલયની તળેટીમાં અહિચંદ્ર પ્રદેશ અને તે નામનું શહેર હતું. તે શહેરવાસી બ્રાહ્મણો બધા અહિચંદ્રા બ્રાહ્મણો કહેવાતા હતા. એ અહિચંદ્રા બ્રાહ્મણો વિશળદેવ રાજાના વખતમાં ગુજરાતમાં આવી વસ્યા, અને પોતાના પ્રાચીન નગરના નામ ઉપરથી ત્યાં તેઓ અહિચંદ્રા નાગર તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા.

આપણા દેશમાં ઇતિહાસ લખી જાળવી રાખવાની રીતને અભાવે એ વાતનો કંઈ ચોક્કસ નિર્ણય થઈ શકતો નથી. સમગ્ર હિંદની પ્રાચીન પ્રજાનો ઇતિહાસ જ્યાં અંધકારમાં છે ત્યાં આપણી એક જ્ઞાતિનો હેવાલ સંપૂર્ણ અને સર્વાંગ ઉપલબ્ધ થવો એ કેવળ અસંભવિત છે. પરંતુ એટલું તો સમજાય છે કે—હિમગિરિની તળેટીના ગામ ચમત્કારપુરમાંથી જે અષ્ટકુલ બ્રાહ્મણો રોહિલખંડમાં આવેલા, તેઓ ત્યાં પરદેશી હોવાથી તેમને તેમના દેશને નામે અહિચંદ્ર નાગરો નામ આપવામાં આવેલું, કેમકે ચમત્કારપુર જે હિમગિરિની તળેટીમાં હતું તે અહિચંદ્ર પ્રદેશનું એક નગર સમજાય છે. ત્યાંથી તેઓ ગુજરાતના રાજા વિશળદેવના વખતમાં ગુજરાતમાં આવેલા અને ત્યાં હાટકેશ્વરની સ્થાપના કરીને તેમણે તે સ્થાનનું નામ હાટકેશ્વર ક્ષેત્ર પાડેલું જણાય છે.

આ હકિકતને મહાભારતની એક વાત ઉપરથી પુષ્ટિ મળે છે. મહાભારતમાં ભાગ લેનારા મુખ્ય નાયકોના સમર્થ ગુરુ મહાત્મા દ્રોણાચાર્ય અહિચંદ્ર પ્રદેશના રહીશ હતા, અને તેઓ અહિચંદ્રા કહેવાતા હતા. કાશીરાજને પોતાના શિષ્યો દ્વારા હરાવીને તેમણે અડધા રાજ્યનું આધિપત્ય મેળવ્યું હતું તે પ્રદેશનું નામ અહિચંદ્ર પ્રદેશ હતું.

હવે અષ્ટ કુલ બ્રાહ્મણો તેમના નિવાસ સ્થાન ભેદે કુલ છ નાગર જ્ઞાતિમાં વહેંચાયા, અથવા પ્રથમ આઠ કુલ ઉપરથી આઠ નાગર જ્ઞાતિ થઈ અને તેમાંથી બે છેક હુપ્ત થઈ ગઈ, એ વાતની ખાતરી નથી. પરંતુ નિવાસસ્થાન ભેદને લઈને વડનગરવાસીઓ વડનગરા, વીસતનગરવાસી વીસનગરા, કુંજનગરના કુંજોરા, પુણ્ડીનગરના પ્રાંતોરા, સાહોદના સાહોદરા અને ચિત્રોડના ચિત્રોડ એ પ્રમાણે નામે પડેલાં હોવાં જોઈએ. એ બધાં ગામો હાલ જોવામાં આવતાં નથી. પરંતુ એટલું તો સ્પષ્ટ સમજાય છે કે વિશળદેવ રાજાએ એ બ્રાહ્મણોના ઉચ્ચ આચાર વિચાર અને શ્રેષ્ઠ ધર્માચરણથી આકર્ષાઈને તેમને ખાસ પોતાના દેશમાં બોલાવેલા, અને તેમને કેટલાંક ગામો અક્ષીસ કરેલાં હોવાં જોઈએ. કેટલાકનો મત એવો છે કે પ્રથમ એ બ્રાહ્મણો વડનગરમાં આવીને રહ્યા; અને ત્યાંથી પછી જુદા પડીને તેઓ જુદાં

જુદા ગામેમાં જઈ વસ્યા. એટલું તો ખરું છે કે જ્યારે વિસળદેવ રાજ્યએ બહારથી બોલાવ્યા સારે તેઓ પ્રથમ તો તેના પાટનગરમાંજ આવેલા; પરંતુ પછી તત્કાળ તેમને નિવાસ ગ્રામોની ભેટ થયેલી હોવી જોઈએ.

આ અટકુલ બ્રાહ્મણો ખીજા તે વખતના બ્રાહ્મણો કરતાં વધારે પવિત્ર, વધારે ધર્મતત્પર અને વધારે વિદ્વાન્ હોવાથી વિસળદેવ રાજ્યએ તેમને પેતાના દેશમાં વસવા સાર બોલાવી લીધા હતા. સ્કંદપુરાણના નાગરખંડમાં “નાગરાષ્ટ્ર કુલ શ્રેષ્ઠ વર્ણુન” નામના ૧૯૯ મે અધ્યય છે; તેમાં એ બ્રાહ્મણોની વિદ્વતા તથા ધર્મ-તત્પરતા વગેરે ગુણોની સારી સ્તુતિ કરેલી છે તેમાંના બે, ત્રણ શ્લોકો નીચે આપવામાં આવે છે.

“ અન્યેષ્વિ બ્રાહ્મણા સ્તત્ર વેદવેદાંગપારગા. ।

નાગરા યાજ્ઞિકા. સન્તિ સ્માર્તા શ્રુતિપરાયણાઃ । ”

“ નાસત્યં જાયતે વાક્યં નાગરાણાં કથં ચન ।

બ્રહ્મશાલાસ્થિતાનાં ચ શુભં વા યદિવાશુભમ્ ॥ ”

“ નદીનાં ચ યથા ગંગા સર્તીનાં ચાપ્યરંધર્તા ।

તદ્વત્સ્થાનજ વિપ્રાણાં શ્રેષ્ઠોષ્ઠકુલિકઃ સ્મૃતઃ ॥ ”

એ અટકુલના શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણોમાંથી જેઓ મૂળ હિમગિરની તળેટીના અદિચક્ર પ્રદેશમાં આવેલા પ્રાચીન કાળના પૃથ્વીપુરમાંથી દક્ષિણમાં આવેલા તેમણે ગુજરાતમાં વિસળદેવના સમયમાં પેતાના નિવાસસ્થાનનું પ્રાચીન નામ જળવી રાખવા સાર પેતાને મળેલા સ્થાનકનું નામ ‘પૃથ્વીનગર પાટનું’ રાખું જોઈએ. જે કે એવું ગ્રામ તે સ્થળે હાલ કંઈ માલુમ પડતું નથી; તોપણ પેતાની એ પ્રાચીન સંજા ઉપરથી એ બ્રાહ્મણો જે આપણે છીએ તે આપણને હાલ પ્રશ્નારા કહેવરાવીએ છીએ.

પૃથ્વીપુરવાસીઓની કથા મહાભારતના દ્રોણપર્વમાં એવી રીતે છે કે—જ્યારે મહાત્મા દ્રોણાચાર્ય કૌરવો સાથે જોડાઈને પાંડવપક્ષના હાથિયોના નાશને માટે ઉદ્યુક્ત થયા અને ઘણાં ધાણુ વાળી નાંખ્યાં, ત્યારે મોટા મોટા ઋષિઓ જેઓ તે વખતે પિતૃલોકમાં હતા તે વસિષ્ઠ, કસ્યપ, વિશ્વામિત્ર, જમદગ્નિ વગેરે તેમને એ અધર્મ સુદ્ધ કરતા અટકાવવા માટે અંતરિક્ષથી આવી પહોંચ્યા. તેજ વખતે વળી તેમના સમકાલીન ઋષિઓ પેતાના કુલની સાથે તેમને અધર્મ સુદ્ધથી વારવા અને ટપકો દેવા આવી ચડ્યા. તે ઋષિકુલોમાં નીચે મુજબ બ્રાહ્મણજાતિઓ રણાંગણમાં આવી ઉભી હતી. આ આઠ ઋષિકુલોને અટકુલ ગણવામાં આવ્યાં હોય એમ સમજાય છે.

“ સિકતાઃ પૃથ્વયો ગર્ગાં વાલ્કિલ્યા મરીચિપાઃ ।

મૃગવૌગિરમ્ શ્રૈવ સૃક્ષ્મા ધાન્યે મહર્ષયઃ ॥ ”

આ શ્લોકમાં એ ઋષિઓનાં નામ બહુવચનમાં લખ્યાં છે તેથી સમજાય છે કે તે તે કુલ અથવા તે તે જાતિસમસ્ત ઋષિઓ ત્યાં આવી ઉભેલા. અને આખી જાતિઓ આવવાથી તે સમકાલીન હોય એમ જણાય છે. તેમાં જે “ પૃથ્વયો ” લખ્યા છે તે પૃથ્વીપુરમાં રહેનાર બ્રાહ્મણો હોવા જોઈએ. એમ પણ મનાય છે કે એ પૃથ્વી બ્રાહ્મણો દ્રોણાચાર્યની જાતિના કે જાતિના હતા; અને તે સર્વના નિવારણથી તેમણે હથિયાર છોડી દઈને લડવું બંધ કરી દીધું હતું.

આ પ્રમાણે વિચારતાં લાગે છે કે—એ પૃથ્વી ઋષિના આપણે વંશજો છીએ, અને એ ઋષિ મહાત્માના પ્રાચીન નિવાસસ્થાન પૃથ્વીપુર ઉપરથી આપણે આપણા ગુજરાતના નિવાસનગરનું નામ પૃથ્વીનગર પાડેલું; અને ત્યારપછી આપણે “પૃથ્વયા” બદલાઈને “પ્રશ્નારા” નામથી ઓળખાયા.

હિતર સાધનાને અલાવે આ હકિકત હજી ખીજાં પ્રમાણોથી સિદ્ધ કરી શકાતી નથી, અને માત્ર ઉપર મુજબ અનુમાનથી હાલ ચલાવી લેવું પડે છે; પરંતુ આપણે એવા એવા મહાન ઋષિ મુનિઓના કુલમાં જન્મેલા છીએ એટલું નિશ્ચય છે અને તેમની ધર્મજાતા તથા આચાર વિચાર જેવાં ઉચ્ચ અને શુદ્ધ હતાં તેવાં ઉચ્ચ અને શુદ્ધ રાખવાની આપણી કુલપરંપરાની દરજ છે.

અલભત દેશકાલને અનુસરતો તથા જમાનાની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ તેમાં સ્વાભાવિક ફેરફાર થાય અથવા ખાસ સ્વરૂપની ઘટના બદલાય, પણ તેનું આંતરતરવ નષ્ટ થવું જોઈએ નહિ, તેમજ તેનું હાર્દ વિપરિત ભાવને પામવું જોઈએ નહિ. દુનિયાની પ્રવૃત્તિ આ જમાનામાં કેવળ ભજન-ધ્યાન કે મજન-માજનમાં રહી નથી; પરંતુ વિદ્યા, વ્યાપાર, વિજ્ઞાન, કળા વગેરે અનેક પ્રવૃત્તિમાં વૃત્તિમાત્ર રોકાઈ રહી છે, તેવે સમયે આપણે પણ તેવી પ્રવૃત્તિમાં ન જોડાઈએ તો આગળ દોડતી દુનિયામાં આપણે પાછળ દસરડાયા કરીએ. તાત્પર્ય એ છે કે એ બધી વિદ્યા, વિજ્ઞાન, વ્યાપાર, કળા વગેરે સર્વ પ્રકારની સમયોચિત પ્રવૃત્તિમાં પણ આપણે શુદ્ધ અને સાર્વિક વૃત્તિથી તથા ધર્મભાવના ધાન્ય કરી રાખીને પ્રમાણિકપણે જોડાવું, તેમજ ધૈર્યરેખાને અધીન રહી કર્તવ્ય બુદ્ધિથી નિષ્કામ અને નિષ્કપટભાવે તેવી પ્રવૃત્તિમાં વિજય સંપાદન કરવા પૂરતો પ્રયાસ કરવો.

હૃદયમાં સદૈવ ઉચ્ચભાવના પ્રકટાવીને આત્મોન્નતિ કરવા સાથે સર્વ જાતિજનોની પણ બંધુભાવે બનતી સેવા કરવી, તેમને શ્રેય તરફ દોરવા અને સદા સર્વ જાતિયંધુનું કલ્યાણ ચલાવું તથા કરવા માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું-એ પણ આજના જમાનામાં એક ઉંચું ધર્મચરણ જરૂર ગણાયો.

સામાન્ય અવલોકન કરતાં આપણી સમગ્ર જાતિની જે સ્થિતિ હાલ જોવામાં આવે છે તેનું સ્વરૂપ, તથા જાતિના બંધારણ માટે કેટલીક હિતાવહ સૂચનાઓ નીચે પ્રમાણે સવિનય રજુ કરું છું.

(૧) આપણી પ્રશ્નોરા જાતિ નિવાસ ભેદે હાલ મુખ્ય ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાઈ ગઈ છે; ગુજરાતી, હાલારી અને રાજસ્થાની. કેટલાંક 'પ્રશ્નોરા' નામથી ઓળખાતાં છુટાં છવાયાં કુટુંબો દક્ષિણમાં પણ હોવાનું સાંભળ્યું છે; પરંતુ તેમની હકિકત ઉપલબ્ધ થઈ નથી. ગુજરાતી પ્રશ્નોરાનાં ઘરલગભગ ૩૦૦, હાલારીનાં ૧૦૦ અને રાજસ્થાનીનાં ૧૦૦ જેટલાં છે. આમ ત્રણ વિભાગે વહેંચાવાથી દરેક જુથ નાજા પડે એ સ્વાભાવિક છે; પણ જે ત્રણ વિભાગો જોડાઈ જાય તો એક-ત્રિત કુલ ૫૦૦ જેટલાં ઘરોનું થતાં તે વધારે પુષ્ટ થાય. વળી હાલમાં સમાન ગોત્ર કે એકજ ગોત્રની મુશ્કેલીથી કેટલેક દરજ્જે કન્યાઓનાં વેવિશાળ કરવામાં મુસીબત ઉભી થવા લાગી છે, તથા કેટલાક પુરૂષો ઉમ્મર લાયક થઈ ગયા છતાં કુંવારા રહી જાય છે તે અડચણ, પણ જે જાતિનો વિસ્તાર થાય, તો ઓછી થઈ જાય. માટે જાતિ માટે એવી સંભાવના કરવામાં જે નહિ આવે તો હાલ સાફોદરા નાગરોની જાતિ જેમ દક્ષિણ થવા લાગી છે અને અષ્ટકુલ નાગરોમાંથી પૂર્વે જે નાગરકુલો કે જાતિઓ નષ્ટ થઈ જવાય છે, તેવી સ્થિતિ આપણી જાતિ માટે આવવાનો ભય છે. સિવાય આ હકિકતના સ્પષ્ટીકરણ માટે આપણાં કુટુંબોનું પત્રક જોતાં જણાશે કે એક અને બે માણસવાળાં કુટુંબોની સંખ્યા ૯૯ છે. આ આંકડો શોચનીય સ્થિતિ સૂચવે છે. આ બાબતમાં જોઈતો સુધારો કરવાનું જાતિજનોને યોગ્ય લાગે તો તે વાત અત્રે સુચવવામાં આવે છે.

(૨) જાતિમાં હવે અગાઉના કરતાં ઓછાં બાળલગ્નો થાય છે ખરાં, પરંતુ વર-કન્યાની જેટલી વય હોવી જોઈએ તેટલી વય સુધી પહોંચેલાં જોડાંના વિવાહના દાખલા હજી બહુ થોડાં બને છે. વરની વય કન્યા કરતાં ઓછામાં ઓછી પાંચ વરસ મોટી વ્યવહારદષ્ટિએ જોતાં પણ હોવી જોઈએ. શાસ્ત્રને આધારે તો ૨૪ વરસનો વર અને ૧૨ વરસની કન્યા એ વર-કન્યાની યોગ્ય વય કહી છે; પરંતુ ઉપર મુજબ પાંચ વરસનો ફરક વ્યવહાર દષ્ટિએ વિચારીને રાખવાની સૂચના માત્ર કરું છું.

(૩) વિવાહ વગેરે ઉત્સવના પ્રસંગે તથા કારજ-વાર્ષિક વગેરે ઉત્તર કાર્ય પ્રસંગે જે વરા કરવામાં આવે છે તે કંઈક મર્યાદિત થવાની જરૂર લાગતી હોય તેને માટે ઘટતી વ્યવસ્થા થવી જોઈએ. ખાસ કરીને આ બાબતમાં હાલાર પક્ષ તરફ વધારે ખર્ચાળ વ્યવહાર જોવામાં આવે છે તે વ્યવહાર ઉપર કંઈ અંશે અંકુશ મૂકાઈને જે ગુજરાત અને હાલાર બંનેમાં સમાન કે સરખા વરા-વ્યયની યોજના થાય, તો ભવિષ્યમાં બીજા સમાન વ્યવહાર જોડાવાની સરલતા અને અનુકૂલતા થઈ શકે.

(૪) ગુજરાતમાં-ખાસ કરીને ભાલક્ષેત્રમાં વસતા આપણા જાતિયંધુઓની વિશેષ ગરીબી હાલત જોવામાં આવે છે, અને તે અશિક્ષિતપણાને લીધે છે. માટે તે પ્રદેશમાં કેળવણી અને ઉદ્યમના માર્ગ ખુલ્લા કરવાની જરૂર છે.

(૫) જ્ઞાતિમાં મમે તે કારણથી ધર્મભાવના અને બંધુભાવના સિધ્ધિ થતી જતી જોવામાં આવે છે, એ બધું અનિષ્ટ ચિહ્ન છે. માટે ધર્મભાવના જાગૃત થાય તથા બંધુભાવ દૃઢ થતો જાય એવાં પગલાં તત્કાલ લેવાની આવશ્યકતા જણાય છે.

(૬) અનુભવજૂદ વડિલમંડળનું આપણામાં કોઇ પ્રકારનું બંધારણ ન હોવાથી જ્ઞાતિના કેટલાક તપ્ત સવાલો જોવાકે ૧. પરદેશગમન કે જલયાનવાળા, ૨. ઇતરજ્ઞાતિની કન્યા લાવનારા, ૩. પરધર્મ અંગીકાર કરવાથી દ્વિપિત ગણાતા, વગેરેના સંબંધમાં કશું નિરાકરણ થતું નથી. એવી બાબતોનો નિર્ણય અમુક રીતેજ કરવાનો મત આપવાની ધૃષ્ટતા કરતો નથી; પરંતુ આ સ્થિતિ લાંબા વખત ચાલવા દેવાથી પરિણામ અનિષ્ટ આવવા સંભવ છે એટલું નમ્રપણે સુચવું છું. પ્રભુના દરબારમાં પણ પાપાત્માઓને માટે નર્કયાતનાના સમયની કંઇક હદ હોય છે; અને એ યાતના પૂરી થયે તેમને પુણ્ય લોકમાં લેવામાં આવે છે. પરંતુ અહીંયા તો “કેને કેની પડી છે ?” એવી બેપરવા અને બેદીલીની સ્થિતિ જ્ઞાતિ સમસ્તમાં જોવામાં આવે છે. એવી બેદરકારી તથા દબને જ્ઞાતિના વડિલ જૂદો આવી બાબતોમાં વહેતું કંઈ વિચારશે નહિ, તો પછી હાલ ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલી વિભક્ત જ્ઞાતિમાં પણ એવી એવી છિન્નભિન્નતાને પરિણામે કેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થશે, એ દશ્ય હજી ભાવિના ગર્ભમાં છે.

(૭) જ્ઞાતિનું ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠા તેના શુદ્ધ સાત્ત્વિક આચાર વિચારથી તથા પૈદક અને શાસ્ત્રીય વિદ્યાને બળે જે કંઈ હજી જળવાઈ રહેલ છે, તે હાલની સ્થિતિ જ્ઞાતાં તેટલે અંશે સાચવી રહીશું કે કેમ એ શંકાસ્પદ થઈ પડ્યું છે. દરમ્યાન આ પ્રવૃત્તિમય જમાનામાં જ્ઞાતિની વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ પણ બદલાતી જાય છે. તે સ્થિતિ કેળવણી પામેલા અને ઉદાર દિલના જ્ઞાતિબંધુઓએ લગ્નપૂરક અવલોકવાની જરૂર છે; તથા તેને માટે જોઈતા ઇલાજો યોજવાની અને નવા જમાનાને અનુરૂપ જ્ઞાતિનું ગૌરવ અને પ્રભેદ તરીકે પ્રતિષ્ઠા જમાવવા સાર પ્રશુદ્ધ પગલાં બરવાની જરૂર છે.

(૮) આપણી જ્ઞાતિનાં બાળકો માટે વિદ્યામંદિરો, વિદ્યાર્થીબવનો, ઉચ્ચમગૃહો, સ્ત્રીઉદ્યોગ શાળાઓ, વિધવાશ્રમો વગેરે પૈકી એક પણ સંસ્થા આપણે આપણી જ્ઞાતિને ખર્ચે હજી નીલાવી શકીએ એવી સ્થિતિમાં નથી. પરંતુ એવું એક પણ આશ્રમ કે સંસ્થા હાલ હસ્તીમાં હોય તેમાં બનતી મદદ કરવાનું તથા તે માટે સદ્ભાવ ધરાવવાનું સૌ કોઈથી બની શકે તેવું છે. આપણાં સુભાગ્યે શ્રીમાન સર પ્રભાશંકર દલપતરામ પટ્ટણી કે. સી. આઈ. ઇ. તરફથી ભાવનગરમાં આજે પંદર-સત્તર વરસથી વિદ્યાર્થીબવન પોતાને ખર્ચે ચલાવવામાં આવે છે. તેમાં આપણી જ્ઞાતિનાંજ બાળકો કેળવણી લેવા સાર રહેવાનો લાભ લે છે. આટલાં વરસોમાં લગભગ ૧૫૦ થી ૨૦૦ જેટલા વિદ્યાર્થીઓ તે સંસ્થાનો લાભ સ્વરૂપે ચુક્યા છે. એવાં બસો કુટુંબોની વાર્ષિક પેદાશ (દરેકની માસિક રૂ. ૩૦ સરેરાશ ગણતાં પણ) રૂ. ૬૦૦૦૦ સાઠહજાર થી ૭૦૦૦૦ શીતેરહજાર જેટલી થાય. હવે જો એવાં બસો કુટુંબોજ તે સંસ્થાને માટે દર વરસ પોતાની ઉપજનો ૧૦૦ મેા ભાગ મદદ તરીકે ભેટ કરે તોપણ એ બોર્ડિંગની સંસ્થાને દરસાલ ૬૦૦ થી ૭૦૦ રૂપિયાનો ફાળો મદદ તરીકે મળે, અને પંદર વરસે તેનું રૂ. ૧૦૦૦૦ જેટલું ફંડ સહેજે ઉભું થાય. જ્ઞાતિનાં બાળકોના ખરા હિતની આ સંસ્થા છે; માટે ઉપર મુજબ તે માટે સૂચન કરીને તે તરફ જ્ઞાતિબંધુઓની સહાયત્વજીતિ પેદા કરવા તેનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

(૯) આપણી સઘળી ઉમેદો અને આશાએ હવે આપણા યુવાન બંધુઓ તરફ દોળે છે, અને તેઓ તે બર લાવે એમ ઇચ્છીએ છીએ. સુભાગ્યે ભાવનગરમાં કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ અને તરણોએ એક “શ્રી પ્રભેદ નાગર મંડળ” નામની સંસ્થા આજ ૭ વરસથી ઉભી કરેલી છે. તે સંસ્થામાં હજી તો જ્ઞાતિનો યુવાનવર્ગ બહુ ભાગે જોડાયેલો છે. તેઓ આ નવા જમાનાના વિચારોનો વાણીદાર તથા હસ્તભિખિત માસિકદારા વિનિમય કરે છે, જ્ઞાતિસેવાના પાઠો પઢે છે અને પઢાવવા પ્રયત્ન કરે છે; અને જ્ઞાતિમાં બંધુભાવના તથા ઉચ્ચ આચાર વિચારનો જમાવટ કરી જ્ઞાતિની પ્રતિષ્ઠા સ્થાપવા તેમની અભિલાષા છે. કેળવણીને ઉત્તેજન આપવા સાર દર

વર્ષ તેઓ પાસ થયલા જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થી બાંધવોને પુસ્તકોનાં ઇનામો આપે છે, અને કોલેજની ખરીદાઓમાં વિજયી થનારાઓને વિજયહર્ષથી નવાજે છે. આ તેમની પ્રવૃત્તિ ઉત્તેજનને પાત્ર છે, અને સર્વ જ્ઞાતિબંધુઓએ તે સહાનુભૂતિથી વધાવી લેવાયોગ્ય છે.

(૧૦) આપણી જ્ઞાતિમાં જે કેવળ નિરૂદ્ધમી અને અનબ્યાસી છે. તેમાંથી અબ્યાસ કરી શકે તેવડી વયનાને અબ્યાસમાં જોડવામાં તથા ખીજાઓને કંઈ ઉદ્યોગમાં લાગવામાં કેવા પ્રકારના પ્રત્યક્ષાયો છે, અને તે કેમ કરવાથી દૂર થાય, તથા તેમને પ્રવૃત્તિમાં લગાડવા સારૂ શા ઇલાજોની જરૂર છે, તે વિચારવાનું તથા તે માટે ઘટતાં પગલાં લેવાનું કોઈ કોઈ જ્ઞાતિહિતચિન્તકોને આ પ્રયાસથી સારૂ ક્ષેત્ર મળશે એવી આશા છે.

(૧૧) આજના જમાનામાં કેળવણી અને ઉદ્યમ એ બે મહામંત્રોના યોગ્ય અનુષ્ઠાન વગર સંસાર-યજ્ઞની સફળતા કદી પણ થવાની નથી. માટે કેળવણીનો જેમ અને તેમ વધારે પ્રસાર કરવાની જરૂર છે, અને હુન્નર ઉદ્યોગ માટે પણ જેમને જે પ્રકારનું વજ્રણ કે રૂચિ હોય તેમને તે પ્રકારના હુન્નર ઉદ્યોગની તાલીમ અપાવવા માટે બનતી તજવીજ કરવાની પણ વિચારશીલ જ્ઞાતિહિતચિન્તકોને આ રિપોર્ટ ઉપરથી જોઈતી રજૂઆત મળશે.

(૧૨) કેળવણીનો ફેલાવ વધારે જલદી અને વિનાખર્ચે કરવાની એક યોજના એવી છે કે—દરેક ધરના પુરૂષો જેઓ પોતે કંઈક કેળવાયલા હોય, તેમણે પોતાનાં ધરનાં ઝેરાં-પોતાની પત્ની કે બહેની કે દીકરી—જેમને હજી વાંચતાં કે લખતાં પણ આવડતું ન હોય, તેમને દરરોજ શીખવવા માટે માત્ર એક કલાક કામ કરવું. આ પ્રમાણે જો દરેક ધરના શિક્ષિત પુરૂષો પોતાના કુટુંબમાં નહિ બહેલાં ઝેરાંને શીખવે, તો એક બે વરસ પછી; હાલ જ્ઞાતિમાં બહેલી સ્ત્રીઓની જે સંખ્યા છે, તેથી બમણી કે ત્રણ ગણી સંખ્યા સહેજે જોવામાં આવે. આ એક સાદામાં સાદા કેળવણીના પ્રચારનો ઇલાજ માત્ર સૂચનારૂપે મૂકું છું. તેવી રીતે બીજા બાબ-તોમાં પણ સમગ્ર જ્ઞાતિનું શ્રેય સાધવા સારૂ જેમને કર્તવ્યદૃષ્ટિથી અને ખરા જીગરથી મન થશે તેમને આ પ્રયાસથી જ્ઞાતિ-સેવાના અનેક માર્ગો જડી આવશે એવો ભરોસો છે.

આ પ્રમાણે આપણી પ્રશ્નોરા જ્ઞાતિના સુદૃઢ અને સાન્નિધ્ય બંધારણ માટે તથા તેની સમયોચિત ઉન્નતિ અને વિપુલતા માટે અનેક સામાન્ય અને વિશિષ્ટ માર્ગો વિચારી શકાય; પરંતુ માર્ગો અને ઉપાયોનો માત્ર વિચાર કરવાથી કંઈ ફલસિદ્ધિ થતી નથી. ‘એક પણ ખરો રસ્તો પકડીને તે રસ્તે ચાલવા માંડવાથી તે રસ્તાવાળે ગામ જઈ શકાય.’ તે પ્રમાણે એક પછી એક જ્ઞાતિહિતનું સાધન મળજી પકડીને તેનો અમલ તત્કાલ કરવા પ્રયાસ થાય તો તેનું ફલ પ્રાપ્ત થાય. જ્ઞાતિની શ્રેયસાધના માટે આ પ્રકારે માત્ર દ્રિગ્દર્શન કરાવીને શુભ ઉમેદો સાથે વિરમું છું. અસ્તુ । ॐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

વિદેહી પ્રસિદ્ધ પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોની રૂપરેખા.

સમસ્ત પ્રશ્નોરા નાગર જ્ઞાતિના વસ્તીપત્રકનો આ પહેલવહેલો જ રિપોર્ટ હોવાથી તેમાં આજ સુધીમાં થઈ ગયેલા જ્ઞાતિમાંના મહાન પુરૂષોનાં જીવનસંબંધી કેટલોક ઉદ્દેશ્ય આપવામાં આવ્યો હોય, તો જ્ઞાતિના પ્રાચીન ઐરિવત્તું પણ કેટલુંએક જ્ઞાન થાય; એમ ધારી બનતા પ્રયત્ને મેળવી શકાય તેટલાં, પ્રસિદ્ધી પામેલા પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોની રૂપરેખા આપી છે. અને મને આશા છે કે આ રૂપરેખા જ્ઞાતિમાંના ઉચરતા યુવકોને પણ કેટલેક અંશે લાભપ્રદ થઈ પડશે.

આ નરરત્નોનાં જીવન-સૂત્રો બરાબર સ્પષ્ટ થાય તેવી રીતનાં જીવનચરિત્રો લખીએ તો દરેકને માટે એક પુસ્તક બને. કેટલાક વિષે તો એ પ્રમાણે બનેલું પણ છે જે આપ સર્વેની જાણ બહાર નહિ હોય. તો પછી અત્રે ફક્ત એ નરરત્નોનાં જીવન-ચરિત્રોની રૂપરેખા આપતાં તેમનાં બધાં જીવનસૂત્રો બરાબર ન દર્શાવી શકાય એ દેખીતું જ છે. આ કારણથી તેમનાં બની શક્યાં તેટલાં અગત્યનાં જીવનસૂત્રો બતાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ તે સૂત્રો એમના જીવનનો અગત્યનો ભાગ સૂચવતાં હશે કે કેમ એ વિષે શંકા રહે એ સ્વાભાવિક છે; તોપણ જે કંઈ જાણવામાં આવ્યું છે તે જ્ઞાતિબંધુઓ સમક્ષ મુકતાં મને સંતોષ થાય છે.

અને કહેવાની જરૂર છે કે જે નરરત્નના જીવનના ઉલ્લેખો લખાઇને પ્રકટ થયેલા છે, તેમના વિષે જેમ બને તેમ ટુંકી નોંધ લીધી છે; કારણ કે તેમના વિષે વિશેષ જાણવાનું બીજું સાધન છે: પણ જેમના વિષે કંઈપણ ઉલ્લેખ થયેલો નથી, અને થયો હોય તો નહિ જેવો ટુંકમાં થયેલો છે; તેમના વિષે જરા વિશેષ માહિતી આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. આથી સ્પષ્ટ થશે કે જેમના વિષે વિસ્તારથી લખાયું છે, તે, બીજાથી તેમની વધારે મહત્તા છે એ દર્શાવવા માટે નથી; પણ તેમના વિષે બીજું વિશેષ માહિતી આપનાર સાધન નહિ હોવાથી તે ખોટ કટલેક અંશે પૂરી કરી આપવા માટે છે. ‘ક્યા નરરત્નની વધારે મહત્તા છે અને કોની તેથી ઓછી મહત્તા છે તે દર્શાવવાનો જરા પણ આશય નથી’. એ બાબત ખાસ અગત્ય હોવાથી જણાવવી પડે છે.

દ્રક્ત એ નરરત્નના ઉચ્ચાશયો તરફ ઉછરતા યુવકોનું ધ્યાન ખેંચાય, અને તેથી તેવા ઉચ્ચ-આશયોવાળા થવાની અભિલાષા ધરાવી તેવા થવાને બનતી કોશીશ કરે, અને જ્ઞાતિનું પ્રાચીન ગૌરવ થોડે અંશે પણ સર્વેની ધ્યાનમાં આવે, એજ હેતુ આ જીવનચરિત્રોની રૂપરેખા દોરવાનો છે.

સાથે કહેવું જોઈએ કે લગભગ ૩૦૦ વર્ષના ગાળામાં દ્રક્ત ઓગણીશજ નરરત્નો થયાં છે એમ માનવાનું નથી. હાલારમાં નાથાણી અને ગોલાધરીઆ કહેવાય છે તે નથુજ ભટ્ટ અને ગોલાધર ભટ્ટ ઉપરથી કહેવાતા હોય એમ લાગે છે; અને તે બંને શ્રીયુત નથુજ ને શ્રીયુત ગોલાધર સમર્થ પુરૂષો હોવા જોઈએ. તેમજ ભાવનગરના સંસ્કૃત કવિત્વમાં કુશલ ગણાતા શીઘ્રકવિ લક્ષ્મીશંકર રાજારામ ભટ્ટ અને નાનીમોડના શ્રીયુત લાલજી શુક્લના પુત્ર બ્રહ્મચારી લક્ષ્મીનારાયણ કે જેમણે આદરોડામાં સમાધિ લીધી હતી, તેઓ પણ શ્રેષ્ઠ પંક્તિના હોવા જોઈએ; પણ તેમના જીવનસંબંધો વિશેષ માહિતી મળી શકી નથી. વળી કેટલાંક નરરત્નો એવાં પણ હશે કે જેઓનાં નામ આપણા જાણવામાં પણ નહિ આવ્યાં હોય. આતો દ્રક્ત જાણી શકાયાં તેટલાં નરરત્નોની મળી શકી તે પ્રમાણમાં નોંધ લીધી છે. હવે પછી આ સિવાયના બીજા પ્રસિદ્ધ પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રો વિષે શોધ કરીને તેમજ જેમના વિષે ઓછી માહિતી મળી છે તેમના વિષે વિશેષ માહિતી મેળવીને કાંઈ પણ ઉત્સાહી બંધુ પ્રકટ કરશે તો તે અવશ્ય આવકારદાયક થઈ પડશે એમ મારું માનવું છે.

આટલું પ્રાસ્તાવિક વિવેચન કર્યા પછી પૃથક્ પૃથક્ નરરત્નોનાં જીવનની રૂપરેખા તરફ વળું છું.

(૧) મહીધર ભટ્ટ.

તેઓશ્રીના જીવનમાંનું દ્રક્ત એકજ કાર્ય—‘મંત્રમહોદધિ’ નામનો ગ્રંથ બનાવવાનું—જાણવામાં આવ્યું છે. તે સિવાય બીજું કોઈ અગત્યનું કાર્ય જાણવામાં આવ્યું નથી.

‘મંત્રમહોદધિ’ ગ્રંથના અંતમાં તેઓશ્રીએ કેટલોક પોતાનો પરિચય પ્રકટ કરેલો છે, તે પરથી નીચેની હકીકત આપી છે.

શ્રીયુત મહીધર ભટ્ટ વત્સગોત્રોત્તમ કુન્દભટ્ટના પુત્ર હતા, અને સ્વદેશ (ગુજરાત) છોડીને કાશી ગયા હતા. કાશીમાં જઈને તેઓએ નૃસિંહની ઉપાસના કરી હોય એમ જણાય છે. તેઓશ્રીએ પોતાના પુત્રના તેમજ અન્ય વિદ્વાનોના કહેવાથી ‘મંત્રમહોદધિ’ નામનો ગ્રંથ લખીને સંવત્ ૧૬૪૫ માં પૂર્ણ કર્યો.

આ ગ્રંથમાં ૨૫ તરંગો છે ને તે બધા તરંગોમાં મળી ૩૩૩૨ મંત્રો છે. તે ઉપરાંત તેમાં ૯૨ ચંત્રો છે. આ ગ્રંથ સં. ૧૮૫૯ માં શ્રી વેંકટેશ્વર પ્રેસમાં છપાયો પણ છે જે જોવાથી તેમની વિદ્વતાનું બાન થશે.

તેઓશ્રીએ બીજા પણ સારા ગ્રંથો લખ્યા છે એમ સાંભળ્યું છે, પણ ચોક્કસ માહિતી મળ્યા વિના તે વિષે લખવું યોગ્ય ધાર્યું નથી.

(૨) કલ્યાણ ભટ્ટ.

તેઓશ્રીના જીવનમાંનું પણ દ્રક્ત એકજ કાર્ય—‘આલતંત્ર’ નામનો ગ્રંથ બનાવવાનું—જાણવામાં આવ્યું છે. તે ગ્રંથના અંતમાં તેઓશ્રીએ પોતાનો પરિચય આપેલો છે તે પરથી સમજાય છે કે તેઓશ્રી મંત્રમહોદધિના કર્તા મહીધર ભટ્ટના પુત્ર હતા, અને તેમણે ‘આલતંત્ર’ નામનો ગ્રંથ સંવત્ ૧૬૪૪ માં પૂર્ણ કર્યો હતો.

શ્રીયુત મહીધર ભટ્ટની માફક તેઓશ્રી પણ નૃસિંહના ઉપાસક હતા. સુશ્રુતમાં નહિ લખેલી એવી શાન્તિઓ તેમણે આલંકારમાં લખી છે એટલુંજ નહિ પણ તેમાં મંત્રશાસ્ત્રનો ને જ્યોતિષનો પણ ઘણો સારો પરિચય આપ્યો છે. અહીં કહેવાની અગત્ય છે કે આપણી જ્ઞાતિ વૈદ્યામાં બાહ્યોશ ગણાય છે, પણ જ્ઞાતિમાંથી આવે સુધીમાં વૈદકનો સ્વતંત્ર ગ્રંથ લખનાર આ સિવાય બીજો કે.ક જાણવામાં આવ્યો નથી. આશા છે કે આ તરફ વૈદકીય વિષયમાં પ્રવીણ થએલા વિદ્વાનોનું ધ્યાન ખેંચાશે.

(૩) સત્તર્કવાગીધર, કવીન્દુશેખરવર વેણીદત્ત ભટ્ટ.

તેઓશ્રીના રચેલા જે બે ગ્રંથો જાણવામાં આવ્યા છે, તેના અંતમાં લખેલા શ્લોકોપરથી તેમના જીવન વિષેની કેટલીએક હકીકત નીચે દર્શાવ્યા પ્રમાણે મળી શકે છે.

તેઓશ્રી મંત્રમહોદધિના કર્તા શ્રીયુત મહીધર ભટ્ટના પાત્રના પૈત્ર હતા. તેઓશ્રીએ ન્યાય, સાંખ્ય, મિમાંસા, પાતંજલ, વગેરે શાસ્ત્રોનું ઘણું ઉચ્ચ પ્રતિભું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું એટલુંજ નહિ, પણ શ્રી વિષ્ણુનો સાક્ષાત્કાર પણ કર્યો હતો. અસાધારણ વિદ્વત્તાને લીધે તેઓશ્રીને 'સત્તર્કવાગીધર' ને 'કવીન્દુશેખરવર' નામની બે પદવીઓ મળી હોય એમ જણાય છે.

તેઓશ્રીના રચેલા ગ્રંથોમાંના જે બે ગ્રંથો જાણવામાં આવ્યા છે તેમાંનો એક 'અલંકાર અદ્રોહય' છે. આ ગ્રંથમાં કાવ્યપ્રકાશ, સાહિત્યદર્પણ અને સાહિત્યસારની પેઠે કાવ્યનિર્ણય કરેલો છે; તેમજ તેમાં પોતાનીજ રચેલી કારિકા અને કાવ્યોમાંથી ઉદાહરણ આપેલાં છે. અર્થાત્ તે ગ્રંથ તેઓશ્રીએ તદ્દન સ્વતંત્ર રીતે લખેલો છે.

તેઓશ્રીનો રચેલો બીજો ગ્રંથ 'રસિક રંજની' છે તે રસતરંગિણીની ટીકારૂપ છે. આ ગ્રંથ તેમણે સંવત્ ૧૭૭૪ ના શકજીત માસમાં પૂર્ણ કર્યો હતો.

આ વિષેનો ઉલ્લેખ શ્રીયુત પ્રાણાચાર્યે સહકારમાં આપેલો છે.

(૪) લાલજી શુક્લ.

અહિંચત્રદિગ્ગુરુશિરોમણિ લાલજીનો જન્મ નાનીગોડમાં સંવત્ ૧૭૬૬માં કુંવરજી શુક્લને ત્યાં થયો હતો.

તેઓશ્રી યજ્ઞોપવીત સંસ્કાર થયા પછી થોડી મુદત પિતાશ્રી પાસે અભ્યાસ કરી વિશેષ જ્ઞાન સંપાદન કરવાની ઇચ્છાએ ઠાસી ગયા હતા. ત્યાં સાત વર્ષ રહી અભ્યાસ કર્યો પણ કંઈક રમરણશક્તિની મંદતાને લીધે ધારવા પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવી શકાયું નહિ તેથી દિલ્લગીરી સાથે જન્મભૂમિ તરફ જવાનો વિચાર કર્યો. જ્યારે દિલ્લગીરીનું કારણ તેમના ગુરૂના જાણવામાં આવ્યું, ત્યારે સેવાથી સંતુષ્ટ થએલા ગુરૂએ, તેમને જીવનશૈલીને પ્રસન્ન કરાવનારો આમત્કારિક મંત્ર આપ્યો, જેના પ્રતાપે તેઓશ્રી અદ્ભુત જ્ઞાન-ઉચ્ચપ્રતિભું સંગિત ને ચિત્ર કળાનું જ્ઞાન અને વૈદિક (વેદ સંબંધી) જ્ઞાન-સંપાદન કરી શક્યા હતા. આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી તેઓશ્રીએ જયપુરમાં મળેલી મહાસભામાં ચિત્ર ને સંગિતકળામાં પ્રવીણતા બતાવી ઉત્તમ પારિતોષિક મેળવ્યું હતું એમ કહેવાય છે.

(૫) લીમ ભટ્ટ.

તેઓશ્રી સંબંધી જે કંઈ જાણવામાં આવ્યું છે તે પરથી એટલું કહી શકાય કે લાલદેશમાં આવેલા વારણા ગામમાં તેમનો જન્મ થયો હતો, અને જ્યોતિષ વિદ્યામાં તેઓ પ્રવીણ હતા. જયપુરની વેદશાળા-આકાશનિરીક્ષણ શાળા-તેઓશ્રીએ સુધારીને ઘણું માન મેળવ્યું હતું; તેમજ કાઠિઆવાડની દક્ષિણે આવેલા દીવ બેટમાં પણ જ્યોતિર્વિદ્યાનો અદ્ભુત અમત્કાર બતાવીને સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી. તેઓ લગભગ અઠારમા સૈકાની આખરે થયા હોય એમ અનુમાન કરી શકાય છે, તેમના જીવન સંબંધે આથી વિશેષ માહિતી મળી શકી નથી.

(૬) મૂળજી ભટ્ટ.

આપણી જ્ઞાતિ વિદ્યોપજીવી ગણાય છે તેનું કારણજ એ છે કે આપણા પૂર્વજોમાંના ઘણા સમર્થ વિદ્વાનો થઈ ગયા છે; પરંતુ વિદ્વત્તાની સાથે જ્ઞાતિ તરફની સારી લાગણી ધરાવી તેના શ્રેય માટે કાર્ય કરનારા બહુ થોડા થયા હોય એમ જણાય છે. તે થોડામાંના એક શ્રીયુત મૂળજી ભટ્ટ હતા.

તેઓશ્રી કૃતકૃદ્ધિક ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થએલા શ્રીયુત સોમનાથ ભટ્ટના પુત્ર હતા. શ્રીયુત મૂળજી ભટ્ટ જામનગરના જામસાહેબના પ્રીતિપાત્ર હોવાથી તેમની ધનસંપત્તિ ધણી સારી હતી; છતાં તેઓ નમ્ર હતા અને જ્ઞાતિ તરફ ધણો સદ્ભાવ ધરાવતા હતા. ધણી વખત તેઓ કહેતા કે 'હાલમાં જે કાંઈ મારો અબ્યુઝ્ય જોવામાં આવે છે, તે સર્વ જ્ઞાતિજનોના આશીર્વાદનું જ ફળ છે.'

તેઓશ્રીએ જ્ઞાતિ તરફની લાગણી શબ્દોમાંજ દર્શાવી છે એમ નથી, પરંતુ કાર્યરૂપે પણ ખતાવી છે. જ્યારે તેઓશ્રી હાલાર વિભાગના જ્ઞાતિજંધુઓને તેડી પ્રભાસની યાત્રાએ જતા હતા, ત્યારે રસ્તામાં હાટીના માળીઆમાં મુકામ કર્યો; ત્યાં જે જ્ઞાતિજંધુઓ (કાશીરામ ને ગંગારામ) રહેતા હતા તેમણે જ્ઞાતિજંધુઓનો ધણો સારો સત્કાર કર્યો. જ્ઞાતિ તરફની તે જંધુઓની અપ્રતીમ લાગણી અને સદ્ભાવ જોઈને શ્રીયુત મૂળજી બદે તેઓ ખંને કુંવારા હતા તેથી તેમને પોતાની એકેક પુત્રી આપવાનું કહીને સાથે યાત્રાએ લીધા વળી જ્ઞાતિમાં ઐક્ય થાય એવા હેતુથી ગુજરાત અને હાલાર એ ખંને વિભાગના જ્ઞાતિજંધુઓને એકત્ર કરીને તેમનો ધણો સારો સત્કાર કર્યો હતો. આ સિવાય 'ખીન્ન' પણ જ્ઞાતિ પ્રત્યેનાં ઉત્તમ કાર્યો કર્યાં હતાં જેના સ્મરણાર્થે તેમના વંશજો 'મુળાણી'ની અવટક રાખી રહ્યા છે. મહામહોપાધ્યાય, શીઘ્રકલીશ્વર શંકરલાલ માહેશ્વર શાસ્ત્રીએ જ્ઞાતિનો ઇતિહાસ લખવા માંડેલા, તેની શરૂઆતમાં આ ભટ્ટશ્રીના જીવન વિષે કેટલીક અગત્યની બાબતો આપેલી છે. તેમાંનો કેટલોક ભાગ તો સદકારમાં પ્રકટ પણ થયો છે.

(૭) જગન્નાથ પંડિત (પંડયા)

શીઘ્રકવિ જગન્નાથનો જન્મ નાનીબોરમાં કુબેરજી પંડયાને ત્યાં સંવત ૧૮૧૫ માં થયો હતો, અને મરણ ૬૦ વર્ષની ઉંમરે સંવત ૧૮૭૫ માં થયું હતું.

તેઓશ્રીએ બહુચરાજી માતાને પ્રસન્ન કરીને ઉત્તમ વિદ્યાનું વરદાન મેળવ્યું હતું. એ વરદાન મળતાંની સાથેજ તેઓશ્રીમાં કવિત્વશક્તિ સ્ફુરી હતી. એ પ્રાસાદિક કવિત્વશક્તિથી તેઓશ્રીએ જામનગર, વડોદરા ને પૂનાની રાજસભાઓમાં મોટા માન સાથે ધનામો મેળવ્યાં હતાં; તેમજ સગીતકળા, ચિત્રકળા, ચતુરંગમેલનકળા, વગેરે કળાઓની અદ્ભુત ચમત્કૃતિથી મોટા રાજ મહારાજાઓનાં અને ભાવિકજનોનાં મન રંગત કરી દીધાં હતાં.

આ ઉપરાંત તેઓશ્રીએ છ ગ્રંથો ને કેટલાક પ્રાસંગિક શ્લોકો ખનાવેલા છે, જેમાંનો 'ભાગ્યમહોદય' નામનો ગ્રંથ બાપાંતર સાથે પ્રસિદ્ધ થયો છે; અને તેમાં તેઓશ્રીના જીવનનો રસભર્યો ઉલ્લેખ પણ આપવામાં આવ્યો છે.

આ રિપોર્ટના આરંભમાં જે હાટકેશ્વરની રતુતિ આપવામાં આવી છે, તે આજ પંડિતશ્રીના ખનાવેલા 'નાગરમહોદય' નામના ગ્રંથમાંની છે. હજુ તે (નાગરમહોદય) ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ થયો નથી પણ બાપાંતર સાથે તૈયાર થયો છે, એટલે હુંક સમયમાં બહાર પડશે એમ આશા રાખી શકાય.

(૮) નીલકંઠ પાઠક.

રાજકીય વિષયમાં પ્રવીણતા ધરાવનારા શ્રીયુત નીલકંઠ પાઠકનો જન્મ ભાલદેશમાં આવેલા ભોળાદ ગામની અંદર શ્રીયુત પ્રાગજી પાઠકને ત્યાં થયો હતો.

સાણુંદ રોટમાં ભોળાદ સાહે ગામ ગણાવાથી ત્યાં રાજદારી પુરૂષોનું આવાગમન થતું હતું; અને હજુ પણ થાય છે. એ રાજદારી પુરૂષોના સમાગમમાં આવતાં શ્રીયુત પાઠકને રાજદારી બાબતોમાં ભાગ લેવાની ઇચ્છા થઈ, અને તે ખાતામાં દાખલ થયા. બુદ્ધિની ચપળતાને લીધે તેઓશ્રી હુંક સમયમાં સાણુંદ રોટના મુખ્ય કારભારી થયા; અને એ હોદાપર તેમણે ૨૦ વર્ષ સુધી કાર્ય કરીને રાજની અને પ્રજાની પ્રીતિ ધણી સારી રીતે સંપાદન કરી. એમનામાં રાજદારી કુનેહ એટલી બધી હતી કે કોઈ પ્રસંગે તેઓ ભાવનગર જતા ત્યારે ત્યાંના બાહોશ દિવાન શ્રીયુત ગજોભાઈ તેમને 'દિવાન સાહેબ' કહીને બોલાવતા ને સાહે માન આપતા. કેટલીક વખત તો શ્રીયુત ગજોભાઈ તેમની સલાહ પણ લેતા એમ કહેવાય છે. આથી એટલું તો કહી શકાય છે કે જે તેઓ કોઈ મોટા રાજ્યમાં જોડાયા હોત તો ત્યાં પણ 'દિવાન' ના હોદા સુધી પહોંચીને સાહે માન

મેળવત; પરંતુ શ્રીયુત વૈદ્યરાજ શ્રી ઝંડુભટ્ટની માફક, તેઓશ્રીએ પણ એક રાજની સંપૂર્ણ રીતે પ્રીતિ સંપાદન કર્યા પછી, તેઓશ્રીને છોડી ખીજની નોકરી સ્વીકારવાનું પસંદ નહિ કર્યું હોય એમ લાગે છે.

શ્રીયુત પાઠકનો જ્ઞાતિ તરફ પણ ધણો સદ્ભાવ હતો. પોતાની પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગે તેઓશ્રીએ ગુજરાત વિભાગની આખી જ્ઞાતિને પહેરામણી કરી હતી; તેમજ જ્ઞાતિ તરફના તેમના સદ્ભાવને લીધે તેમના ભત્રીજાઓએ પણ તેમની ઉત્તરક્રિયા પ્રસંગે સોનાનું રૂ. ૫) નું, અને વાર્ષિક ક્રિયા પ્રસંગે પદ્મનું લ્હાણું ગુજરાત વિભાગમાં કર્યું હતું.

તેઓશ્રીનું મરણ સંવત ૧૮૯૫ માં થયું હતું. તે સિવાય જન્મની સાલ કે 'દિવાન' થયા તે સમયની સાલ જાણવામાં આવી નથી. હુંકમાં આ સિવાય વિશેષ માહિતી મળી શકી નથી.

(૯) ત્રિકમ ભટ્ટ.

રાજવૈદ્ય ત્રિકમજીનો જન્મ સંવત ૧૮૨૫ માં ભાવનગરમાં પારાશર ગોત્રના શ્રીયુત જદુરામ ભટ્ટને ત્યાં થયો હતો, અને મરણ ૭૧ વર્ષની ઉંમરે સંવત ૧૮૯૬ માં થયું હતું. પરંપરાથી ચાલ્યા આવતા વૈદ્યાના ધંધામાં તેઓ કુશલ હતા, તેની સાથે તેમનામાં ધર્મનીષ્ઠા ને ઉદારતાના ગુણ પણ ધણી સારી રીતે દીપ્તી નીકળતા હતા.

ધણી વખત વૈદકીય પ્રવીણતાને લીધે તેઓશ્રીને ભાવનગરના મહારાજ સાહેબ તરફથી સારી રકમો મળતી, પરંતુ તેનો ઉપયોગ મોટે ભાગે દાન આપવામાં જ થતો. કેટલીક વખત તે ૫૦૦ કે ૧૦૦૦ રૂપિયા જેટલી રકમનો શિરપાવ મળ્યો હોય છતાં તેમાંથી કંઈ પણ ઘેર પહોંચી શકતું નહિ. બહુજ ઉદારતાને લીધે યોગ્ય પાત્રોને આપી દેવામાં આવતું. અત્રે કહેવું જોઈએ કે વૈદ્યામાં બાહ્ય ગણાતી આપણી જ્ઞાતિમાંથી વૈદકીય કુશળતાને લીધે સારી રકમો મેળવનારા તે ધણા હશે, પરંતુ તેમાં ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે તેના મોટે ભાગે દાનમાં ઉપયોગ કરનારા ધણા જોવા હશે.

શ્રીયુત ત્રિકમ ભટ્ટ હિંદુ સિવાય ધર્મિય વર્ણનું ધન કદિ પણ લેતા નહિ. તે સંબંધનો એક દાખલો જાણવા જેવો છે તે નીચે આપ્યો છે. તેથી તેઓની ધર્મનીષ્ઠા કેવી હતી તે અરાજક સમજાશે.

એક વખત શ્રીયુત ભટ્ટ ત્ર્યંબકેશ્વરની યાત્રાએથી પાછાં ફરતાં વણિક ગૃહસ્થ પ્રેમજી મોદીની વિનંતી સ્વીકારી મુંબઈના શેઠ રા. જમશેદજી બાટલીવાળાનાં પત્નીની દવા કરી, અને જે રોગ બે વર્ષથી સારા ડોક્ટરોની દવા કરવા છતાં પાછો હતો ન હતો તે શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી દવા કરીને હઠાવી દીધો. આથી શેઠ ખુશ થયા ને સારી રકમ આપવાનું પોતાના મુનીમ રા. મોદીને જણાવ્યું. રા. પ્રેમજી મોદી સારી રીતે જાણતા હતા કે શ્રીયુત ભટ્ટ કંઈપણ સ્વીકારે તેમ નથી તેથી, ખીજ રીતે સત્કાર કરવાનું ધારી રૂ. ૫૦૦૦)ની રકમ એકત્ર કરી, ભટ્ટની સાથે તેમના ભત્રિજા કસ્યાણ ભટ્ટ હતા તેમને, ભટ્ટ ન જાણે તેવી રીતે આપવાનો ઠરાવ કર્યો.

આખરે શ્રીયુત ત્રિકમ ભટ્ટના જાણવામાં આ વાત આવી ત્યારે તેઓ ગુસ્સે થયા ને રકમ ન લેવાનો દઢાવડ બતાવી એકદમ મુંબઈ છોડી ભાવનગર ગયા.

આ સિવાય તેઓશ્રીની ઉદારતા ને ધર્મનીષ્ઠાના ધણા દાખલાઓ છે, પરંતુ સ્થળસંકોચના બધે આટલેથી જ અટકવું પડે છે.

(૧૦) આદિત્યરામજી વ્યાસ.

વાદ્ય ને ગાનકળાના સુધારક અને સંગીતકળાના પુનરુદ્ધારક, સુપ્રસિદ્ધ સંગીતશાસ્ત્રી આદિત્યરામજીનો જન્મ જૂનાગઢમાં સંવત ૧૮૭૬ માં થયો હતો; અને મરણ સંવત ૧૯૩૬ માં થયું હતું. તેમના પિતાનું નામ વૈકુંઠરામજી અને માતાનું નામ ઉત્તમબાઈ હતું. વારસામાં મળેલી સંગીતશક્તિ, બાળવયથી જૂનાગઢના નવાબ તરફથી મળેલો આશ્રય અને ગીરનાર પર્વતની તળેટીમાં ફરતાં કોઈ સિદ્ધ પુરૂષના પ્રસાદથી મળેલી વાદ્ય વિષેની સિદ્ધિ; એ મુખ્ય ત્રણ સુયોગોને લીધે તેઓ સંગીતકળાનું ધણું સારું જ્ઞાન સંપાદન કરી શક્યા હતા.

તેઓશ્રીએ જામનગરમાં લગભગ ૩૦ વર્ષ સુધી સંગીતના પ્રોફેસર તરીકે કાર્ય કર્યું હતું; તેમજ જુદા જુદા વિભાગના લોકોને પણ સંગીતવિદ્યાનો સારો લાભ આપ્યો હતો. તેઓશ્રીનો રચેલો 'સંગીતાદિત્ય' નામનો ગ્રંથ

પ્રસિદ્ધ છે; અને તે, તેમના પુત્રાએ સચ્ચ પ્રકટ કરેલો છે. તેમાં પ્રેરિસર આદિત્યરામજીતું જીવનચરિત્ર સહજ વિસ્તારથી આપેલું છે.

(૧૧) ઝંડુભટ્ટ ઉર્ફે કંડણાશંકર ભટ્ટ.

સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્યરાજ શ્રી ઝંડુભટ્ટજીનો જન્મ સંવત ૧૮૮૭ માં જામનગરમાં ભારદ્વાજ ગોત્રાત્પત્ર રાજવૈદ્ય વિદ્યલગ્ન ભટ્ટને ત્યાં થયો હતો; અને મરણ ૬૭ વર્ષની ઉંમરે સંવત ૧૯૫૪ માં થયું હતું.

અંગ્રજી જીવિ અને કુલપરંપરાના સંસ્કારને લીધે તેઓશ્રીએ હુંક સમયમાં સંસ્કૃત વ્યાકરણ સાથે આયુર્વેદ શાસ્ત્રનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. ૧૬ વર્ષની વયે તે તેઓશ્રી મહારાજ જામશ્રીની હજુરમાં પિતાના સહાયક તરીકે ઉભા રહ્યા હતા એટલુંજ નહિ, પણ સહાયક તરીકે જોડાયા પછી હુંક સમયમાંજ સારા ચિકિત્સક તરીકેની પોતાની લાયકાત સિદ્ધ કરી જતાવી જામશ્રીની પ્રીતિ સંપાદન કરી; તેમજ ભાવનગર ને મોરબીના મહારાજાઓની પ્રીતિ પણ સંપાદન કરી.

મહારાજાઓથી માન પામેલા આ વૈદ્યરાજની સંતોષજનક રીતિ એ હતી કે તેઓ ગરીબોનાં વૈદ્ય ગણાતા હતા. ગરીબ દરદીઓને ઉચી જાતની દવાઓ આપી, તેનાપર સારો ખોરાક લેવાને તે દરદીની શક્તિ ન હોય, તો આ દવાજી વૈદ્યરાજ પોતાના ખીસામાંથી પૈસા કાઢીને આપતાં જરા પણ પાછા હડતા નહિ. ધણી ગરીબ દરદીઓને તો ખાસ પોતાને ઘેર રાખી તેમની બધી જાતની સગવડો જાળવતા અને ઔષધ ખવરાવતા. વસ્તુતઃ તેઓશ્રી ગરીબોને તન, મન ને ધનથી મદદ કરતા.

સાથે કહેવું જોઈએ કે દયા ને ઉદારતાના મહાન્ ગુણોની સાથે તેમનામાં હિંમતે જે દેખાવ દીધો છે તે પણ વખાણવા લાયક છે. ગમે તેટલી મુશ્કેલીઓ નડવા છતાં તેમણે પોતાની ઉદારચિત્તિને કદિપણ સંકેલી નથી, તેમજ ગમે તેટલી પ્રખ્યાતિ ને મોટાં મળ્યા છતાં, પોતાના અંતઃકરણમાં અભિમાનના સૂક્ષ્મ અંકુરોને પણ દાખલ થવા દીધા નથી; એજ એમની મહત્તા સિદ્ધ કરી જતાવે છે.

આ પરોપકારી પુરૂષ જ્ઞાતિના હિત માટે પણ પ્રયત્ન કરવાને ચૂક્યા નથી. આરંભમાં હાલાર વિભાગમાંનો કલહ મુશ્કેલી વેદીને દૂર કર્યો હતો. તે પછી જ્ઞાતિની સ્થિતિથી વાકેફ થઈ ઉન્નતિના ઉપાયો હાથ ધરવાના હેતુથી આજથી ત્રીશ વર્ષ પહેલાં એટલે સં. ૧૯૪૩માં સમસ્ત જ્ઞાતિનું વસ્તીપત્રક કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો.

એ વસ્તીપત્રકના મહાન્ કાર્યની પીછાણને લીધેજ આ રિપોર્ટના આરંભમાં તેઓશ્રીનો ફોટોગ્રાફ મૂકવામાં આવ્યો છે. અને હું ધારું છું કે તે યોગ્યજ ગણાશે.

અત્રે કહેવાની અગત્ય છે કે:—સ્વ. મહાત્મા શ્રી ઝંડુભટ્ટજીનો ફોટોગ્રાફ આ રિપોર્ટમાં મૂક્યો છે અને બીજાં નરત્નોના ફોટાઓ મૂકેલા નથી તેથી બીજાઓની શ્રેષ્ઠતા ઓછી છે એમ સમજવાનું નથી. સમસ્ત જ્ઞાતિના વસ્તીપત્રક માટે આજ સુધીમાં સ્વ. ઝંડુભટ્ટજી સિવાય કોઈએ પ્રયત્ન કર્યો નથી. અને આ રિપોર્ટ સમસ્ત જ્ઞાતિના વસ્તીપત્રકનો પહેલવહેલોજ છે. તો તેમાં પ્રથમ પ્રયત્ન કરનારનો ફોટોગ્રાફ મૂકાય તો તે અયોગ્ય નહિજ ગણાય.

(૧૨) કંતાભટ્ટ ઉર્ફે રઘુનાથ ભટ્ટ

શ્રીયુત ઇંદ્રજી ભટ્ટના બધાજ પુત્રો સારા વિદ્વાન હતા, તેમાંના સૌથી મોટા પુત્ર સુપ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રી હરિદત્ત હતા અને તેથી નાના શ્રીયુત કંતાભટ્ટ ઉર્ફે રઘુનાથ ભટ્ટ હતા.

શ્રીયુત કંતાભટ્ટ એક સુવિખ્યાત વનસ્પતિશાસ્ત્રી હતા. તેઓશ્રીએ વનસ્પતિ શાસ્ત્રનું ધણું સાફ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું, તેનો લાભ બીજાઓને પણ મળે એવા હેતુથી તેમણે વનસ્પતિઓને લગતો સર્વોપયોગી નિર્ધારસંગ્રહ પ્રકટ કર્યો છે. વૈદ્યકીય વિષયના અભ્યાસીને તો તે ઘણાજ ઉપયોગી થઈ પડે તેવો છે.

તેમના સંબંધી આથી વિશેષ માહિતી મળી શકી નથી, એટલે જે કંઈ તેમના સંબંધમાં જાણવામાં હતું તે રજૂ કરી સંતોષ માનવો પડ્યો છે.

(૧૩) ડૉ. ભગવાનલાલ પંડિત.

પંડિત ડૉ. ભગવાનલાલ શ્રીયુત ઇંદ્રજી ભટ્ટના સૌથી નાના પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ સંવત ૧૮૯૪માં જૂનાગઢમાં થયો હતો, અને મરણ ૫૦ વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૯૪૪ માં મુંબઈમાં થયું હતું.

બુદ્ધિની ચપળતાને લીધે તેમણે ૧૬ વર્ષની ઉંમરે કાઠિયાવાડના સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીયુત મણિશંકર કીકાણી પાસેથી પાલી ભાષાનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ગીરનાર ઉપરના લેખો ઉઠેલા હતા. ત્યાર પછી મહાન શોધક ડૉ. ભાઈ દાજીનો તેમને મેળાપ થયો એટલે તેમની શોધકૃતિને જોઈતું પોષણ મળ્યું. આ સુયોગને લીધે તેઓ મહાન શોધક થઈ શક્યા.

ત્રીશ વર્ષની ઉંમરે તેઓ પહેલ વહેલા ઉત્તરહિંદના પ્રવાસે નીકળેલા. ત્યાર પછી ત્રીજે વર્ષે એટલે સં. ૧૯૨૭ માં ફરીથી પ્રવાસે નીકળ્યા, આ પ્રવાસમાં તેમને આવશ્યક અનુકૂળતા કરી આપવાને હિંદુસ્તાનનો સરકારે ઉત્તરહિંદના અમલદાર વર્ગને ફરમાન કર્યું હતું; પરંતુ તેમની પત્નીની માંદગીને લીધે કામ સંપૂર્ણ થઈ શક્યું નહિ. તેથી બાકી રહેલું કાર્ય પૂર્ણ કરવાને સં. ૧૯૨૯ માં જૂનાગઢ સ્ટેટના ખર્ચે પ્રવાસે નીકળ્યા તે છેક નેપાળ ને ટિબેટના પ્રદેશોમાં મુસાફરી કરી અનેક શોધો કરી. આ પ્રવાસમાં નેપાળના પ્રધાન સર જંગ બહાદુર તરફથી તેમને અત્યંત માન મળેલું.

તેઓશ્રીનું નામ જૂની શોધખોળ કરવાની પ્રવીણતાને લીધે આખા ભારતવર્ષ ઉપરાંત યુરોપમાં પણ પ્રસિદ્ધિને પામ્યું હતું.

સંવત્ ૧૯૩૯ માં હેગના રોયલ ઇન્સ્ટિટ્યુટે તેમને પોતાની સમાના ફોરેન સભાસદ નીમેલા, તેમજ સં. ૧૯૪૦ માં બર્લિનની યુનિવર્સિટિની સેનેટે તેમને ‘ડૉક્ટર ઓફ ફાઈલોસોફી’ ની ડીગ્રી આપેલી, અને ગ્રેટ-બ્રિટન તથા આયર્લેન્ડની રોયલ એશિયાટિક સોસાયટીએ તેમને મરણ પર્વતના આનરરી સભાસદ નીમેલા.

તેમના વિષે એક વિદ્વાન કહે છે કે ‘તેઓ એક હિંદુ જેવા નમ્ર અને મળતાવડા, એક જર્મન જેવા દૃઢ, ક્ષમાવશ ને શોધક, એક અંગ્રેજ જેવી જાગૃતિ ધરાવનારા ને હોશિયાર હતા, અને એક બુદ્ધધર્મના તીર્થંકર જેવું તેમનામાં ગાંભીર્ય હતું’ એ બધું યોગ્યજ છે.

તેમનાં સંક્ષિપ્ત જીવનવૃત્તાંતો અંગ્રેજીમાં તેમજ ગુજરાતીમાં પ્રકટ થયેલાં છે.

(૧૪) વિશ્વનાથ ભટ્ટ.

સુપ્રસિદ્ધ જ્યોતિર્વિદ ભીમભટ્ટ પછી જ્યોતિર્વિદ્યામાં પ્રવીણતા ધરાવનારા શ્રીયુત વિશ્વનાથ ભટ્ટ થયા. તેમનો જન્મ સંવત્ ૧૮૯૭માં પચ્છેગામમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ વૈકુંઠજી ગંગારામ ભટ્ટ હતું.

જન્મથીજ તેમની આંખ ને કાનની શક્તિ કંઈક નબળી હતી પણ તેને બદલે સ્મરણશક્તિ ને તર્કશક્તિ ધણી સારી હતી. આ બે શક્તિને લીધે તેમને અભ્યાસ કરવામાં અગવડ પડી ન હતી.

તેઓશ્રીએ ભાવનગરમાં પોતાના મામાને ત્યાં રહીને જ્યોતિષ, વેદાંત ને સાહિત્યના અંગ્રેજીમાં ધણો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો, પરંતુ તે સમયે સારા જ્યોતિષીઓની ધણી ખોટ હતી તેથી જ્યોતિષીના ધંધા તરફ તેમણે વધારે લક્ષ આપ્યું હતું.

વિદ્વાતા ને હૃદયશુદ્ધિથી તેઓ જે ભવિષ્ય કહેતા તે ખરાબર પળતું. પ્રાંતિક સુખેદારોને તેમજ રાજા મહારાજાઓને કહેલાં ભવિષ્ય ખરાં પડતાં, ત્યારે પાંચસે કે હજાર રૂપીઆની ભેટો મળતી; તેવા ધણા દાખલાઓ મળી આવે છે.

તેઓ પ્રસંગવશાત્ સંસ્કૃત શ્લોકો પણ બનાવી શકતા હતા. કોઈને પત્ર લખે ત્યારે મધ્યાને નવે શ્લોક લખ્યા પછીજ વર્તમાન સમાચાર જણાવવાનો તેમનો નિયમ હતો. વળી તેઓ પાતળા કાગળપર લગભગ એક ચોરસ ઈંચ જેટલી જગ્યામાં ઝીણા અક્ષરોથી આખું નારાયણકવચ લખતા, અર્થાત્ હુન્નરી પણ હતા, તેમજ વ્યાવહારિક કાર્યોમાં પણ ધણા કુશળ ગણાતા હતા.

ઉત્તરાવસ્થામાં ગાયત્રીપુરુષ્વરણ કરીને અગાઉથી નિર્માણ કરી મૂકેલા સમયે તેમણે વિધિવત્ સંન્યાસની દિક્ષા લીધી હતી; અને ‘જગન્નાથ સરસ્વતી’ એવું અભિધાન રાખ્યું હતું. ત્યારપછી ટુંક સમયમાંજ એટલે ૫૬ વર્ષની ઉંમરે સંવત્ ૧૯૫૩ માં કૈવલ્ય પામ્યા હતા. એમનું સમાધિસ્થાન પચ્છેગામમાં શ્રી ભૂતનાથજી મહાદેવની જગ્યામાં છે.

(૧૫) જયકૃષ્ણ વ્યાસ.

બ્રહ્મનિષ્ઠ, સદ્બોધ પ્રવર્તક; પંડિત શ્રી જયકૃષ્ણજીનો જન્મ પોરબંદરમાં વ્યાસ શ્રી જીવનરામને ત્યાં થયો હતો.

પંડિતજીએ શરૂઆતમાં એક દક્ષિણી શાસ્ત્રી પાસે સાધારણ અભ્યાસ કર્યો હતો. પણ સદ્ભાગે સંવત ૧૯૦૪ માં અહોનિશ રામ નામનું ચિંતન કરનારા સુપ્રસિદ્ધ રામબાવાના સમાગમનો સુયોગ પ્રાપ્ત થતાં તેઓશ્રીને બ્રહ્મવિદ્યાનું ધણું ઉચ્ચ પ્રતિનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું.

વેદાંત શાસ્ત્રનું ગાંભીર્ય જે અતિગહન છે તે ફક્ત છ-સાત માસના સમાગમમાં પંડિતજીને નિષ્કપટ ને નિરુપમ ગુરુહિતના પ્રભાવે હસ્તામલક જેવું થઈ ગયું. વળી વેદાંતના સારા અભ્યાસી અદ્વિતીય પંડિતશ્રી પુર્ણાનંદ સ્વામી ઉર્ફે ટોકરાનંદ સ્વામીનો સમાગમ થવાથી તેમને વિશેષ લાભ થયો.

વેદાંતના જ્ઞાન સાથે તે સમજવવાની રીત પણ રામબાવાએ બરાબર સમજાવી હતી; તેથી તેઓ એવી સારી રીતે વેદાંતનું શ્રવણ કરાવતા કે મોટા સમર્થ વિદ્વાનો પણ તેથી આનંદ પામતા. એક વખત તો ભાવનગરના સુપ્રસિદ્ધ માજી વિદ્વાન શ્રીયુત ગૌરીશંકર ઉર્ફે ગંગાભાઈ, સ્વામીજીની અવસ્થામાં હતા, ત્યારે તેમના આગ્રહથી વ્યાસજીએ ભાવનગર જઈને તેમને વેદાંતનું શ્રવણ કરાવ્યું હતું. આ પ્રસંગે તેમણે ગીતાજીના જે શ્લોકનું વ્યાખ્યાન પંદર દિવસ સુધી ચલાવીને સ્વામીજીને સંતોષ પમાડ્યો હતો. આ પ્રમાણે મુંબઈમાં પણ ઘણી વખત મોટા પંડિતોને સંતોષ પમાડતા હતા.

તેઓશ્રીએ પોતાના જીવનનો મોટો ભાગ અનેક લોકોને વેદાંતનું શ્રવણ કરાવીને તેમનું કલ્યાણ કરવામાં જ ગાળ્યો છે.

સંવત ૧૯૫૭ ના આશ્વિન વદિ ૧૧ ના રોજ તેમણે આતુર સંન્યાસ લઈ “બ્રહ્માનંદ સરસ્વતી” યોગપટ ધારણ કર્યું ને બીજે દિવસે વિદેહ મુકિતને પ્રાપ્ત થયા. તેઓશ્રીએ અંતસમયે પણ બ્રહ્મનિષ્ઠાનું કાણુ પણ વિસ્મરણ કર્યું ન હતું એમ કહેવાય છે. આવા બ્રહ્મનિષ્ઠ મહાત્માઓ વિરલજ હોય છે એમ કહીએ તો તે ખોટું નહિ ગણાય.

આ પંડિતજીના જીવન સંબંધી કેટલીક હકીકત શીઘ્રકવીશ્વર શંકરભાઈ માહેશ્વર શાસ્ત્રીકૃત અધ્યાત્મ-રત્નાવલિમાં આપવામાં આવી છે.

(૧૬) પ્રભુરામ વ્યાસ.

વૈદ્યરાજ શ્રી પ્રભુરામનો જન્મ સંવત ૧૮૯૨માં પોરબંદરમાં થયો હતો, તેમની ત્રણ વર્ષની ઉંમર થતાં તેમના પિતાનું મરણ થવાથી તેઓ પોતાના જ્યેષ્ઠ બંધુ પંડિત શ્રી જયકૃષ્ણ મહારાજની સાથે પોતાના કાકાના હાથ નીચે ઉછર્યા હતા.

તેમણે બાળવયમાં થોડું સંસ્કૃત વિદ્યાનું અધ્યયન કર્યા પછી જામનગરમાં જઈને વૈદ્યરાજ શ્રી જંકુભટ્ટજીના પિતા શ્રીયુત વિદ્યુજી બટ્ટ પાસે વૈદકનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો, અને તેનું યોગ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં તેઓ પોરબંદર ગયા ને ત્યાં વૈદ્યરાજ તરિકે કાર્ય કરવાનું શરૂ કર્યું. આરંભમાં માણાવદર રોડમાં ને પછી ધોમે ધોમે આખા કાઠિયાવાડમાં તેમની પ્રતિષ્ઠા જામી.

સં. ૧૯૨૬માં સુયોગ પ્રાપ્ત થતાં મુંબઈ ગયા, ત્યાં તેમની વિદ્વતા ને કુશળતા જોઈ કેટલાક ગૃહસ્થોએ કાયમ નિવાસ કરવાનો આગ્રહ કર્યો તેથી, તથા બીજી પણ બધી અનુકૂળતા જણાવાથી તેમણે મુંબઈમાં જ કાયમ નિવાસ કર્યો.

થોડી મુદત પછી તેમણે ત્યાં ‘વૈદ્ય પ્રભુરામ જીવનરામ ઔષધાલય’ નામનું દવાખાનું સ્થાપી તેમાં ઉત્તમ દવાઓ તૈયાર કરવા માંડી. એ દવાઓ એટલી તો ઉત્તમ અતતી કે સં. ૧૯૪૪માં પૂનામાં પ્રદર્શન બરાણું ત્યારે તેમની દવાઓ જોઈને મુંબઈના ગવર્નર લૉર્ડ રૅ સાહેબે તેમને સોનાનો ‘ચાંદ’ આપવાનું બહેર કરેલું. તેવીજ રીતે બીજાં પ્રદર્શનોમાં પણ તેમની બનાવેલી દવાઓની ઉત્તમતા સિદ્ધ થઈ હતી.

વૈદ્ય તરીકે તેમણે જેટલી પ્રતિષ્ઠા મેળવી છે, તેટલીજ વિખ્યાતિ તેમની સ્વધર્માભિમાની તરીકે પણ થયેલી છે.

સં. ૧૯૩૧ માં તેમણે કેટલાક ગૃહસ્થોની સહાયતા મેળવીને 'વેદધર્મસભા' સ્થાપન કરી, ને તે સભા તરફથી 'આર્યધર્મ પ્રકાશ' નામનું માસિક પત્ર કહાડવું શરૂ કર્યું. વળી સં. ૧૯૩૬ માં તે સભા તરફથી 'સંસ્કૃત પાઠશાળા' ઉઘાડી સંસ્કૃત વિદ્યાનું જ્ઞાન મફત આપવું શરૂ કર્યું.

સં. ૧૯૫૧ માં મોટા ખર્ચથી વેદોક્ત વિધિ પ્રમાણે 'શ્રી મહાર્દ્ર' 'શ્રી વિષ્ણુયાગ' ને 'શ્રી શતચંડી' ના મહાયજ્ઞો કરીને તેઓશ્રીએ વંશપરંપરાથી ચાલ્યું આવતું સ્વધર્મની છપણું સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે.

તેઓશ્રીની વ્યવહારિક નિપૂણતા પણ તેમના વિસ્તૃત યજ્ઞને શોભાવનારી હતી. મુંબઈના કેટલાક પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો તેમને પોતાના સલાહકાર ગણતા; તેમજ કાઠિયાવાડનાં ધણાં ખરાં રાજ્યોમાં તેમની સારી આખર હતી.

તેમના જીવનનો કેટલોક ઉદ્દેશ્ય મહાજનમંડળમાં છે, તે જોવાથી તેમની મહત્તાનાં ખીજાં પણ કાર્યો જણાઈ આવશે.

(૧૭) મહા. મહો. શીઘ્રકવિ શંકરલાલ શાસ્ત્રી.

મહામહોપાધ્યાય, કવિશિરોમણિ, શાસ્ત્રી શંકરલાલનો જન્મ સં. ૧૯૦૦ માં જામનગરમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ માહેશ્વર ભટ્ટ હતું.

શાસ્ત્રીજી સંસ્કૃત સાહિત્યમાં અદ્વિતીય પ્રવેશવાળા હતા. આશ્ચર્ય પામવા જેવું તો એ છે કે માત્ર પંદર વર્ષની વયે તેઓ થોડા અભ્યાસ પછીજ સંસ્કૃત કાવ્ય કરતા, અને તેમાં એ વર્ષની અંદર તેમની પ્રવીણતા જોઈ તેમના ગુરૂ શાસ્ત્રી કેશવજી તથા પંડિત શ્રી સદાનંદ વગેરેની અનુમતિથી જામશ્રી વિભાજીએ તેઓશ્રીને 'શીઘ્રકવિ' ની પદવી આપી હતી; તેમજ તેમની વિદ્વત્તાની કદર જાણીને નામદાર સરકારે સં. ૧૯૭૦ માં 'મહામહોપાધ્યાય' ની ને 'ભારતધર્મ મહામંડળ' ની કાઉન્સિલે સં. ૧૯૭૨ માં 'કવિ શિરોમણિ' ની પદવી આપી તેમને વિશુષિત કર્યા હતા.

તેઓ નાની વયમાંથીજ અષ્ટાવધાનના પ્રયોગો કરતા એ પરથી તેમનામાં અદ્વિતીય શક્તિ હતી એમ સિદ્ધ થાય છે.

તેઓશ્રીએ લાંબા વખત સુધી મોરબીમાં 'સ્વાશુરાજ પાઠશાળા' માં મુખ્ય અધ્યાપક તરીકે કાર્ય કર્યું હતું, તેમજ સાહિત્યમાં પણ, ધણા સારા ગ્રંથો લખી ઉમેરો કર્યો છે. લગભગ ૧૫ ગ્રંથો તેમના રચેલા પ્રકટ થયા છે, તેમાંના મુખ્ય:-સાવિત્રી ચરિત્ર, ચંદ્રપ્રભા ચરિત્ર, ધ્રુવાબ્યુદય નાટક, ગોપાળચિંતામણિ, અનસુયાબ્યુદય વગેરે છે. કૌમુદી અને શંકરદિગ્વિજય ઉપર તેઓશ્રીએ ટીકા પણ કરેલી છે; તેમજ ૩-૪ ગ્રંથ તો હજી તેમના રચેલા અપ્રસિદ્ધ છે. આ બધું જોતાં તેઓશ્રીની અપૂર્વશક્તિનું જ્ઞાન થયા વિના રહેતું નથી.

શાસ્ત્રીજી આવા સમર્થ વિદ્વાન હોવા છતાં ધણા સાદા ને નમ્ર હતા; તેમજ જ્ઞાતિ તરફ પણ ધણો સહભાવ ધરાવતા હતા. જ્ઞાતિનો ઇતિહાસ પણ તેમણે એ સહભાવને લીધેજ લખવા માંડેલો. એ ઇતિહાસમાં જોઈતી સામગ્રી મેળવવાના હેતુથી સ્વ. મહાત્મા શ્રી ઝંકુભટ્ટજીની સહાયથી સં. ૧૯૪૩ માં વસ્તીપત્રક કરવાનું કાર્ય આરંભ્યું હતું. જે કે તે પૂર્ણ થયું ન હતું, પણ તેમાંથી જે કંઈ હકીકત મળી હતી તે પરથી તેમણે ઇતિહાસ લખવાનું શરૂ કરેલું; અને તેના આરંભમાં જ્ઞાતિની મહત્તા ધણી સારી રીતે બતાવેલી.

આવા જ્ઞાતિહિતચિંતક, શીઘ્રકવિ ને સારા અષ્ટાવધાની વિદ્વદ્વત્તનો, ગયા આષાઢ માસની પૂર્ણિમાના-ગુરૂ પૂજનના-દિવસે, મોરબીમાં પ્રતિષ્ઠા કરી રહેલા શિષ્યમંડળની પુષ્પવૃષ્ટિ વચ્ચે કૈલાસવાસ થયો છે; તે જાણીને સૌ કેમને ખેદ થયા વિના રહેશે નહિ. ઇશ્વર તેમના આત્માને શાન્તિ અર્પો.

(૧૮) કેશવલાલ હરિશંકર ભટ્ટ.

સ્વધર્મના ઉદ્દ્યાર્થે આત્માર્પણ કરી ઇશ્વર પરાયણ મનુષ્યત્વ સિદ્ધ કરી બતાવનારા કવિશ્રી કેશવલાલનો જન્મ મોરબીમાં સં. ૧૯૦૭ માં થયો હતો. અને મરણ ૪૫ વર્ષની ઉંમરે સં. ૧૯૫૨ માં થયું હતું.

કવિશ્રીએ પોતાનું જીવન સ્વધર્મના ઉદ્યાર્થે ગાળવા માટે ‘વેદધર્મસભા’ માં જોડાઈ ‘આર્યધર્મ’ પ્રકાશ’ નામના માસિકના તંત્રી તરીકેનું, મનુષ્યોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં સુખોદક ધાર્મિક પુસ્તકો જેવાં કે:- શંકર વિજય સ્માર, ત્રિકાંડિકા સતી શિક્ષાસૂત્ર, સુરશુરુ સ્મૃતિ, ને આશૈય નિર્ણય વગેરેનો સમુદ્ધાર કરવાનું, અને ખાસ સ્ત્રીવર્ગને ઉપયોગી થઈ પડે તેવાં સાવિત્રી ચરિત્ર, અનસૂયાબ્યૂદય, વગેરેનાં ભાષાંતરો કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનું કાર્ય કર્યું છે. તદુપરાંત જ્યારે તેઓ મોરબીમાં શીખકવિ શાસ્ત્રી શંકરલાલ પાસે સંસ્કૃત અભ્યાસ કરવા રહ્યા, ત્યારે તેમના સહવાસથી પરિચયજન્ય સંસ્કારોને બળે, તેમની કવિત્વશક્તિ ઉત્તેજિત થઈ હતી તે ખીલતાં સ્વાનુભવ રસિક વાણિયી ભરપૂર કાવ્યો પણ તેઓશ્રીએ લખ્યાં છે. એ બધાં કાવ્યોનો સંગ્રહ ‘કશ-વક્રતિ’ કે ‘અનુભવનો ઉદ્ગાર’ એ નામથી પ્રકટ થયેલો છે, અને તેમાં તેમના જીવનનો આલેખ પણ છે.

(૧૯) વ્યાકરણાચાર્ય નર્મદાશંકર શાસ્ત્રી.

વ્યાકરણાચાર્ય, શાસ્ત્રીજી નર્મદાશંકરનો જન્મ પચ્છેગામમાં થયો હતો. તેમના પિતાનું નામ ભટ્ટશ્રી ઇશ્વરજી ગૌરીશંકર હતું.

શાસ્ત્રીજીના પિતા ને પિતામહ બંને સારા વિદ્વાન હતા; તેમજ વળી તેમના પિતામહ શીખકવોશ્વર જગન્નાથ પંડિતના દોહિત્ર થતા હતા. આવા સરસ્વતીદેવીના કૃપાપાત્ર કુટુંબમાં શાસ્ત્રીજીનો જન્મ થવાથી તેમનામાં નૈસર્ગિક શુદ્ધિશક્તિ અને વિદ્યાદેવીની ભક્તિ જણાઈ આવતાં હતાં.

તેમના પિતાની સૌથી મોટી અભિલાષા એજ હતી કે ‘નર્મદાશંકરને ઉત્તમ પંડિત બનવાની અનુકૂળતા કરી આપવી’. એ અનુકૂળતાનો લાભ લઈને શ્રીયુત નર્મદાશંકરજીએ અભ્યાસ પણ સારો કર્યો. ભાવનગરમાં ચંદ્રિકા, પંચકાવ્ય, કૌમુદિ, વગેરેનો અભ્યાસ કર્યા પછી તે અભ્યાસ આગળ વધારવાની ઇચ્છાએ ૧૨ વર્ષની વયે વડોદરે ગયા અને ત્યાં છ માસ રહી સંવત્ ૧૮૪૮માં કાશીએ ગયા. ત્યાં ‘ગવર્નમેન્ટ સંસ્કૃત કોલેજ’માં રહી અભ્યાસ આગળ વધારવા માંડ્યો ને ઉત્તરોત્તર પરીક્ષાઓ પસાર કરવા માંડી. સં. ૧૮૫૮માં તો તેમણે છેલ્લી પરીક્ષા પસાર કરી ‘વ્યાકરણાચાર્ય’ની પદવી પ્રાપ્ત કરી.

આખા ગુજરાતમાં ‘વ્યાકરણાચાર્ય’ ની પદવી મેળવનાર તેઓ પહેલવહેલાજ છે એ જણાવતાં આનંદ થાય છે.

કાશીએથી ઉત્તમ પદવી પ્રાપ્ત કરીને દેશમાં આવ્યા પછી, એ વિદ્યાનો લાલ ધણા થોડાને આપી શક્યા હતા. થોડા દિવસ તેઓ જીનાગઢની બાહ્યઉદીન કોલેજમાં શાસ્ત્રીજી તરીકે કામ કરી શક્યા અને સં. ૧૮૫૯ માં તો પ્લેગના દરદે તેમના આત્માને આ દુનિયાનો ત્યાગ કરાવ્યો.

તેઓશ્રી સ્વભાવે શાંત, નિરભિમાની અને મિલનસાર હતા. નાના વિદ્યાર્થીઓને સઘળી વિદ્યા અર્પણ કરવાની તેમની અતુલ ઇચ્છા હતી, તેમજ શાત્યુત્કર્ષ કરવાને પણ તેઓ અપૂર્વ ઉત્સાહ ધરાવતા હતા; પરંતુ ધણી નાની વયમાં સ્વર્ગવાસી થવાથી ધારેલાં કોઈ કાર્ય તેઓ કરી શક્યા નથી; એ બાણીને સૌ કોઈ દિલગીર થયા વિના રહેશે નહિ. તેમણે જે કંઈ જીવન ગાળ્યું છે તેનો મોટો ભાગ વિદ્યાપ્રાપ્ત કરવામાંજ ગયો છે. એ વિદ્યાનો લાભ જે બંધુઓને મળ્યો હોત તો વિશેષ આનંદ થાત. ઇશ્વર, શાસ્ત્રીજી જેવા અનેક ‘વ્યાકરણાચાર્યો’ યાત્રિમાં ઉત્પન્ન કરી તેમને દુર્ધાયુષી બનાવે, એવી અભિલાષા છે. અસ્તુ. ॐ શાન્તિ: ॥

જનરલ નોંધ.

આજથી ૫-૬ વર્ષ પહેલાં, પ્રોફેસર શ્રીયુત હરિલાલ આધવજી ભટ્ટ તરફથી પ્રકટ થયેલો ‘શ્રી હાભારી પ્રભોરા યાત્રિસમૂહને વિનંતી પત્ર’ મારા જેવામાં આવ્યો, ત્યારથી યાત્રિનું વસ્તીપત્રક કરવાની ઇતિ ઉદ્ભવેલી; પરંતુ યોગાભાવે તે તુરત તૃપ્ત થઈ શકી નહિ. પણ જ્યારે ખીજી યાત્રિઓના વસ્તીપત્રકના રિપોર્ટો

જોયા, અને તે પરથી જ્ઞાતિનાં વસ્તીપત્રક કરવાની રીત બરાબર સમજાઇ, ત્યારે અગાઉની વૃત્તિ સતેજ થઈ; અને તેના પરિણામે વસ્તીપત્રક કરવાની ઇચ્છા દઢ બની.

હવે પ્રશ્ન એ રહેલો કે વસ્તીપત્રક ગુજરાત વિભાગનું કરવું કે સમસ્ત જ્ઞાતિનું કરવું? આખરે એવો નિશ્ચય થયો કે જે જોઈતી આર્થિક મદદ મળે તો સમસ્ત જ્ઞાતિનું વસ્તીપત્રક કરવું. આ વિચારે સમસ્તજ્ઞાતિના વસ્તીપત્રકની યોજના ઘડી કાઢી શ્રીમાન સર પ્રભાશંકર હલપતરામ પટ્ટણીને લખી જણાવી; અને સાથે એ યોજનાને અંગે ચતારા ખર્ચની માગણી કરી. શ્રીમાન સર પટ્ટણીશ્રીએ એ* માગણીનો સહર્ષ સ્વીકાર કર્યો કે જેથી વસ્તીપત્રકની યોજના વિસ્તૃતપત્રિકાદ્વારા જ્ઞાતિજંધુઓ સમક્ષ રજુ કરવામાં આવી.

એ યોજના જ્ઞાતિસમક્ષ રજુ થતાં કેટલાએક ઉત્સાહી બંધુઓએ તેને સહર્ષ વધાવી લીધી એટલું જ નહિ, પણ તેમાં બનતી સહાય કરવાનું પણ જણાવ્યું. આથી આ કાર્યમાં અનેક મુશ્કેલીઓ નડવા છતાં, એ ઉત્સાહી બંધુઓની મદદથી ને ઇષ્ટકૃપાથી, આટલી લાંબી મુદતે પણ સમસ્તજ્ઞાતિનું વસ્તીપત્રક થયું છે, તેનું માન એ મદદ કરનારા બંધુઓને જ ઘટે છે.

વસ્તીપત્રકને માટે દરેક કુટુંબની હકીકત મેળવવાને જે દારમો તૈયાર કરવામાં આવ્યાં હતાં તેમાં નીચેના પ્રશ્નો હતા:—

(૧) ગોત્ર કયું? (૨) પ્રવર કેટલાં ને કયાં? (૩) વેદ કયો? (૪) શાખા કયું? (૫) અવટંક કયું? (૬) કુટુંબનાં માણસોનાં નામ. (૭) પુરુષ કે સ્ત્રી? (૮) લગ્ન થયું છે કે નહિ? અથવા વિધવા છે કે વિધુર? (૯) ઉમ્મર કેટલી? (૧૦) મુખ્ય ધંધો? (નોકરી કરતા હોય તો તે કયા હોદ્દાપર છે ને કેટલો પગાર છે તે?) (૧૧) વાર્ષિક પેદાશનો અડસટ્ટો કેટલો છે? (૧૨) મુખ્ય ધંધા ઉપરાંત બીજી કયું પ્રવૃત્તિ ચાલે છે? (૧૩) લઘુચ્છ ચાલે છે કે નહિ? (૧૪) વતની કયાંના ગણાય છે? (૧૫) હાલ કયાં કેટલી મુદતથી રહે છે? (૧૬) બાળેલ છે કે અબાળ? બાળેલા હોય તો ગુજરાતી અભ્યાસ કેટલો? (૧૭) સંસ્કૃત ને અંગ્રેજી અભ્યાસ કેટલો? (૧૮) સંસ્કૃત, અંગ્રેજી ને ગુજરાતી સિવાય બીજી ભાષાઓનું જ્ઞાન કેટલું? (૧૯) ડિગ્રી, ચાંદ ને ખિતાબમાંથી જે મળ્યું હોય તે? (૨૦) બહેરાં, મૂંઝાં, આંધળાં, કે કાયમનો વ્યાધિ વગેરે જાણવા લાયક હકીકત હોય તે. (૨૧) સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ કેટલી કરી છે? (૨૨) જે સાધન વિના વિદ્યાભ્યાસ અટકી પડ્યો હોય તેની ટુંક વિગત. (૨૩) રિમાર્ક (કોઈ પણ અગત્યની હકીકત રહી જતી હોય તો તે લખવા માટે.)

ઉપરના ૨૩ પ્રશ્નોમાં પહેલા પાંચ પ્રશ્નો, આખા કુટુંબની સામાન્ય હકીકત મેળવવા માટે હતા; ને બાકીના, કુટુંબમાંના દરેક માણસ માટે હતા.

દિલગીર થવા જેવું એ છે કે આપણી જ્ઞાતિ વિદ્યોપજીવી ગણાય છે, છતાં માગેલી બધી હકીકત આપવામાં અચકાઈ છે. ફક્ત પહેલેથી નવ ને ૧૩ થી ૧૫ પ્રશ્નોના જવાબ ધણે સ્થળેથી મળ્યા છે. જે કે કેટલાએક સારાં કેળવાએલાં કુટુંબો તરફથી બધા પ્રશ્નોના જવાબ મળ્યા છે એ ખુશી થવા જેવું છે, પણ તેવાં કુટુંબોની સંખ્યા બહુ નાની છે.

કેટલાંએક કુટુંબમાંથી તો નામ મેળવતાં પણ અનેક મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડી છે એ ડિરેક્ટરીની પ્રાસ્તાવિક નોંધપરથી જણાઈ આવશે; તો પણ સંતોષ પામવા જેવું છે કે આજથી ત્રીશ વર્ષ પહેલાં સ્વ. જંકુ બટ્ટજીએ પોતાના ખર્ચે રા. અમરજી જેશંકર પંડ્યાને જ્ઞાતિમાં ફેરવી હકીકત મેળવવાનો પ્રયત્ન કરેલો, છતાં પૂરતું કામ થયેલું નહિ; તે આજે મોટે ભાગે પોસ્ટદ્વારા કામ કરતાં પૂરું થયું છે. ફક્ત હકીકત મેળવવામાં મદદનીશ બંધુઓને અંગવડ પડવાથી ૭-૮ ગામમાં મારે ફરવું પડ્યું હતું.

* અત્રે કહેવું જોઈએ કે:—શરૂઆતમાં વસ્તીપત્રકનો રિપોર્ટ ધણેજ નાનો પ્રકટ કરવા વિચાર હતો એટલે તેના ખર્ચનો અડસટ્ટો પણ તે સમયે નાનો હતો. વખત જતાં કેટલાક બંધુઓની સલાહથી રિપોર્ટ મોટા પ્રકટ કરવાનું નક્કી થયું, ને તેના વધારાના ખર્ચ માટે સર પટ્ટણીને અને બીજા ઉદાર બંધુઓને જણાવ્યું. તે માગણીનો સ્વીકાર થતાં આજે આવા મોટા રૂપમાં રિપોર્ટ પ્રકટ કરી શકાયો છે. શ્રીમાન સર પટ્ટણીએ બધું ખર્ચ આપવાનું કબુલ કર્યું, છતાં બીજા બંધુઓ પાસે મદદનીશ માગણી શા માટે કરી? એવો પ્રશ્ન હજી મને, તેના નિરાકરણ માટે આ બિના આપવી પડી છે; એટલે પ્રારંભ છે કે તે અસ્થાને નહિ ગણાય. ઇ. આ.

હવે પછી ૫-૭ વર્ષે કાંઈ પણ ઉત્સાહી બંધુ વસ્તીપત્રકનું કાર્ય કરવાને તૈયાર થશે, તો તેને આ કરતાં પણ વિશેષ સગવડતા થશે એમ મારું માનવું છે.

આશ્ચર્ય પામવા જેવું એ છે કે વસ્તીપત્રક શા માટે કરવામાં આવે છે એમ ઘણા બંધુઓ તરફથી પૂછવામાં આવે છે, પણ વસ્તીપત્રકના હેતુઓ એટલા બધા ખુલ્લા છે કે તે જાણાવવાની અગત્ય રહેતીજ નથી. છતાં બંધુઓની જાણસા તૃપ્ત કરવાને શ્રીયુત્ત આવસરથીએ 'નિવેદન'માં વસ્તીપત્રકનો હેતુ ધણી સારી રીતે બતાવેલો છે, એટલે હવે તેનું પુનર્લેખન કરવાની જરૂર ધારતો નથી.

હવે મળેલી હકીકતપરથી જ્ઞાતિની જાણવા લાયક બિના તારવી કાઢી છે તે તરફ વળું છું.

આપણી સમસ્ત જ્ઞાતિમાં બધાં મળી ૪૭૭ કુટુંબ છે, ને તે બધાં કુટુંબમાં મળી ૧૨૯૦ પુરૂષ ને ૧૧૬૬ સ્ત્રીઓ છે; એટલે કુલ ૨૪૫૬ માણસની વસ્તી છે. આ વસ્તી કયાં સ્થળોમાં કયા પ્રમાણમાં નિવાસ કરે છે તે પ્રથમ જોઈએ.

આટલી કુટુંબી જ્ઞાતિ છે છતાં તે ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાએલી છે; અને તે વિભાગોનો અસ્પર્શ અવહાર જોડાએલો નથી; તેથી વિભાગવાર હકીકત આપવી યોગ્ય ધારી છે.

નીચેના પત્રકમાં વિભાગનાં ને ગામનાં નામો વસ્તીના પ્રમાણમાં આપ્યાં છે.

મૂળવતન પ્રમાણે ગામવાર કુટુંબ ને પુરૂષ-સ્ત્રીઓની સંખ્યા બતાવનાર પત્રક.

ગુજરાત વિભાગ.

ગામનું નામ.	કુટુંબની સંખ્યા.	પુરૂષની સંખ્યા.	સ્ત્રીઓની સંખ્યા.	કુલ વસ્તી.
૧ પચ્છેગામ	૬૫	૧૬૯	૧૮૦	૩૪૯
૨ ભાવનગર	૪૫	૧૩૪	૧૨૧	૨૫૫
૩ ભોળાદ	૪૧	૧૦૫	૮૫	૧૯૦
૪ બરવાળા	૩૦	૯૯	૮૬	૧૮૫
૫ નાનીબોર	૨૮	૭૧	૬૩	૧૩૪
૬ જવારજ	૧૬	૪૪	૪૦	૮૪
૭ રોજકા	૧૪	૩૯	૩૮	૭૭
૮ પાલીતાણા	૯	૨૨	૨૦	૪૨
૯ વારણા	૧૩	૧૭	૧૬	૩૩
૧૦ બાઢીપડવા	૬	૧૪	૧૩	૨૭
૧૧ ગાણોલ	૬	૧૦	૯	૧૯
૧૨ કુંડલા	૩	૭	૧૦	૧૭
૧૩ ધનાળા	૪	૬	૭	૧૩
૧૪ લીલીઆ	૧	૯	૪	૧૩
૧૫ સીહોર	૨	૮	૫	૧૩
૧૬ કટારીઆ	૩	૫	૬	૧૧
૧૭ વડોદ	૨	૬	૫	૧૧
૧૮ ધોળકા	૩	૬	૪	૧૦
૧૯ મીતલી	૩	૪	૨	૬
૨૦ અમદાવાદ	૧	૪	૨	૬
૨૧ લાઠી	૧	૨	૩	૫
૨૨ બડિયાદ	૧	૧	૧	૨

હાલાર વિભાગ.

૧ કુંડલા	૧૩	૪૩	૪૯	૯૨
૨ ભામનગર	૧૯	૫૩	૩૭	૯૦
૩ મોરબી	૭	૩૭	૩૨	૬૯
૪ બૂનાગઢ	૧૬	૩૧	૩૦	૬૧
૫ અમરેલી	૮	૨૪	૨૦	૪૪
૬ ચાવંડ	૬	૧૭	૧૪	૩૧
૭ બાળરા	૪	૧૧	૧૪	૨૯
૮ ભામજોધપુર	૩	૧૩	૧૨	૨૫
૯ લીલીઆ	૨	૧૧	૧૩	૨૪
૧૦ પોરબંદર	૫	૧૩	૮	૨૧
૧૧ મુંબઈ	૪	૮	૬	૧૪
૧૨ માળીઆહાટીના	૧	૯	૪	૧૩
૧૩ વસાવડ	૧	૫	૫	૧૦
૧૪ માણાવદર	૧	૬	૩	૯
૧૫ કોટડા સાંગાણી	૧	૪	૫	૯
૧૬ ટ્રાફી	૧	૫	૨	૭
૧૭ ચુડા	૨	૩	૩	૬
૧૮ જોતપુર	૧	૪	૨	૬
૧૯ ઉમરાળા	૧	૧	૨	૩
૨૦ બાયાવદર	૧	૧	૧	૨

એકંદર

૯૭

૩૦૩

૨૬૨

૫૬૫

ઉત્તરહિંદ (રાજસ્થાન) વિભાગ.

૧ જયપુર (અજાપુરી સાથે)	૨૪	૫૧	૬૫	૧૧૬
૨ ફાદમાળાદ	૪	૧૬	૧૪	૩૦
૩ રાજગઢ	૮	૧૯	૧૧	૩૦
૪ ભરતપુર	૫	૧૦	૧૧	૨૧
૫ વસવા	૫	૮	૧૩	૨૧
૬ બુર્ગ	૩	૯	૧૦	૧૯
૭ કામાં	૪	૮	૫	૧૩
૮ શ્યામગંગા	૧	૫	૭	૧૨
૯ ઝાલરાપાટણ	૨	૪	૮	૧૨
૧૦ સૂરતગઢ	૩	૫	૬	૧૧
૧૧ ગુઢા	૩	૬	૫	૧૧
૧૨ અલવર	૨	૪	૪	૮
૧૩ હરખાણુ	૨	૪	૪	૮
૧૪ અજામગઢ	૨	૩	૪	૭
૧૫ ટહલા	૨	૭	૪	૭
૧૬ સકટ	૧	૬	૨	૬
૧૭ સોહ	૧	૫	૨	૫
૧૮ અશી	૧	૫	૨	૪

૧૯ મહવા	૧	૨	૨	૪
૨૦ કુમ્હેર	૧	૧	૨	૩
૨૧ ખાવા	૧	૨	૧	૩
૨૨ ખૂજ	૧	૧	૨	૩
૨૩ મથુરા	૨	૧	૨	૩
૨૪ કમરી	૨	૧	૧	૨
૨૫ કાટા	૧	૧	૦	૧
૨૬ દરીયા	૧	૧	૦	૧
૨૭ જુલોટા	૧	૧	૦	૧
એકંદર	૮૩	૧૭૫	૧૮૭	૩૬૨
ત્રણે વિભાગમાં મળીને	૪૭૭	૧૨૯૦	૧૧૬૯	૨૪૫૯

ઉપરના પત્રકમાં કુટુંબ ને તેમાંની વસ્તીની સંખ્યા તેમનાં મૂળવતનનાં ગામમાં બતાવી છે; પણ જે કુટુંબો પોતાનું મૂળવતન છોડીને હાલમાં બીજે સ્થળે કાયમનો નિવાસ કરીને રહેલાં છે તેમને તે સ્થળનાંજ વતની ગણ્યાં છે. તેમાં પણ કેટલેક સ્થળે અપવાદ માલમ પડશે; કારણકે કેટલાંક કુટુંબના નેતાઓએ બીજે સ્થળે કાયમના જેવો નિવાસ કર્યો છે, છતાં પોતાને મૂળવતનના વતની ગણાવાની ઈચ્છા પ્રદર્શિત કરી છે. અને તે ઈચ્છા મુજબ થયું પણ છે. આ રિપોર્ટના છેલ્લા ભાગમાં જે ડિરેક્ટરી આપી છે તેમાં પણ ઉપરના પત્રક મુજબજ ગામવાર કુટુંબોની સંખ્યા ગણી તેમાંનાં નામો આપ્યાં છે.

હવે ઉપરના પત્રક ઉપરથી શું જાણવાનું મળે છે તે જોઈએ.

પત્રક જોવાથી સર્વેની ધ્યાનમાં તો આવ્યું હશે કે એકજ શહેરમાં, સાધારણ વસ્તીવાળી ગણાતી જ્ઞાતિનો જેટલો જથ્થો હોય છે, તેટલાજ જથ્થાવાળી આ આખી જ્ઞાતિ ૬૭ ગામમાં વહેંચાએલી છે. (કુંડલા ને લીલીઆ એ બંને ગામમાં ગુજરાતી ને હાલારી બંધુઓનાં કુટુંબો રહે છે, તેથી એ બંને ગામનાં નામ બંને વિભાગમાં બતાવ્યાં છે; પણ નિવાસી ગામની સંખ્યામાં તેમને ફરીથી ગણ્યાં નથી.)

આવી રીતે આપણી ટુંકી જ્ઞાતિ ધણા વિસ્તારમાં પ્રસરેલી છે, તેથી આપણુ બધા એક બીજના સંબંધમાં બરાબર આવી શકતા નથી. સંબંધમાં આવ્યા સિવાય એક બીજની સ્થિતિ જાણી શકાય નહિ ને સ્થિતિ જાણ્યા સિવાય તેના સુધારવાના ઉપાયો હાથમાં લઇ શકાય નહિ.

હું તો એમ માનું છું કે આપણી જ્ઞાતિ આટલી બધી ટુંકી છે, છતાં, તેના સ્થાનના વિસ્તારના લીધેજ તેમાં ત્રણ વિભાગ પડ્યા હશે, અને પછીથી દરેક વિભાગના રીતિરિવાજોમાં કેટલાક સંયોગોને લીધે ફેરફાર થવાથી પછી એક બીજ વિભાગના બંધુઓ સંબંધમાં આવવા છતાં જલદી સંબંધ જોડી શકતા નહિ હોય. ત્યારે આ અડચણ દૂર કરવાને હવે આપણી પાસે એક ઉપાય રહ્યો છે; અને તે એકે ઓછામાં ઓછું દર વર્ષે એક જ્ઞાતિનું સંમેલન કરવું; ને તેમાં જ્ઞાતિના ત્રણ વિભાગોના રીતિરિવાજો ને બીજી બાબતો ઉપર વિચાર ચલાવી બધાને એકત્ર કરવાનો વિચાર ચલાવવો.

વળી પત્રક જોતાં જણાયું હશે કે ઘણાં ગામમાં તો ૧ ૨, કે ૩ કુટુંબો રહે છે. તો આવાં છૂટાં છવાયાં પડી ગએલાં કુટુંબમાં વસતા બંધુઓ જ્ઞાતિની સ્થિતિથી કેવળ અનુભિત રહે એ દેખીતુંજ છે. તેમને જાણીતા કરવાને પણ સંમેલનની ખાસ અગત્ય જણાઈ આવે છે. વિચારશીલ બંધુઓ આ ઉપર બરાબર વિચાર કરશે તોજ આ, દીનપ્રતિદિન ક્ષીણ થતી જ્ઞાતિની ઉન્નતિ થશે. નહિતર પછી શ્રીયુત આવસથિતિએ અગાઉ જણાવ્યું છે તેમ આપણાં નાગરનાં બે પ્રાચીન કુલ નષ્ટ થયાં તેવી ભયાનક સ્થિતિ આપણી પણ આવશે. માટે 'પાણી પહેલાં પાળ બાંધવી' એ લોકોક્તિ મુજબ અગાઉથી ચેતાય તો સારું.

× × × × × ×

હવે કુટુંબો, ગામમાં કેવી રીતે વહેંચાયાં છે તે જોઈએ.

જાતિ સમસ્તનું ગોત્રવાર કુટુંબની સંખ્યા અને વિધવા, વિધુર, વિવાહિત ને કુંવારાં સ્ત્રી-પુરુષોની સંખ્યા બતાવનાર પત્રક.

ગોત્રનું નામ.	કુટુંબની સંખ્યા.	પુરુષ.				સ્ત્રી.				કુલ વસ્તી.
		વિધુર.	વિવાહિત.	કુંવારા	કુલ.	વિધવા	વિવાહિત.	કુંવારી	કુલ.	
વચ્છસ	૧૪૦	૨૫	૧૫૮	૧૬૮	૩૫૧	૬૭	૧૫૮	૮૪	૩૧૯	૬૭૦
કશ્યપ	૯૬	૧૮	૧૩૭	૧૧૨	૨૬૭	૩૭	૧૩૭	૮૦	૨૫૪	૫૨૧
સાંખ્યાયન	૪૭	૧૦	૬૮	૫૫	૧૩૩	૧૯	૬૭	૪૦	૧૨૬	૨૫૯
પારાશર	૪૦	૧૧	૬૧	૫૯	૧૩૧	૧૭	૬૧	૩૫	૧૧૩	૨૪૪
ભારદ્વાજ	૪૬	૧૧	૫૮	૪૫	૧૧૪	૨૧	૫૮	૩૪	૧૧૩	૨૨૭
કૌશિક	૩૮	૪	૪૬	૫૬	૧૦૬	૨૦	૪૬	૨૪	૮૦	૧૯૬
ભાર્ગવ	૩૦	૫	૪૦	૪૪	૮૯	૬	૪૦	૨૦	૬૬	૧૫૮
માંડવ્ય	૨૮	૯	૩૧	૨૫	૬૫	૮	૩૧	૧૭	૫૬	૧૨૧
ધૃતકૌશિક	૮	૨	૧૩	૧૪	૨૯	૨	૧૩	૧૦	૨૫	૫૪
દક્ષસ	૪	૨	૧	૨	૫	૩	૧	૦	૪	૯
કુલ	૪૭૭	૯૭	૬૧૩	૫૮૦	૧૨૯૦	૨૦૩	૬૧૨	૩૫૪	૧૧૬૯	૨૪૫૯

ગુજરાત વિભાગનું ગોત્રવાર કુટુંબની સંખ્યા વગેરે બતાવનાર પત્રક.

ગોત્રનું નામ.	કુટુંબની સંખ્યા.	પુરુષ.				સ્ત્રી.				કુલ વસ્તી.
		વિધુર.	વિવાહિત.	કુંવારા	કુલ.	વિધવા	વિવાહિત.	કુંવારી	કુલ.	
વચ્છસ	૧૨૧	૨૦	૧૩૬	૧૪૨	૨૯૮	૫૪	૧૩૬	૮૨	૨૭૨	૫૭૦
કશ્યપ	૭૮	૧૨	૧૨૩	૧૦૪	૨૩૯	૨૬	૧૨૩	૬૬	૨૧૮	૪૫૭
કૌશિક	૩૦	૪	૩૫	૪૬	૮૫	૧૭	૩૫	૨૧	૭૩	૧૫૮
સાંખ્યાયન	૨૯	૬	૩૪	૩૭	૭૭	૧૫	૩૪	૧૯	૬૮	૧૪૫
પારાશર	૧૭	૭	૨૬	૩૪	૬૭	૫	૨૬	૧૪	૪૫	૧૧૨
ભારદ્વાજ	૮	૧	૧૪	૭	૨૨	૨	૧૪	૫	૨૧	૪૩
માંડવ્ય	૭	૦	૭	૭	૧૪	૨	૭	૪	૧૩	૨૭
ભાર્ગવ	૬	૦	૫	૫	૧૦	૩	૫	૧	૯	૧૯
દક્ષસ	૧	૦	૦	૦	૦	૧	૦	૦	૦	૧
કુલ	૨૬૭	૫૦	૩૮૦	૩૮૨	૮૧૨	૧૨૫	૩૮૦	૨૧૫	૭૨૦	૧૫૩૨

હાલાર વિભાગનું ગોત્રવાર કુટુંબની સંખ્યા વગેરે બતાવનારું પત્રક.

ગોત્રનું નામ.	કુટુંબની સંખ્યા.	પુરૂષ.				સ્ત્રી.				કુલ વસ્તી.
		વિધુર.	વિવાહિત	કુંવારા	કુલ.	વિધવા	વિવાહિત.	કુંવારી	કુલ.	
ભાર્ગવ	૨૩	૫	૩૪	૩૯	૭૮	૫	૩૪	૧૯	૫૮	૧૩૬
સાંખ્યાયન	૧૩	૪	૨૯	૧૪	૪૭	૪	૨૮	૧૯	૫૧	૯૮
પારાશર	૧૧	૪	૧૭	૧૩	૩૪	૫	૧૭	૧૨	૩૪	૬૮
માંડવ્ય	૧૨	૬	૧૬	૧૧	૩૩	૩	૧૬	૭	૨૬	૫૯
વરુણ	૧૪	૩	૧૩	૧૫	૩૧	૬	૧૩	૮	૨૭	૫૮
ભારદ્વાજ	૯	૬	૧૪	૧૨	૩૨	૨	૧૪	૯	૨૫	૫૭
ધૃતકૌશિક	૮	૨	૧૩	૧૪	૨૯	૨	૧૩	૧૦	૨૫	૫૪
કૌશિક	૫	૦	૧૦	૬	૧૬	૨	૧૦	૨	૧૪	૩૦
દક્ષ	૨	૧	૦	૨	૩	૨	૦	૦	૨	૫
કુલ.	૯૭	૩૧	૧૪૬	૧૨૬	૩૦૩	૩૧	૧૪૫	૮૬	૨૬૨	૫૬૫

ઉત્તરહિંદ (રાજસ્થાન) વિભાગનું ગોત્રવાર કુટુંબની સંખ્યા વગેરે બતાવનારું પત્રક.

ગોત્રનું નામ.	કુટુંબની સંખ્યા.	પુરૂષ.				સ્ત્રી.				કુલ વસ્તી.
		વિધુર.	વિવાહિત.	કુંવારા	કુલ.	વિધવા	વિવાહિત.	કુંવારી	કુલ.	
ભારદ્વાજ	૨૯	૪	૩૦	૨૬	૬૦	૧૭	૩૦	૨૦	૬૭	૧૨૭
કશ્યપ	૧૮	૬	૧૪	૮	૨૮	૧૧	૧૪	૧૧	૩૬	૬૪
પારાશર	૧૨	૦	૧૮	૧૨	૩૦	૭	૧૮	૯	૩૪	૬૪
વરુણ	૫	૨	૯	૧૧	૨૨	૭	૯	૪	૨૦	૪૨
માંડવ્ય	૯	૩	૮	૭	૧૮	૩	૮	૬	૧૭	૩૫
સાંખ્યાયન	૫	૦	૫	૪	૯	૦	૫	૨	૭	૧૬
કૌશિક	૩	૦	૧	૪	૫	૧	૧	૧	૩	૮
ભાર્ગવ	૧	૦	૧	૦	૧	૧	૧	૦	૨	૩
દક્ષ	૧	૧	૧	૦	૨	૦	૧	૦	૧	૩
કુલ.	૮૩	૧૬	૮૭	૭૨	૧૭૫	૪૭	૮૭	૫૩	૧૮૭	૩૬૨

ઉપરનાં ગોત્રવારીનાં ચાર પત્રકોમાં પહેલું પત્રક સમસ્ત જ્ઞાતિનું છે તે તરફ જોતાં જણાશે કે આપણી આખી જ્ઞાતિમાં ફક્ત દશ ગોત્ર રહ્યાં છે, આજથી ત્રીશ વર્ષ પહેલાં સ્વ. ઝંકુભટ્ટજીએ વસ્તીપત્રક કરવા માંડેલું, તેનાં દારમો જોતાં જણાય છે કે તે સમયે ઉત્તર દિંદમાં 'તક્ષક' ગોત્ર હતું, જે હાલમાં નથી. આજ પ્રમાણે ક્રમે ક્રમે ગોત્ર ઘટતાં જાય તો પછી એક ગોત્રમાં ગમે તેટલી વધારે સંખ્યા હોય છતાં જ્ઞાતિનો ધ્વંસજ થવાનો. પહેલા પત્રકમાં 'ધૃતકૌશિક' ને 'દક્ષસ' ગોત્રનાં કુટુંબની ને વસ્તીની સંખ્યા ધણીજ ઓછી જણાય છે. ઇશ્વર, તે ગોત્રનો વિસ્તાર વધારી બીજાની સમાન કરે એટલુંજ ઇચ્છીને બેસી રહેવું ઈષ્ટ નથી; પણ એવી રીતે ક્ષીણ થતાં ગોત્રોમાં જે અંધુઓ હોય તેમની સ્થિતિ ખાસ સુધારવા તરફ લક્ષ આપવું જોઈએ. વસ્તીનું પ્રમાણ જોતાં જણાય છે કે સમસ્ત જ્ઞાતિમાં ૨૪૫૯ ની સંખ્યા ૪૭૭ કુટુંબમાં વહેંચાઈ છે એટલે સરાસરી કુટુંબ દીઠ ૫.૧ વસ્તી આવે છે તે એકંદર જોતાં સારી લાગે છે. આ સરાસરી સંખ્યાના પ્રમાણમાં ધૃતકૌશિકની દર કુટુંબ દીઠ ૬.૭ વસ્તી આવે છે તે સર્વથી સારી છે; તેમજ પારાશરની પણ દર કુટુંબ ૬.૧ વસ્તી છે તે સંતોષજનક છે. પરંતુ દક્ષસની દર કુટુંબ દીઠ ૨.૨ વસ્તી છે તે સર્વથી ઉતરતી છે. આ ઉપરથી એમ કરી શકાય કે ધૃતકૌશિકનું હાલ જે સરાસરી પ્રમાણ માલમ પડે છે તે જો કાયમ રહે તો ટુંક સમયમાં તે સારી વસ્તીવાળાં કુટુંબોની સમાન થઈ શકે.

હવે તેજ પત્રકમાં વિધવા, વિવાહિત ને કુંવારાની સંખ્યા તરફ નજર કરીએ. આટલી ટુંકી જ્ઞાતિમાં વિધવાની સંખ્યા ૨૦૩ ની છે તે ખરેખર દિલગીરી ઉપજાવનારી ગણાય. તેનું પ્રમાણ જોતાં પણ જણાશે કે વસ્તીના પ્રમાણમાં સેંકડે ૮.૧ સંખ્યા વિધવાની છે; તેમજ કુટુંબના પ્રમાણમાં જોશું તો લગભગ ૨ કુટુંબે ૧ વિધવા માલમ પડે છે.

વિવાહિતની સંખ્યામાં પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીની સંખ્યા એક ઓછી જોતાં આશ્ચર્ય તો થશે, પણ તેમાં બહુ આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી. સાંખ્યાયન ગોત્રમાં ઉમ્મત થએલા એક ગૃહસ્થે નાના તડમાંની (ખોરાસામાંની) એક કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું છે એટલે તે ગૃહસ્થને વિધુર ન ગણતાં વિવાહિતજ ગણવા જોઈએ. અને નાના તડમાંની એ કન્યાને જ્ઞાતિમાં ગણી શકાય નહિ એટલે એકનો તક્ષાવત રહે.

કુંવારાની સંખ્યા તરફ જોશું તો ૫૮૦ કુંવારા છોકરા છે ને ૩૫૪ કુંવારી છોકરી છે. એટલે બધી છોકરીઓનો સંબંધ કરતાં પણ ૨૨૬ છોકરાને કુંવારા રહેવું પડે તેમ છે. વળી વિધુરની સંખ્યા ૯૭ છે તેમાંથી પણ થોડા પરણી શકે તેવી સ્થિતિમાં છે, એટલે વધારે છોકરાઓને કુંવારા રહેવાની ફરજ પડશે. પાંચ વર્ષના ગાળામાં લગભગ ૧૫૦ કન્યાઓનો જન્મ થાય એમ ધારીએ, તો પણ લગભગ ૭૬ છોકરાઓને કુંવારા રહેવું પડશે. આ સ્થિતિ સુધારવાને મને બે ઉપાય સૂઝે છે. (૧) શહેરમાં વસતાં કુટુંબોમાંની સ્ત્રીઓ બળહીન થતી જાય છે તે યોગ્ય ઉપાયોથી અટકાવવું. (૨) કન્યાના બાપે પોતાની પુત્રીનો સંબંધ કરતી વખતે વરની ઉમ્મર ઓછામાં ઓછી ૭ વર્ષની વધારે રાખવી. શ્રીયુત આવસથીએ પાંચ વર્ષનો ફરક રાખવા જણાવ્યું છે તે, હાલમાં સમાન ઉમ્મરના ઘણા સંબંધ થાય છે તેથી કંઈ પણ સુધારો થાય તો ઠીક એમ ધારીને જણાવ્યું છે. પણ જ્યારે આ પત્રકમાંના આંકડા આપ જોશો ત્યારે તેથી પણ વિશેષ ફેર રાખવાની અગત્ય જણાશે. આ, જે ઉમ્મરનો ફરક રાખવાનું જણાવ્યું છે તે ખાસ કરીને કન્યાના વડિલોએ પોતાના, પોતાની પુત્રીના ને જ્ઞાતિના હિત માટે ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. આ પ્રમાણે વિચારશીલ અંધુઓને આ પત્રકમાંથી ધણું જોવાનું, જાણવાનું ને વિચારવાનું મળી શકશે; તેમજ તે ઉપરથી યોગ્ય ઉપાયો લેવાનું પણ બની શકશે.

પહેલા પત્રકમાંથી જુદાં જુદાં તારવી કાઢેલાં ત્રણ વિભાગનાં ત્રણ પત્રકોમાં પણ ઉપર લખેલી ધણી હકીકત સામાન્ય થઈ પડે તેમ છે. તેમજ ત્રણેને માટે વિશેષ લખતાં વિસ્તાર વધી જાય તેમ છે માટે તે ત્રણે માટે ઘણુંજ ટુંકમાં લખવું યોગ્ય ધાયું છે.

ગુજરાત વિભાગમાં દશમાંથી નવ ગોત્ર રહ્યાં છે ને તેમાં પણ 'દક્ષસ' નષ્ટ થવાની તૈયારીમાં છે, કારણકે તેમાં ફક્ત એક વિધવા બાકી રહી છે. તે જતાં આઠ ગોત્રજ રહેવાનાં. 'માંડબ્ય' ને 'જામવ' માંની

સંખ્યા પણ ધણીજ નાની છે. તેમાંનું વસ્તીનું પ્રમાણ પણ દિલ્લીની ઉપગ્રામનારું છે. પરંતુ 'પારાશર' ગોત્રનું વસ્તીનું પ્રમાણ દર કુટુંબ દીઠ ૬-૭ આવે છે તે સાથી સારું છે.

હાલાર વિભાગ તરફ દૃષ્ટિ કરતાં તે વિભાગમાં પણ નવજ ગોત્ર જણાય છે. જેમાં દક્ષસ ગોત્રનું વસ્તીનું પ્રમાણ ધણું ઓછું છે. પ્રોફેસર શ્રીયુત હરિલાલે આજથી ૭ વર્ષ પહેલાં આ વિભાગનું વસ્તી પત્રક કર્યું, ત્યારે તેમાં ૧૩૨ કુટુંબ ને ૬૨૧ માણસની વસ્તી હતી. તે ધટીને આજે ૯૭ કુટુંબ ને ૫૬૫ માણસની વસ્તી રહી છે. કદાપિ જૂલને લીધે કોઈ કુટુંબની નોંધ લેવાનું રહી ગયું હોય તો તે બનવા યોગ્ય છે, પણ ૩૫ કુટુંબની નોંધ લેવાનું રહી જાય એ સંભવિત લાગતું નથી. એટલે તેમાં ઘટાડો થયો છે એ ચોક્કસ માય છે.

ઉત્તર હિંદ વિભાગની સ્થિતિ બધા કરતાં ઉતરતી છે. તેમાં નવ ગોત્ર છે, તેમાંથી સાંખ્યાયન, કૌશિક, ભાર્ગવ ને દક્ષસ એ ચાર ગોત્રની વસ્તી ઘણી ઓછી છે. કાળાંતરે તેમની કઈ સ્થિતિ થશે તે વિચારવા જોવું છે.

x x x x x x x

આપણી જ્ઞાતિ વિદ્યોપજીવી ગણાય છે છતાં કેટલાક બંધુઓને તો પોતાના વેદ ને શાખાનું પણ જ્ઞાન નથી, અને પ્રવરનાં નામ તો ઘણાના જાણવામાં નથી; તેથી તે સમગ્રવનારું પત્રક નીચે આપ્યું છે.

વેદ, શાખા, ગોત્ર ને પ્રવર બતાવનારું પત્રક.

વેદનું નામ.	શાખાનું નામ.	ગોત્રનું નામ.	પ્રવરનાં નામ.
યજુર્વેદ.	માખ્યદિતી.	કશ્યપ.	કશ્યપ, અવત્સાર ને નૈધુવ.
"	"	કૌશિક.	વિશ્વામિત્ર, ઉદાલક ને દેવરાત-જ.
"	"	પારાશર.	વશિષ્ઠ, શક્તિ ને પારાશર.
"	"	વચ્છસ.	વચ્છસ, ચ્યવન, ઔર્વ, આપ્લવાન ને જમદગ્નિ.
"	"	(વત્સ)	(ભાર્ગવ, ચ્યાવન, ઔર્વ, આપ્લવાન ને જમદગ્ન્ય)
"	"	ભારદ્વાજ.	ભારદ્વાજ, આંગીરસ ને બાર્હસ્પત્ય.
"	"	સાંખ્યાયન.	સાંખ્યાયન, કાલ્યાયન ને માલ્યવાન.
"	"	માંડવ્ય.	માંડવ, ચ્યવન, ઔર્વ, આપ્લવાન ને જમદગ્નિ.
"	"	ધૃતકૌશિક.	(વિશ્વામિત્ર ને ધૃતકૌશિક)
"	"	દક્ષસ.	(ધર્મસિંધુ, નિર્ણયસિંધુ, પ્રવરાધ્યાય વગેરેમાં જોતાં પણ પ્રવરનાં નામ જાણવામાં આવ્યાં નથી.)
ઋગ્વેદ	અશ્વલાયની	ભાર્ગવ.	ભાર્ગવ, ચ્યાવન, ઔર્વ, આપ્લવાન ને જમદગ્ન્ય.

ઉપરના પત્રક ઉપરથી જણાયું હશે કે આપણી આખી જ્ઞાતિમાં બે વેદ, બે શાખા, અને દશ ગોત્ર છે ગોત્ર ને પ્રવરનાં નામ હાલમાં બોલાય છે તેજ આપ્યાં છે. ધર્મસિંધુ, નિર્ણયસિંધુ, પ્રવરાધ્યાય, વગેરે જોતાં, હાલમાં બોલાય છે તે નામોમાં સહજ ફેર જણાય છે; પણ બહુ ફેર નહિ હોવાથી બોલાતાં નામજ કાયમ રાખ્યાં છે. પરંતુ જ્યાં ઘણો ફેર જણાયો છે ત્યાં નીચે કૌસની અંદર ધર્મસિંધુ પ્રમાણે નામ આપ્યાં છે. આવો ફેર વચ્છસ ને ધૃતકૌશિક એ બે નીચેજ જણાશે. ધૃતકૌશિકનાં તો પ્રવરોની સંખ્યામાં પણ તફાવત છે. હાલમાં તેનાં પ્રવર ત્રણ બોલાય છે; પણ તેને માટે ધર્મસિંધુમાં ધૃતકૌશિકનાં વૈશ્વામિત્ર-ધૃતકૌશિકેતિદ્વૌ । એ પ્રમાણે લખે છે. દક્ષસનાં પ્રવર તો કોઇ પણ સ્થળે જણાતાં નથી.

x x x x x

અવટંક વિષે તો હવે નિયમજ રહ્યો નથી. કારણ કે પોતાની અવટંક ગમે તેવી રીતે ઘણા ખરા લખાવે છે. વળી જટાવટંક તો ઘણાં ગોત્રમાં છે; એટલે ગોત્ર ને અવટંકનું પત્રક આપ્યું નથી.

કુટુંબ દીક સંખ્યા જોવા જતાં આપણી વધારે ખરાબ સ્થિતિ છે તે નીચેના પત્રક ઉપરથી જણાશે.

વસ્તીના પ્રમાણમાં કુટુંબોની સંખ્યા બતાવનાર પત્રક.

	ગુજરાતમાં.	હાલારમાં.	ઉત્તરહિંદમાં.	કુલ.
૧૭ માણસની વસ્તીવાળાં કુટુંબો—	૧	૨	૦	૩
૧૬ " " "	૨	૦	૦	૨
૧૫ " " "	૩	૨	૦	૫
૧૪ " " "	૨	૦	૦	૨
૧૩ " " "	૫	૧	૦	૬
૧૨ " " "	૨	૩	૨	૭
૧૧ " " "	૪	૩	૦	૭
૧૦ " " "	૮	૨	૨	૧૩
૯ " " "	૮	૫	૨	૧૬
૮ " " "	૧૫	૮	૪	૨૭
૭ " " "	૨૫	૭	૪	૩૬
૬ " " "	૩૫	૧૦	૧૦	૫૫
૫ " " "	૪૩	૧૫	૧૦	૬૮
૪ " " "	૪૪	૧૩	૧૪	૭૧
૩ " " "	૩૮	૮	૧૩	૬૦
૨ " " "	૩૬	૧૦	૧૩	૫૯
૧ " " "	૨૪	૭	૮	૪૦
કુટુંબની કુલ સંખ્યા.	૨૮૭	૮૭	૮૩	૪૫૭

ઉપરના પત્રક ઉપરથી જણાશે કે આપણી જ્ઞાતિમાં ફક્ત ૪૭૭ કુટુંબો છે, તેમાં પણ ૧, ૨, ને ૩ માણસની વસ્તીવાળાં ૧૫૮ કુટુંબો છે; જે કુલ કુટુંબોનો ત્રીજો ભાગ છે. આવી સ્થિતિવાળી જ્ઞાતિ માટે કંઈ પણ ઉપાય લેવામાં ન આવે તો આખરે તેની કંઈ સ્થિતિ આવે એ સમજાવવું પડે તેમ નથી.

* * * * *

આપણી જ્ઞાતિ પ્રાચીન કાળથી વિદ્યોપજીવી ગણાતી આવી છે તેની હાલમાં વિદ્યાના સંબંધમાં કેવી સ્થિતિ છે તે તપાસીએ. વિદ્યોપજીવી જ્ઞાતિમાં નિરક્ષરતા કાંઈ નજ હોવું જોઈએ; છતાં ગુજરાત વિભાગમાંનો સ્ત્રીવર્ગનો મોટો ભાગ નિરક્ષર મૂલમ પડે છે. હાલાર વિભાગમાં તેવી સંખ્યા ઘણીજ નાની છે ને ઉત્તર હિંદની તો તે સંબંધી માહિતી મળી શકીજ નથી. પુરૂષ વર્ગ તરફ દષ્ટિ કરતાં ગુજરાત વિભાગમાં ઘણો ભાગ ગુજરાતી ૪-૫ ધોરણ ભણી, સંસ્કૃત એક થુક શીખી અભ્યાસ બંધ કરતો હતો, તેમાં હવે કેટલેક દરજ્જે જગૃતિ આવી છે એ તેની ઉત્તરિતું ચિહ્ન છે. હાલાર વિભાગમાં પણ કેટલાએક સારી રીતે અભ્યાસ ન કરતાં કંટાળીને અધુરો અભ્યાસ મુકી દઈ પોતાની જાંદગી ખરાબ કરે છે. ઉત્તરહિંદ સંબંધી તો એ સંબંધી માહિતી મળીજ નથી, એટલે હવે ફક્ત ગુજરાત ને હાલાર એ બે સંબંધીજ વિચારશું.

ત્યારે હવે જેમણે સારી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે, તેમજ જેઓ પ્રસિદ્ધિને પામ્યા છે તેમના સંબંધી તપાસીએ.

ચાંદ, ખેતાબ. ને ડીગ્રીવાળા જ્ઞાતિબંધુઓનું નામવાર લીસ્ટ.

ગુજરાત વિભાગ.

ચાંદ વગેરે મેળવનારનાં નામ.	ચાંદ, ખેતાબ કે ડીગ્રીમાંથી જે મેળવ્યું હોય તેનું નામ.	મેળવનારનું વતન
શ્રીયુત નૃસિંહપ્રસાદ કાળીદાસ ભટ્ટ	એમ. એ., એસ. ટી. સી.	ભાવનગર.
„ લાલુશંકર કેશવલાલ પાઠક	બી. એ., એલએલ. બી.	નાનીબોર
„ રામનારાયણ વિશ્વનાથ પાઠક	(આગળ સોલીસીટરનો અભ્યાસ કરે છે.)	ભોળાદ
„ દેવશંકર કાળીદાસ ભટ્ટ	બી. એ., એલએલ. બી.	ભાવનગર
„ હરિલાલ ભાણુશંકર પંડ્યા	બી. એ.	ખરવાળા
„ ચુનીલાલ ધનંધરજી ભટ્ટ	„	પચ્છેગામ
„ મોહનલાલ દેવાશંકર પાઠક	„	ભાવનગર
„ અમૃતલાલ દેવનાથ પંડ્યા	„	ખરવાળા
„ વાસુદેવ દેવનાથ પંડ્યા	„	„
„ મોહનલાલ શંકરલાલ જોશી	„	નાનીબોર
„ *લક્ષ્મીશંકર નર્મદાશંકર ભટ્ટ	„	ભાવનગર
„ *ગળનન ઉમીયાશંકર ભટ્ટ	„	પચ્છેગામ
„ છગનલાલ રામચંદ્ર ભટ્ટ	બી. સીએમ. (કોમર્શિઅલ ડીગ્રી છે.)	ભાવનગર
„ સવાઇલાલ ગીરધરલાલ પંડ્યા	એલ. સી. ઈ.	ખરવાળા
„ રામભટ્ટ પીતામ્બર ભટ્ટ	લીપગર, એ. એ. એમ. એસ.	રોજકા
„ જોડાલાલ મોરારજી મહેતા	„	જવારજ
„ રતિલાલ કેશવલાલ પાઠક	જી. બી. વી. સી. (વેટરીનરી સરજન)	નાનીબોર
„ ભગવાનલાલ રામચંદ્ર ભટ્ટ	એચ. એ. (હોસ્પીટલ એસિસ્ટન્ટ)	ભાવનગર
„ નંદલાલ અમરજી પાઠક	એસ. એ. એસ. (સપ્લ એસિસ્ટન્ટ સરજન)	ભોળાદ

આ ઉપરાંત ભોળાદવાળા રા. ગળનન વિશ્વનાથ પાઠકે ‘આર્કિટેક્ટ’ની ડીગ્રી લીધેલી છે, ખરવાળાના મોહનલાલ ભાણુશંકર પંડ્યા હોમીઓપેથીક ડોક્ટર છે, વારણાના રા. વાસુદેવ શંકરલાલ શુક્લને રાજ-કોટ ટ્રેનિંગ કોલેજમાંથી ઉત્તમ શિક્ષણ બદલ ‘ચાંદ’ મળેલો છે, જવારજના રા. મોહનલાલ નાગરલાલ મહેતાને અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કોલેજમાંથી ઉત્તમ શિક્ષણ બદલ ‘હોપ મેડલ’ ને સારી ભાષા બદલ ‘મહીપત-રામ મેડલ’ મળેલા છે, ગઘ પાંચમી સાહિત્ય પરિષદ તરફથી નાનીબોરના દયાશંકર ભાઈશંકર શુક્લને સોના રૂપાનો મિત્ર એક ‘ચાંદ’ મળેલો છે; તેમજ તેજ પરિષદ તરફથી પચ્છેગામના શ્રીયુત દેવશંકર વૈકુંઠજી ભટ્ટને આપણી જ્ઞાતિમાંનાં માંગલિક ગીતો એકત્ર કરીને સુવ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવવા બદલ એક ચાંદીનો ‘ચાંદ’ મળેલો છે, અને તેજ પરિષદ તરફથી ભોળાદના રા. જયન્તીલાલ મોરારજી મહેતાને જૂના સિક્કા શોધીને મોકલવા બદલ એક ચાંદીનો ‘ચાંદ’ મળેલો છે; પચ્છેગામના રા. ઉમીયાશંકર ભાઈશંકર ભટ્ટને ‘પ્રેક્ટીકલ ફાર્મસીસ્ટ’ની ડીગ્રી મળેલી છે અને પચ્છેગામના રા. નાનાલાલ જોડાલાલ ભટ્ટે વડોદરા સ્ટેટની ‘ડિપ્લોમા ઓફ આર્ટ’ની પરીક્ષા પસાર કરી સર્ટિફિકેટ મેળવ્યું છે.

* આ નિશાનીવાળા બંને બંધુઓએ આ વર્ષમાં બી. એ. ની પરીક્ષા આપી હતી. તેનું પરિણામ જો કે સં. ૧૯૭૨ ના જોઈ શુદી ૧ પછી બહાર પડ્યું છે અને આ રિપોર્ટમાંનાં બધાં પત્રકો ને ડિરેક્ટરી જેઠ શુદી ૧ ના રોજ જે સ્થિતિ હતી તેપરથી તૈયાર કરેલ છે, છતાં તેમણે અગાઉ પરીક્ષા આપેલી તેથી તેમનાં નામ અત્રે આપવાં યોગ્ય ધાર્યાં છે.

આજ પ્રમાણે હાલાર વિભાગ તરફ દૃષ્ટિ કરીએ

હાલાર વિભાગ.

આદ વગેરે મેળવનારનાં નામ	આદ, ખેતાખ કે ડીગ્રીમાંથી જે મેળવ્યું હોય તેનું નામ	મેળવનારનું વતન
શ્રીયુત પ્રભાશંકર દસપતરામ પટ્ટણી	સી. આઇ. ઇ., કે. સી. આઇ. ઇ.	મોરબી
„ *શંકરલાલ માહેશ્વર શાસ્ત્રી	મહા મહોપાધ્યાય, કવિ શિરોમણિ	„
„ વિશ્વનાથ પ્રભુરામ વૈદ્ય	બી. એ., બારીસ્ટર એટ-લો., જે. પી.	મુંબઇ
„ હરિલાલ માધવજી ભટ્ટ	એમ. એ.	બાબરા
„ અનંતરાય પ્રભાશંકર પટ્ટણી	એમ. એ. (કેમ્બ્રીજ)	મોરબી
„ મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ	બી. એ.	બાબરા
„ વિશ્વનાથ માધવજી ભટ્ટ	„	લીલીઆ
„ ચંપકલાલ હરિદત્ત શાસ્ત્રી	„	જૂનાગઢ
„ મગનલાલ કેશવલાલ મુલાણી	„	વસાવડ
„ હરિલાલ મૂળશંકર મુલાણી	„	અમરેલી
„ ચંદુલાલ જટાશંકર મહેતા	„ (એલએલ. બી.નો અભ્યાસ કરે છે.)	લીલીઆ
„ પોપટભાઈ પ્રભુરામ વૈદ્ય	એલ. એમ. એન્ડ. એસ., જે. પી.	મુંબઇ
„ વિદુલરાય માધવજી ભટ્ટ	એલ. એમ. એન્ડ. એસ.	લીલીઆ
„ જયન્તીલાલ ચક્રભાઈ ભટ્ટ	(આગળ પૃથક્કરણનું કામ શીખે છે.)	„
„ કેશવલાલ ઝીણારામ ભટ્ટ	એલ. એમ. એન્ડ. એસ.	મોરબી
„ રતિલાલ પોપટભાઈ વૈદ્ય	ભીષગવર, એ. એ. એમ. એસ.	ભાયાવદર
„ ભગવાનદાસ જીવનરામ પટ્ટણી	„	મુંબઇ
„ ભક્તિપ્રસાદ કૃષ્ણજીવન	એચ. એ.	જૂનાગઢ
„	એચ. એ.	„

એ ઉપરાંત શ્રીયુત લક્ષ્મીદાસ આદિત્યરામ વ્યાસ સંગીતના પ્રોફેસર છે, શ્રીયુત જીગતરામ શંકર-પ્રસાદ, શ્રીયુત પ્રાણશંકર હીરજી ને શ્રીયુત દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી એ ત્રણ જણાએ 'પ્રેક્ટીકલ ફાર્મ-સીસ્ટ'ની ડીગ્રી લીધેલી છે ને શ્રીયુત ભગવાનલાલ ગીરજાશંકરે કોમર્સને એકાઉન્ટન્સીનાં સર્ટિફિકેટ લીધાં છે.

અને ઉત્તર હિંદમાંના ઝાલરાપાટણના વતની શ્રીયુત ગિરિધર શર્માને નવરત્ન, વિદ્યાવાયરપતિ ને સિદ્ધાન્તભૂષણની પદવીઓ મળેલી છે. તે સિવાય ઉત્તરહિંદની હકીકત ઉપલબ્ધ થઇ નથી.

ઉપરની બધી હકીકતથી સમજાયું હશે કે ગુજરાતમાં પુરૂષની સંખ્યા ૮૧૨ છે તેમાં ૧૩૬ બાળક છે, અને હાલારમાં પુરૂષની સંખ્યા ૩૦૩ની છે તેમાં ૫૫ બાળક છે. એટલે બાકી રહેલી સંખ્યાના પ્રમાણ તરફ જોતાં હાલાર વિભાગ વિશેષ સારે દરજ્જે જણાય છે. કેળવણીમાં તે ગુજરાત કરતાં આગળ છે ખરો, પણ વિદ્યોપજીવી જ્ઞાતિના પ્રમાણમાં તે કેળવાએલો નજ કહેવાય.

હવે તેના બાબા જ્ઞાન તરફ નજર કરીએ. અગાઉ ખતાવ્યા પ્રમાણે ગુજરાત ને હાલાર એ બંને વિભાગમાં પુરૂષમાંથી તો કાંઇ નિરક્ષર છેજ નહિ; ફક્ત સ્ત્રીઓમાં હાલાર કરતાં ગુજરાતમાં વિશેષ નિરક્ષર છે. અંગ્રેજી બાબાનું જ્ઞાન સ્ત્રીઓમાં ધણાજ થોડા પ્રમાણમાં છે, તેમાં પણ હાલાર આગળ છે. હવે ગુજરાતી સિવાય બીજી ભાષાઓનું જ્ઞાન જ્ઞાતિમાંના પુરૂષોમાં કેટલું છે તે તપાસીએ.

* આ પૂજ્ય શાસ્ત્રીજીનું નામ વિદેહી પુરૂષોના જીવન ચરિત્રાની રૂપરેખામાં જોયા પછી અત્રે જોતાં આશ્ચર્ય થશે; પણ કહેવું જોઇએ કે સં. ૧૯૭૨ના જેઠ સુદી ૧ના રોજની આ રિપોર્ટમાં સ્થિતિ છે; એટલે શાસ્ત્રીજીનું નામ અત્રે આવવુંજ જોઇએ. અને જીવનચરિત્રમાં તો રિપોર્ટ પ્રકટ કરતા પહેલાં તેઓ કેલાસવાસી થયા માટે તેમના જીવનની રૂપરેખા આપવી યોગ્ય ધારી છે.

ગુજરાતી સિવાય બીજા ભાષાઓનું જ્ઞાન કયા પ્રમાણમાં છે તે બતાવનારું પત્રક.
ભાષાનું નામ

ગુજરાતમાંની સંખ્યા	હાલારમાંની સંખ્યા	કુલ સંખ્યા
અંગ્રેજી	૧૬૬	૧૧૨
સંસ્કૃત	૧૭૫	૮૧
મરાઠી	૧૫	૧૬
હિંદી	૨૨	૧૫
બંગાળી	૬	૭
ફારસી	૦	૩
તૈલંગી	૦	૧
કાનડી	૦	૧
કૈથ	૦	૩
ગ્રીક	૦	૧
લેટીન	૦	૧
જાપાની	૧	૦

ઉપરના પત્રક ઉપરથી સમજાયું હશે કે આપણી જ્ઞાતિ નવા જમાનાને અનુસરીને બીજા ભાષાઓનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવામાં પણ થોડે અંશે સફળ થઈ છે. પણ આટલેથી સંતોષ માનવાનો નથી. અગાઉ આપણામાં પ્રખર પંડિતો થઈ ગયા છે, તેમ હાલમાં જમાનાને અનુસરતું ઉચ્ચ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, જ્ઞાતિની મહત્તા જાળવી રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. હાલારમાં જે ગુજરાત કરતાં પ્રમાણમાં સારી સંખ્યા માલમ પડે છે તે, તે વિભાગમાં અગાઉ સારો ઉત્સાહ હતો તેનું પરિણામ છે; પરંતુ હાલમાં તે મંદ પડ્યો જણાય છે. જે તે મંદતા તરફ બંધુઓ લક્ષ નહિ આપે, તો હાલમાં લાલ દેશમાં વસતા આપણા બંધુઓની વિદ્યામાં ને ધનમાં નબળી સ્થિતિ માલમ પડે છે તેવી સ્થિતિ આવશે.

હવે જ્ઞાતિની પ્રવૃત્તિ સંબંધી કેવી સ્થિતિ છે તે તપાસીએ.

પ્રવૃત્તિ સંબંધી માહિતી આપનારું પત્રક.

પ્રવૃત્તિનું નામ

પ્રવૃત્તિમાં રોકાએલા પુરૂષોની સંખ્યા.

ગુજરાતમાંની સંખ્યા.	હાલારમાંની સંખ્યા.	કુલ સંખ્યા.
વૈદ્ય, કયા તે જ્યોતિષ	૧૨૧	૮૧
પારમાર્થિક	૨	૨૧૨
વ્યાપાર	૩૧	૦
વકીલાત	૧	૧૦
હુન્નર-ઉદ્યોગ	૧	૧
શિક્ષક	૮૪	૧
બીજા નોકરી	૧૩૬	૧૫
વિદ્યાભ્યાસ	૨૭૬	૩૪
અનિશ્ચિત	૪	૮૧
કુલ	૬૬૬	૦
ધંધા વગરના	૬	૨૪૩
વાનપ્રસ્થ જીવન ગાળનારા	૪	૩
બાળક	૧૩૬	૨
કુલ	૮૧૨	૫૫
		૩૦૩
		૧૧૧૫

વેદ, કથા ને જ્યોતિષ એ આપણી જ્ઞાતિનો પરાપૂર્વનો ધંધો ગણાય છે, અને તેમાં આજે પણ વધારે સંખ્યા રોકાયેલી જણાય છે; પણ તેથી સંતોષ પામવા જેવું નથી. કારણકે અગાઉ એ ધંધામાં આપણા પૂર્વજોએ ઉત્તમ કાર્ય કરી જે પ્રસિદ્ધિ મેળવી હતી તેવી પ્રસિદ્ધિ મેળવી શકે એવી સંખ્યા હાલમાં ધણીજ ઓછી છે. ઉપરના પત્રકમાં પરાપૂર્વના ધંધામાં મોટી સંખ્યા હાલમાં દેખાય છે, પણ તે બધાજ પોતાના ધંધામાં જોઈએ તેવા પ્રવીણ થયેલા નથી. કેટલાએકને તો તે ધંધામાં પોતાનું ગુજરાન ચલાવવા જેટલું પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. આ શું બતાવી આપે છે? જમાનાને અનુસરીને આપણે જોઈએ તે પ્રમાણમાં આગળ વધી શક્યા નથી. જમાનો જેમ કેળવાતો જાય છે તેમ આપણે પણ તેમાં આગળ વધવાની અગત્ય છે. આપણા પરાપૂર્વના ધંધામાં ૨૧૨ રોકાયેલા છે, તેમાં ૧૮ જમાનાને અનુસાર વિદેશીય વૈદકનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારા છે. દેશી વૈદકની સાથે જમાનાને અનુસરતું વિદેશીય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તો તેઓ પોતાના ધંધામાં અવશ્ય ફતેહ મેળવી શકે. શિક્ષકના ધંધામાં પણ મોટી સંખ્યા જણાય છે. જો કે તે આપણો બ્રાહ્મણનોજ ધંધો છે, પણ તેમાંએ સારી જગા ઉપર થોડા છે. કુલ ૧૦૯ તેમાં રોકાયા છે, તેમાં ૧૧ સંસ્કૃત જ્ઞાનાના, ૧૮ અંગ્રેજી જ્ઞાનાના ને ૮૦ ગુજરાતી જ્ઞાનાના શિક્ષકો છે.

એકંદર સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિમાં ૨૪૧ ને પરતંત્ર પ્રવૃત્તિમાં ૨૯૭ બંધુઓ રોકાયેલા છે. દિન પરદિન સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિની સંખ્યામાં ઘટાડો થતો જાય છે એ શોચનીય છે. અત્રે આ વિષયને લગતું, આપણી જ્ઞાતિમાંના એક વિદ્વાન બંધુએ કહેલું યાદ આવે છે.

“ છે પ્રશ્નોરા કુશળ બહુધા વૈદ્યવિદ્યા કથામાં,
 છે પ્રશ્નોરા કુશળ બહુધા કાવ્યને ગૂંથવામાં;
 છે પ્રશ્નોરા શૌર્યોલ બહુધા દ્રવ્યને સાધવામાં,
 છે પ્રશ્નોરા શૌર્યોલ બહુધા સ્વાર્થને સાધવામાં.”

ઉપરોક્ત કથન એક શુભ પ્રસંગે ઘણા બંધુઓ સમક્ષ થયું હતું, અને તેજ સમયે તેનો વિસ્તાર કરવાને પણ સૂચવેલું; પુનઃ મેં વિનંતી પણ કરેલી. જો તે વિસ્તારને પામ્યું હોત તો જ્ઞાતિની હકીકત ટુંકમાં પણ મુદ્દાસર આવી જત.

x x x x x x

દરેક પત્રક વિષે વિસ્તારથી લખતાં રિપોર્ટનું કદ ઘણું મોટું થઈ જાય, વળી કાગળની મોંઘવારી, ને સૂઝ બંધુઓ જોઈએ તે પત્રક ઉપરથી સમજી શકે તેમ છે; એ બધું વિચારતાં પત્રકોનું અવલોકન ટુંકમાં દર્શાવ્યું છે. બાકી પત્રકો ઉપરથી ઘણું જોઈને વિચારી શકાય તેમ છે. વિચારથીલ બંધુઓ તે કાર્ય કરી ભેશે એમ ધારી તત્સંબંધે વિરમું છું.

x x x x x x

આ વસ્તીપત્રકના કાર્ય સાથે સાત વંશવૃક્ષો પ્રકટ કર્યાં છે. તેમાં ગુજરાત વિભાગમાંના પચ્ચેગામમાં વસતા ને ઉત્તર હિંદમાં વસતા કશ્યપ ગોત્રવાળા બંધુઓનું એક છે; ભાવનગરમાં વસતા પારાશરીનું એક છે; ભાવનગર ને બાદીપડવામાં વસતા ભારદ્વાજનું એક છે; નાનીખોડ, વારણા, બરવાળા, ભાવનગર, કુંડલા ને જયપુરમાં વસતા શુક્લનું એક છે; બરવાળાના પંડ્યાનું એક છે; હાલાર વિભાગના પારાશરીનું એક છે; અને હાલાર વિભાગના ભારદ્વાજનું એક છે. એ વંશવૃક્ષની નકલો કાગળની મોંઘવારીને લીધે ધણીજ થોડી કઠાવી છે, એટલે તેની નકલો રિપોર્ટમાં ચોંટાડવામાં આવી નથી. જે જે કુટુંબનાં એ વંશવૃક્ષો હશે તે તે કુટુંબમાં દરેક ઘેર તેની એકેક નકલ વિનામૂલ્યે આપવાનું નક્કી કર્યું છે. તેમજ આ વસ્તી પત્રકને અંગે જે બંધુઓએ મદદ કરી છે તેમને, અને જ્ઞાત્યુજ્જ્વલિ માટે જે બંધુઓ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેમને તે વંશવૃક્ષોની નકલો ભેટ આપવા નિશ્ચય કર્યો છે. જ્ઞાતિની સ્થિતિથી વાકેફ ન હોય તેવા બંધુઓને તે વંશવૃક્ષોની જરૂર જણાય તો ખબર આપવી. શીલકમાં હશે તે પ્રમાણે વ્યવસ્થા થશે.

વસ્તી પત્રકનો આરંભ તો સં. ૧૯૭૧ ના ચૈત્ર માસથી કર્યો હતો, પણ શાંતિસ્વભાવને લીધે તેની હકીકત મેળવવાનું કાર્ય સં. ૧૯૭૨ના વૈશાખમાં લગભગ પૂર્ણ થયું. તેથી સંવત ૧૯૭૨ના જોઠ સુદી ૧ના રોજ મળેલી હકીકત પરથી પત્રકો તારવવાનું કામ હાથમાં લીધું. ધણાંજ થોડાં ફેરમો દિવાળી લગભગ આવ્યાં હતાં એટલે તેમાં બહુ ફેર નહિ જણાય એમ ધારી સં. ૧૯૭૨ના જોઠ સુદી ૧નો દિવસ ડિરેક્ટરીને માટે ચૂંટી લેવાયો છે. એટલે તે દિવસ પછી થએલા ફેરફાર આ રિપોર્ટમાં જોવામાં નહિ આવે.

ગુજરાત, હાલાર ને ઉત્તર હિંદમાં આજ સુધીમાં જન્મ મરણ ધણાં થયાં હશે, પણ તેની ચોક્કસ માહિતી મળી નથી એટલે તે આપી નથી. થોડાં મરણોની ખબર મળી છે, પણ તેટલી આપવી એ ઠીક નથી; કારણકે થોડી ખબર આપવી ને થોડી ન આપવી એ ઠીક ન ગણાય. આ કારણથી એ સંખ્ય ધે કંઈ નજ લખવું એમ ધાર્યું છે.

હવે સંવત ૧૯૭૨ના જોઠ સુદી ૧ના રોજ શાંતિમાં ક્યાં ક્યાં માણસો છે તે નામવાર તપાસીએ.

ડિરેક્ટરી.

ડિરેક્ટરીમાંનાં નામ, વિભાગ, ગામ ને ગોત્રવાર ગોઠવવામાં આવ્યાં છે. અને વિભાગ, ગામ ને ગોત્રનો ક્રમ કક્ષાવારી પ્રમાણે રાખ્યો છે.

ગોત્રમાં પણ પહેલાં મોટા ભાઈનાં કુટુંબનાં નામ અને પછી નાના ભાઈનાં કુટુંબનાં નામ એ ક્રમ બહુધા જાળવ્યો છે; પરંતુ જેમનાં વંશવૃક્ષની કે બીજી કોઈ રીતની માહિતી મળી શકી નથી; તેમનાં નામોમાં એ ક્રમ સાચવી શક્યો નથી. દરેક નામ પછી જે કૌંસમાં ઉમ્મર આપવામાં આવી છે તે લગભગ (આશરે) છે એમ સમજવું; કારણકે કેટલાંક કુટુંબનાં ફેરમ બીજાંએને પૂછીને ભરવા પડ્યાં છે, તેમજ આ કામનો આરંભ લગભગ વર્ષથી થયો છે તેમાં કેટલાંક કુટુંબનાં ફેરમ શરૂઆતમાં ભરાયાં છે અને કેટલાંકનાં ફેરમો હમણાંજ ભરાયાં છે. આથી ઉમ્મરમાં ચોક્કસાઈ રહી શકે નહિ એ દેખીતુંજ છે.

તેજ પ્રમાણે નામ પછી જે હકીકત દર્શાવી છે તેમાં પણ કેટલીક બાબત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે.

કેટલાંક કુટુંબમાંથી તો નામ સિવાય બીજું જાણવામાંજ આવ્યું નથી, ત્યારે કેટલાંક કુટુંબનાં તો નામ મેળવવામાં પણ ઘણી મુશ્કેલી પડી છે; ત્યાં વિશેષ માહિતીની વાતજ શી કરવી? જે કુટુંબની હકીકત સીધી રીતે મળી શકી નથી તે હકીકત કુટુંબના લાગતા વળગતા પાસેથી બનતી મહેનતે મેળવીને મૂકવામાં આવી છે એટલે કેટલેક સ્થળે તેમાં અપૂર્ણતા જણાઈ આવશે.

જે કુટુંબોની પૂરતી, જોઈએ તે મુજબની હકીકત મળી છે; તેમાં પણ મારે એકલે હાથે કામ કરવાનું હોવાથી, અને આ વિસ્તૃત કાર્ય હોવાથી તેમાં ત્રુટિ રહી ગએલી જણાશે; તો તે તરફ ક્ષાંતબ્ય દૃષ્ટિથી જોવા વિનંતી છે.

(રાજસ્થાન) ઉત્તર હિંદ વિભાગ.

આ વિભાગ માટે ખાસ કરીને નીચેની બાબત ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે. આ આખા વિભાગનું કાર્ય શ્રીયુત ગિરિધર શર્માએ બહુ ખંતથી કર્યું છે. ત્યાંનાં બધાં કુટુંબોની પૂરતી હકીકત મેળવવાને તેઓશ્રીએ ફેરમો મંગાવીને બધે વહેંચ્યાં હતાં, તેમજ તે ફેરમો ભરાવાને કેટલેક સ્થળે તેઓ ગયા પણ હતા; પરંતુ જૂના વિચારોની જડતાએ સફળતા ન થવા દીધી. આખરે તેઓશ્રીએ બનતા પ્રયત્ન મળી શકી તેટલી નોંધ લખી મોકલી છે; જે પરથી નીચેની હકીકત આપી છે.

અજબગઢ-ભારદાજ ગોત્ર—

(૧) રામનારાયણ, સૌ. બાલી, ગં. સ્વ. ગંગા, ગં. સ્વ. જમના, અને ગંગાપ્રસાદ કુમાર.

(૨) રસાલ કુમાર ને ગં. સ્વ. પાર્વતી,

અલવર-ભારદાજ ગોત્ર—(૧) બદશ્રી ગંગાધર, સૌ. ભારતી, કૃષ્ણસ્વરૂપ પુત્ર, અને સ્યામા ને રામા બે પુત્રીઓ.

(૨) ભટ્ટશ્રી હરસલાય, સૌ. નવલ અને પુત્ર મીધન.

કમરી-કશ્યપ ગોત્ર—ચિરંજીવલ વિધુર ને મુકુન્દીબાઈ વિધવા છે.

કામાં-કશ્યપ ગોત્ર—(૧) મોતીલાલ વિધુર, કનૈયાલાલ, સૌ. ઝવેરબાઈ, તેમના બે પુત્ર ને એક પુત્રી.

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૨) નથૂલાલ અને સૌ. પાર્વતી.

(૩) ચંદાલાલ, સૌ. જડાવ અને પુત્ર બાલો.

(૪) ગં. સ્વ. રાધા અને બાબુકુમાર.

કાશી-માંડવ્ય ગોત્ર—વ્યાસજી દામોદર, સૌ. ભૂરી, ગં. સ્વ. ગણપતિ અને કનૈયાલાલ કુમાર.

કુમ્હેર-પારાશર ગોત્ર—ગં. સ્વ. જનકી, ગં. સ્વ. નંદકુંવર અને ગિરિધર કુમાર.

કોટા-માંડવ્ય ગોત્ર—વ્યાસજી ગોપાલલાલ વિધુર છે. ઉમ્મર વર્ષ ૪૦, સરકારી પંડિત તરીકે કામ કરે છે.

ખોવા-દક્ષિણ ગોત્ર—ભૂરાલાલ વિધુર, શ્યામસુંદર અને સૌ. ચમેલી.

ગુલા-સાંખ્યાયન ગોત્ર—(૧) બાલાવખસ, તેમના પત્ની સૌ. ગોવિન્દી, ચિ. ગોવિન્દપ્રસાદ, સૌ. ગણપતિ, રામજીલાલ, સૌ. કૃષ્ણ, દયાનંદ કુમાર ને બાલીકુમારી.

(૨) ગણેશ ને તેમના પત્ની સૌ. ચંદી.

(૩) કાલુ કુમાર.

જયપુર-કશ્યપ ગોત્ર—(૧) પુરુષોત્તમ ને સૌ. ગુણગૌરી.

(૨) નારાયણજી, સૌ. અણ્ણી ને ગં. સ્વ. ચાંદબાઈ.

(૩) ચંદ્રશેખર, સૌ. ચંદન અને શ્યામા ને ગૌરી બે કુમારી.

(૪) વજ્રમોહન, સૌ. ગૌરા, અને રાધા, પાર્વતી, સોનાં (૧) ચમેલી ને સોનાં (૨) મળી પાંચ વિધવાઓ.

(૫) રામચંદ્ર ને સૌ. બલી.

(૬) નારાયણ વિધુર ને કુંતાલાલ કુમાર.

(૭) રાધામોહન, સૌ. પાંચી, ગં. સ્વ. ચંદીબાઈ, રામદાસ કુમાર ને બે કુમારી.

કૌશિક ગોત્ર—(૮) શુક્લશ્રી ગણેશરામ કુમાર.

(૯) કલ્યાણજી, સૌ. બચ્ચીબાઈ, નંદકિશોર કુમાર ને એક કુમારી.

(૧૦) અમરચંદ, ગં. સ્વ. મૂલી ને હજારીલાલ કુમાર.

પરાશર ગોત્ર—(૧૧) દામોદરજી, સૌ. કૃષ્ણાબાઈ, ચિ. મદનલાલજી, સૌ. ભૂરીબાઈ, શ્યામસુંદર, સૌ. બાલી, બાલચંદ્ર, સૌ. રામૂ, અને પૂર્ણચંદ્ર ને મુકુન્દચંદ્ર બે કુમાર.

(૧૨) પુરુષોત્તમ, સૌ. ચન્દ્રાવલી, વિજયકૃષ્ણ કુમાર, શતાવરી કુમારી અને સુંદર ને છોટાં બે વિધવા.

(૧૩) નરોત્તમ, સૌ. લીલાવતી ને એક કુમારી.

(૧૪) રાધેલાલ, સૌ. મનૂ, ગં. સ્વ. સુંદર ને ઝવેર કુમારી.

(૧૫) ભૈરવ બખસ, તેમનાં ધર્મપત્ની, ચિ. નારાયણ ને સૌ. સાવિત્રી.

(૧૬) નારાયણજી, સૌ. વેણી અને સુવાલાલ ને નબનીતલાલ બે કુમાર.

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૧૭) ગં. સ્વ. પાંચીબાઈ.

(૧૮) પ્રાણનાથ, ચિ. રમાનાથ, સૌ. નારાયણી, બલો કુમાર, છબલી, ભક્તિ ને ચિમની ત્રણ કુમારી, કનૈયાલાલ વિધુર અને ગં. સ્વ. જીવણી.

(૧૯) ગોપીવલ્લભ, પુરુષોત્તમ, સૌ. ગણેશી, એક પુત્ર ને એક પુત્રી.

(૨૦) ભૂરજી, સૌ. ઉમરાવ, બાલજી, છન્નજીલાલ ને વિજયનાથ ત્રણ કુમાર, કંચન કુમારી, અને નાની ને ફૂલડી બે વિધવા.

(૨૧) સુરજનારાયણ, સૌ. રતન, રામચંદ્ર, ગં. સ્વ. ધીંસી, અને લલ્લુ, સારતી ને નાની ત્રણ કુમારી.

માંડવ્ય ગોત્ર—(૨૨) ગોકુલચંદ્ર કુમાર, અને કેસર, પુરી ને બીજી બે મળી ચાર કુમારી.

(૨૩) અંબાલાલ, સૌ. મગન, ભગવતીપ્રસાદ કુમાર ને પારી વિધવા.

(૨૪) છોગાલાલ, ગં. સ્વ. ગોપી, ગૌરીલાલ, સૌ. ભક્તિ, કુન્દનલાલ, સૌ. ચંદ્રાવલી, માણિકલાલ, સૌ. ગુલાબ, રામપ્રસાદ ને માધોપ્રસાદ બે કુમાર, અને કેસર ને એક બીજી મળી બે કુમારી.

ગુણેશ-સાંખ્યાયન—ગદાધર કુમાર.

કાલરાપાટણ-કશ્યપ ગોત્ર—(નામ પછી કૌસમાં મૂકેલા આંકડા ઉમ્મરના છે.)

(૧) વિકુલલાલ (૪૪) મંદિરના મુખીયાજી તરીકે કામ કરે છે, તેમનાં પત્ની સૌ. નંદકીબાઈ (૨૮) છે. તેમને ગિરિજા, (૧૦) શારદા, (૬) કુકની, (૩) નામની ત્રણ પુત્રીઓ અને બાલો નામનો એક પુત્ર છે.

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(અહીં પણ નામ પછી કૌસમાં મૂકેલા આંકડા ઉમ્મરના છે.)

(૨) ગિરિધર શર્મા (૩૪) રાજગુરુ તરીકે તેમજ લેખક ને વ્યાખ્યાનકાર તરીકે કાર્ય કરે છે. તેમણે મધ્ય ભારતમાં 'સેન્ટ્રલ ઇન્ડિયા હિન્દી લિટરરી સોસાયટી', ને રાજપૂતાનામાં 'રાજપૂતાના હિન્દી સોસાયટી' સ્થાપી છે; અને ઉત્સાહ પૂર્વક સાર્વજનિક કાર્યોમાં ભાગ લે છે. તેમનાં ધર્મ પત્નીનું નામ રત્નજ્યોતિ (૨૦) છે, તેઓ સ્ત્રી મંડળમાં ભાગલે છે. ગં. સ્વ. પન્નીબાઈ (૬૦) શર્માનાં માતા અને ગં. સ્વ. ધન્યાઈ (૩૮) શર્માનાં બોબાઈ છે. શ્રીયુત શર્માને ચિંમ્બરલાલ (૪) પુત્ર, ને ચિંમ્ શાન્તિબાઈ (૨) પુત્રી છે.

ટહુલા-કશ્યપ ગોત્ર—(૧) યશોદા ને કેસર બે બંને વિધવા છે.

પારાશર ગોત્ર—(૨) કૃષ્ણપ્રસાદ, સૌ. જનકી, ચિંમ્ માંગીલાલ, સૌ. ગુલાબ ને ભગવાનલાલ કુમાર.

દરીબા-કશ્યપ ગોત્ર—ધનાલાલ વિધુર.

કાદમાબાદ-વચ્છસ ગોત્ર—(૧) તારાચંદ્ર, રઘુનાથ, સૌ. યશોદા, ખેમચંદ, સૌ. ગુલાબ, કલ્યાણ ને એક બીજો મળી બે કુમાર, અને કસ્તૂરી ને માણેકબાઈ બે વિધવા.

(૨) બાલાબખ્શ, સૌ. ગોપાલી, જડાવ ને પતાશી બે વિધવા અને ફૂલબાઈ કુમારી.

(૩) કૃષ્ણગોપાલ, સૌ. ઇન્દિરા, ગં. સ્વ. તુલસીબાઈ, શિવિપાલ, કામપાલ, ગંગાસદાય, ધનસ્મામ, રામસ્વરૂપ, ને એક બીજો મળી છ કુમાર, અને ગોપાલી કુમારી.

(૪) રામચંદ્ર, સૌ. ચમેલી, ગોપાલ, સૌ. કોકલી, ગં. સ્વ. વસન્તી અને એક કુમાર.

ધુર્જ-ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૧) માંગીલાલ, સૌ. સુંદર, ગંગાપ્રસાદ, સૌ. ગોદાવરી, ગિરિધર ને ત્રિવિક્રમ બે કુમાર ને ગુણગૌરી ને એક બીજી મળી બે કુમારી.

(૨) ભવરલાલ, સૌ. નારાયણી અને ત્રણ કુમારી.

(૩) મૂલો, સૌ. રતનબાઈ, ત્રણ કુમાર ને એક કુમારી.

બૂજ-ભાર્ગવ-કાલુ, સૌ. કૃષ્ણાબાઈ ને ગં. સ્વ. જનકી.

ભરતપુર-કશ્યપ ગોત્ર—(૧) નટવરલાલ, સૌ. નારાયણી અને દુર્ગાકુમારી.

પારાશર ગોત્ર—(૨) ગોપાલલાલ, સૌ. રૂકિમણી, મધુસૂદન કુમાર ને ભગવતી કુમારી.

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૩) શ્યામજી, સૌ. કુલ્દીન અને બંશીધર કુમાર.

(૪) દુર્ગાપ્રસાદ, સૌ. સરમાં, અને ગં. સ્વ. કમલા.

માંડવ્ય ગોત્ર—(૫) જિનકુ, કુંવરલાલ, સૌ. ગૌરા, ભગવતપ્રસાદ, સૌ. છોડીબાઈ, શુદ્ધિસાગર, સૌ. સૂરજકુંવર અને છોટી કુમારી.

મથુરા-કશ્યપ ગોત્ર—(૧) ગં. સ્વ. રેવતીબાઈ,

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૨) રઘુનાથ અને સૌ. ચંપા.

મહુવા—સાંખ્યાયન ગોત્ર—ચંપાલાલ, સૌ. ગંગાબાઈ, વ્રજવિહારી કુમાર ને એક કુમારી.

રાજગઢ—કૃષ્ણ ગોત્ર—(૧) માંગીલાલ, સૌ. ગુલાબ, નથૂલાલ ને આનંદીલાલ બે કુમાર અને એક કુમારી.
(૨) રાધામોહન, ભૈરવસદાય અને સૌ. પાનખાઈ.

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૩) કુંજવિહારી, સૌ. ગૈદબાઈ, ગયાપ્રસાદ, સૌ. સેવતી, રામકિશોર, સૌ. ખીલી-બાઈ ને એક કુમાર.

(૪) શ્રીકૃષ્ણ, સૌ. લાદીબાઈ, બલદેવ, સૌ. સહોદરા, બાલચંદ્ર, સૌ. સેવતી, ને રમાકાન્ત કુમાર.

(૫) જુગલપ્રસાદ અને સૌ. સુદર.

(૬) ગં. સ્વ. ભંવરીબાઈ.

માંડવ્ય ગોત્ર—(૭) દુર્ગાપ્રસાદ કુમાર.

(૮) બાલગોવિંદ, વ્રજચંદ્ર ને શિવચંદ્ર બે કુમાર અને ગં. સ્વ. માલતીબાઈ.

વસવા—કૃષ્ણ ગોત્ર—(૧) પનાલાલ, સૌ. વસંતી, નારાયણસદાય, અને સૌ. સરખતી.

(૨) શિવપ્રસાદ, નારાયણસદાય, સૌ. ચાંદબાઈ અને કૌશલ્યા ને સહોદય બે કુમારી.

પારાશર ગોત્ર—(૩) ચિરંજીવલાલ, સૌ. નારાયણી, લલિતા કુમારી અને ગં. સ્વ. પ્રેમકુંવર.

ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૪) ગંગાવલ્લભ અને સૌ. ખિરધીબાઈ.

(૫) ચંદ્રવિહારી, સૌ. ચંદ્રબાઈ, સરસ્વતી ને નાની બે વિધવા, વેણી કુમારી અને જયકૃષ્ણ કુમાર.

ચયામ ગંગા-પારાશર ગોત્ર—કૃષ્ણપ્રસાદ, સૌ. ભૂરી, મદનમોહન, સૌ. અણ્ણી, ગંગામોહન, સૌ. કુંદન, જગમોહન ને નારાયણ બે કુમાર અને ચાર કુમારી.

સકટ-ભારદ્વાજ ગોત્ર—છાજૂલાલ, સૌ. દુર્ગા, રામગોપાલ, સૌ. રતન અને બે કુમાર.

સૂરતગઢ-ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૧) વિજયનારાયણ, ગં. સ્વ. ચાંદબાઈ ને કૌશલ્યા કુમારી.

માંડવ્ય ગોત્ર—(૨) નાથૂલાલ સૌ. કલ્યાણ, મણિલાલ અને સૌ. છોટીબાઈ.

(૩) કમલાપ્રસાદ, સૌ. નારાયણી, બાલો કુમાર ને એક કુમારી.

સૌક્ર—પારાશર ગોત્ર—મદનમોહન, સૌ. કલાવતી, ગં. સ્વ. કિશોરી અને દેવકીનંદન ને એક ખીજે મળી બે કુમાર.

હરખાણુ-ભારદ્વાજ ગોત્ર—(૧) લક્ષ્મીકાન્ત કુમાર અને ગં. સ્વ. બાલી.

(૨) બૂરાલાલ, સૌ. ઉમરાવ, રામદયાળ, સૌ. સૂરજબાઈ, એક કુમાર ને એક કુમારી.

ગુજરાત વિભાગ.

(સૂચના—નામ પછી કૌસમાં મૂકેલા આંકડા ઉમ્મર-વર્ષના છે.)

અમદાવાદ-વચ્છસગોત્ર—રા. જગજીવન દુર્લભરામ મહેતા (૪૨) હાઇસ્કૂલમાં સંસ્કૃતશિક્ષક તરીકે કામ કરે છે, ને પગાર રૂ. ૭૦ મળે છે, તેમના પત્ની સૌ. ગિરિજા (૨૫) છે. તેમને ચિ. નટવરલાલ (૬), ચિ. લક્ષ્મીપ્રસાદ (૫) ને ચિ. અનંતરાય (૨) ત્રણ પુત્ર અને ચિ. જાસુસ નામની એક પુત્રી છે.

કટારીયા-કૌશિક ગોત્ર—(૧) ગં. સ્વ. કાશીબાઈ (૫૦) વિધવા થયા પછી જવારજમાં પોતાના ભાઈને ઘેર રહે છે.

(૨) રા. મોરારજી ગૌરીશંકર જોશી (૫૫) સુંદરીયાણામાં મહેતાજી છે, ને પગાર રૂ. ૧૫ મળે છે. તેમના પત્નીની ઉમ્મર ૫૫ (૫૫) ની છે. તેમના પુત્ર રા. પ્રતાપરાય (૩૦) બોટાદમાં મિડલ સ્કૂલમાં

આસિ. માસ્તર છે, ને પગાર રૂ. ૧૫ છે; સૌ. શિવગૌરી (૨૫) પ્રતાપરાયનાં પત્ની ને ચિ. અન્ન (૨) તેમનો પુત્ર છે.

(૩) રા. વિશ્વનાથ ગૌરીશંકર જોશી (૪૫) દશ વર્ષથી અમદાવાદમાં રહી કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. કેશર (૪૦) છે. પુત્રનું નામ પ્રભાશંકર (૧૯), પુત્રવધૂનું નામ સૌ. અન્ન-પૂર્ણા (૧૩) ને પુત્રીનું નામ બેન પાર્વતી (૧૦) છે.

કુંડલા-કૌશિક ગોત્ર-(૧) રા. અચરતલાલ ગોવિંદજી શુક્લ (૫૩) શુક્લવૃત્તિ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયાકુંવર (૨૩) છે. રા. નર્મદાશંકર ગોવિંદજી (૪૯) અલ્પવર્ષેત બ્રહ્મચર્યાવસ્થામાંજ છે ને શુક્લવૃત્તિનું કાર્ય કરે છે. ચિ. નાનાલાલ ગણુપતરામ (૨૦) નાટકમાં ટીકીટ માસ્તર છે, ને તેમનાં માતાનું નામ ગં. સ્વ. જડીયાઇ (૪૨) છે. વળી ગં. સ્વ. કાશીયાઇ (૨૯) સ્વ. હરિશંકર શુક્લનાં પત્ની છે ને વૃદ્ધમાં ગં. સ્વ. પાર્વતીયાઇ (૭૬) છે.

વચ્છસ ગોત્ર-(૨) રા. જેઠાલાલ ભાઈશંકર પંડ્યા (૩૫) મહાદેવના પૂજારી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મુક્તા (૩૨) છે, ને પુત્રનું નામ ભાનુશંકર છે. ગં. સ્વ. કુંવરયાઇ (૬૦) જેઠાલાલનાં માતૃશ્રી છે.

(૩) રા. લાલશંકર મણિશંકર પંડ્યા (૨૯) સ્કૂલ માસ્તર છે, ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. મહાલક્ષ્મી (૨૦) છે ને તેમને પ્રમીલાગૌરી (૪) ને ટપુબેન (૧) નામની બે પુત્રીઓ છે. રા. વૃજલાલ મણિશંકર (૨૭) ગુજરાતી આસિ. માસ્તર છે. તેમનાં માતૃશ્રીનું નામ ગં. સ્વ. ગોદાવરીયાઇ (૫૫) છે.

ગાણેશ-ભાર્ગવ ગોત્ર-(૧) ગં. સ્વ. સંતોક (૩૭) સ્વ. ભાઈશંકર કરશનજીનાં પત્ની છે, અને વિધવા થયા પછી જવારજમાં બાપને ઘેર રહે છે.

(૨) રા. મોરારજી કરશનજી મહેતા (૫૫) તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પાર્વતી (૫૦) છે, ને તેમના પુત્ર ગિરિધર (૨૦) વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

(૩) રા. મોહનલાલ કરશનજી (૪૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. મણિ (૪૨) છે. રતિલાલ મોહનલાલ (૧૮) વર્નાક્યુલર ફાઇનલની પરીક્ષા પસાર કરી આગળ અભ્યાસ કરે છે.

(૪) રા. છગનલાલ કરશનજી (૩૭) ગામઠીશાળાના શિક્ષક છે, સૌ. જેકુંવર (૨૨) તેમનાં પત્ની છે. વિષ્ણુપ્રસાદ (૪) ને એક પુત્રી મળી તેમને બે સંતાન છે.

(૫) ગં. સ્વ. મોતી (૭૦) સ્વ. ત્રિભોવન અમરજીનાં પત્ની છે. તેમના પુત્ર સ્વ. ઇશ્વરલાલનાં પત્ની ગં. સ્વ. હરકુંવર (૩૭) છે. રા. વિકૂલરાય ઇશ્વરલાલ (૨૨) ગુજરાતી શાળામાં શિક્ષક છે, ને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૨૦) છે.

(૬) રા. પ્રભાશંકર અમરજી મહેતા (૫૦) તેમનાં પત્ની સૌ. વેણી (૩૦) અને તેમના પુત્ર મણિ-શંકર (૧૮) ને વાસુદેવ (૧૨) છે મણિશંકર વર્નાક્યુલર ફાઇનલની પરીક્ષા પસાર કરી આગળ અભ્યાસ ચલાવે છે.

જવારજ-માંખ્યાયન ગોત્ર-(૧) ગં. સ્વ. મોંઘી (૩૬) સ્વ. પ્રાણુશંકર કુબેરજીનાં પત્ની છે. તેમના પુત્ર જટાશંકર (૧૬) વર્નાક્યુલર ફાઇનલની પરીક્ષા પસાર કરી આગળ અભ્યાસ ચલાવે છે.

(૨) રા. જેઠાલાલ મોરારજી મહેતા (૨૮) બીજાવર થયેલા છે, ને ડોક્ટરનો ધંધો ચલાવે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સંતોક (૨૮) છે. દિનકરરાય (૮) ને ચંદ્રકાન્ત (૧) બે પુત્ર અને વસુમતી (૫) નામની એક પુત્રી તેમને છે. તેમનાં માતાનું નામ પણ ગં. સ્વ. સંતોક (૪૬) છે.

(૩) રા. રેવાશંકર ગિરિજાશંકર મહેતા (૪૮) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. ડાહી (૪૨) છે. તેમને જયન્તીલાલ (૯) ને માધવલાલ (૫) નામના બે પુત્ર છે.

(૪) રા. જયકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ મહેતા (૨૬) નોકરી કરે છે. સૌ. મોંઘી (૧૮) તેમનાં પત્ની છે.

- (૫) રા. ગણપતરામ છગનલાલ મહેતા (૫૫) લગભગ ચૈદ વર્ષથી વીરમગામમાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. સૌ. મોતી (૫૩) તેમનાં પત્ની છે. રા. વાસુદેવ ગણપતરામ (૨૮) પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. મણિકુંવર (૨૭) છે. જયદેવ (૧૧) ને જગન્નાથ (૯) બે પુત્ર અને ચંચળ (૫) ને વિજયાકુંવર (૩) બે પુત્રીઓ મળી ચાર સંતાનો રા. વાસુદેવને છે.
- (૬) ગં. સ્વ. પાનપાઈ (૩૬) સ્વ. જગજીવન મહેતાનાં પત્ની છે. તેમને અંબાશંકર (૧૫) નામનો એક પુત્ર છે. ઉમીયાશંકર જીવનરામ (૧૮) વડતાલમાં અભ્યાસ કરે છે.
- (૭) રા. નાગરલાલ ગોકળભાઈ મહેતા (૪૫) સારા વૈદ છે. તેમના ચિ. મોહનલાલ (૨૫) સીનીયર થએલા છે એટલુંજ નહિ, પણ ઉત્તમ શિક્ષણ ને ઉત્તમ ભાષા બદલ તેમને બે 'ચાંદ' મળ્યા છે. હાલ તેમને માસિક રૂ. ૨૫ મળે છે. મોહનલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૨૨) છે. ને નંદકુંવર (૫) પુત્રી અને જયદેવ (૨) ને બટુક, બે પુત્ર મળી મોહનલાલને ત્રણ સંતાન છે.
- (૮) રા. મહાશંકર નીલકંઠ ભટ્ટ (૬૮) પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન છે. તેમને ત્રણ પુત્ર હતા તેમાં સૌથી મોટા સ્વ. કરશનજીના પુત્ર જયન્તીલાલ (૨૧) અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે. વચ્ચે પુત્ર રા. નર્મદાશંકર મહાશંકર (૪૦) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. રા. નર્મદાશંકરને અંબાશંકર (૨૨) પુત્ર અને મહાલક્ષ્મી (૮) ને ગૌરી (૫) બે પુત્રીઓ છે. સૌ. વિજયા (૧૮) અંબાશંકર નર્મદાશંકરનાં પત્ની છે. ભટ્ટશ્રીના સૌથી નાના પુત્ર સ્વ. વાસુદેવનો ચિ. જીવનરામ (૯) છે. અને જયન્તીલાલ કરશનજીનો પુત્ર મોહનલાલ (૫) છે.
- (૯) રા. રામભટ્ટ વિશ્વનાથ ભટ્ટ (૫૦) જમીનદાર છે ને વ્યાપાર કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દિવાળી (૫૦) છે. તેમને સંતોકરામ (૧૨) પુત્ર ને શાન્તા (૧૦) પુત્રી છે. સૌ. જયગૌરી (૧૨) સંતોકરામની વધ છે.
- (૧૦) રા. શંકરલાલ નરોત્તમ ભટ્ટ (૬૦) વૈદ છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૬૦) છે. રા. ગિરિજાશંકર શંકરલાલ (૪૦) પણ વૈદનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૩૮) છે, તેમને વાસુદેવ (૧૪) પુત્ર છે ને સૌ. ત્રિવેણી (૧૪) પુત્રવધૂ છે.
- (૧૧) રા. લક્ષ્મીશંકર ભવાનીશંકર ભટ્ટ (૩૦) અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટિમાં નાકાદાર છે. તેમનાં ધર્મપત્ની સૌ. પાર્વતી (૨૨) છે, ને ગં. સ્વ. ઉજ્જમ (૫૫) તેમનાં માતૃશ્રી છે. રા. નાનાલાલ ભવાનીશંકર (૨૫) ગુજરાતી સ્કૂલમાં આસીસ્ટન્ટ માસ્ટર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મુળી (૨૨) છે. તેમને હરિલાલ (૪) ને રતિલાલ (૧) બે પુત્ર છે. ગં. સ્વ. દુર્ગા (૩૮) લક્ષ્મીશંકરના સ્વર્ગસ્થ જ્યેષ્ઠ બંધુનાં પત્ની છે, તે બોળાદમાં બાપને ઘેર રહે છે.
- (૧૨) રા. છગનલાલ અમરજી ભટ્ટ (૩૧) અમદાવાદની મ્યુનિસિપાલિટિમાં કારકુન છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૩૦) છે ને પુત્રીનું નામ કમળા (૬) છે. રા. મહીદાસ અમરજી (૨૫) વૈદાનો ધંધો કરે છે, તેમનાં પત્ની સૌ. ગિરિજા (૨૫) છે. તેમને નંદલાલ (૭) ને યશવંતરાય (૧) બે પુત્ર અને શોભદ્રા (૫) પુત્રી છે.
- (૧૩) રા. નાગરલાલ વૈકુંઠજી ભટ્ટ (૨૯) વૈદાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. નર્મદા (૨૭) છે. તેમને અજવાળા (૬) ને વિદ્યાગૌરી (૧) બે પુત્રીઓ છે. ગં. સ્વ. ગોદાવરી (૫૦) તેમનાં માતૃશ્રી છે અને ગં. સ્વ. નર્મદા (૪૨) રા. નાગરદાસનાં ભોજાઈ છે તે વિધવા થયા પછી પીયરમાં રહે છે.
- (૧૪) રા. પ્રભુરામ કેશવરામ ભટ્ટ (૫૮) વૈદ છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શીવગૌરી (૩૫) ને પુત્રનું નામ ગૌરીશંકર (૭) છે.
- (૧૫) રા. પુરુષોત્તમ કેશવરામ ભટ્ટ (૨૫) અમદાવાદમાં મીલમાં કારકુન છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૨૦) ને ભાઈનું નામ જયન્તીલાલ (૧૭) છે.
- (૧૬) રા. ઉમીયાશંકર પીતામ્બર ભટ્ટ (૨૪) પેટલાદમાં વૈદાનો ધંધો કરે છે. વિદ્વાન હોવાથી પ્રતિષ્ઠા

પણ સારી છે. તેમનાં પત્ની સૌ. પુરી (૨૪) છે. તેમને જીતેન્દ્રરાય (૨) નામનો એક પુત્ર છે. તેમનાં માતાનું નામ ગં. સ્વ. નર્મદા (૫૧) છે, તે નાનાભાઈનું નામ હિંચરલાલ (૧૬) છે. હિંચરલાલ ગુજરાતી સ્કૂલમાં આસીસ્ટન્ટ માસ્તર છે.

ધનાળા-વચ્છસ ગોત્ર—(૧) જટાશંકર વિઠ્ઠલજી ભટ્ટ (૩૯) લગભગ પંદર વર્ષથી વીરમગામમાં સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૩૭) છે. તેમને પ્રેમશંકર (૧૩) ને ખેલશંકર (૭) બે પુત્ર અને જીવી (૧૦) ને શાન્તાગૌરી (૪) બે પુત્રીઓ છે. શાસ્ત્રીજીના નાનાભાઈ લાલશંકર (૨૬) છે, તે આંખે દેખી શકતા નથી; તથાપિ તેમનામાં સંસ્કૃત ભાષાનું જ્ઞાન છે.

(૨) રા. પ્રભાશંકર અમરજી ભટ્ટ (૨૨) ને તેમનાં માતૃશ્રી ગં. સ્વ. જડી (૪૦).

(૩) ગં. સ્વ. ગિરિજા (૩૬) સ્વ. બકોર ત્રિભોવનનાં પત્ની છે.

(૪) રા. પ્રભુરામ રામભટ્ટ (૨૨) કથાવાતનિ ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૧૪) ને માતાનું નામ ગં. સ્વ. જમના (૫૧) છે.

ધોળકા-વચ્છસ ગોત્ર—(૧) રા. પ્રભાશંકર કૃષ્ણારામ ભટ્ટ (૫૬) પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન છે, તે વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના જ્યેષ્ઠ પુત્ર પુરુષોત્તમ (૨૧) પણ કાશીએ જઈને સારો અભ્યાસ કરી આવ્યા છે, તે હજી આગળ અભ્યાસ ચાલુ છે. સૌ. નર્મદા (૨૦) પુરુષોત્તમનાં પત્ની છે. સુખદેવ પ્રભાશંકર (૧૫) અંગ્રેજી ૪ થું ધોરણ ભણે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અજવાળી (૧૧) છે. નારાયણદત્ત (૧૧) વૈદરાજના સૌથી નાના પુત્ર છે.

(૨) રા. નાગરદાસ કૃષ્ણારામ ભટ્ટ (૪૩) નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૨૬) છે.

(૩) રા. દેવશંકર આશારામ ભટ્ટ (૪૮) કંદોઈનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મોંઘી (૨૧) છે.

નાનીબોર-કૌશિક ગોત્ર—(૧) ગં. સ્વ. અંબા (૫૪) સ્વ. હિરાલાલ શુક્લનાં પત્ની, તેમને ત્રણ પુત્ર છે. સૌથી મોટા રા. નાગરલાલ (૩૮) રેલ્વેમાં નોકરી કરે છે. તેથી નાના રા. દેવશંકર (૩૩) ભાવનગર સ્ટેટમાં નોકર છે. તે સૌથી નાના રા. લક્ષ્મીશંકર (૨૭) ખીજડીયા સ્ટેશનમાં સ્ટેશન માસ્તર છે. સૌ. કમળાગૌરી (૩૨) નાગરલાલનાં પત્ની છે તેમને માહેશ્વર (૧૧) ને બાદુક બે પુત્ર છે. સૌ. કસ્તુર (૨૨) દેવશંકરનાં ખીજ વારનાં પત્ની છે, તેમને પ્રાણલાલ (૭), જયદેવ (૪) ને નાનાલાલ (૨) ત્રણ પુત્ર છે. આ સિવાય ભાનુશંકર (૧૫) ને જોડાલાલ (૧૨) દેવશંકરના પહેલીવારનાં પત્નીના પુત્રો છે. સૌ. ચંદુ (૨૭) લક્ષ્મીશંકરનાં પત્ની છે.

(૨) શ્રીયુત ભાઈશંકર જદુરામ શુક્લ (૪૮) શુક્લવૃત્તિનો ધંધો કરે છે. તેમનાં ધર્મપત્ની સૌ. નર્મદા (૪૬) છે. હાલમાં તેમને બે પુત્ર છે. તેમાંના મોટા દયાશંકર (૨૬) સુરતમાં સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલમાં આસિ. માસ્તર છે, તેમને પગાર રૂ. ૩૧ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદગૌરી (૨૬) છે. તેમને મહાલક્ષ્મી (૪) પુત્રી અને મહેન્દ્રરાય (૨) ને જીતેન્દ્રરાય મળી બે પુત્રો છે. હરનારાયણ (૧૨) શુક્લજીના નાના પુત્ર છે, તેઓ હમણા અંગ્રેજી ખીજ ચોપડી ભણે છે.

(૩) રા. મહાશંકર જદુરામ શુક્લ (૨૯) તલાટી છે ને પગાર રૂ. ૧૫ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડાવ (૨૦) છે. તેમને જયાલક્ષ્મી (૫) નામની પુત્રી છે. ગં. સ્વ. કુંવર (૬૫) સ્વ. જદુરામ ગંગારામ શુક્લનાં પત્ની છે.

(૪) રા. અમરજી મયુરરામ શુક્લ (૪૨) મુંબઈમાં શુક્લવૃત્તિ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૩૪) છે. તેમને ચાર પુત્ર છે. સૌથી મોટા વાસુદેવ (૧૯) મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે, ખીજ ભાનુશંકર (૧૫) અંગ્રેજી ત્રીજી ચોપડી ભણે છે, ત્રીજા હરનારાયણ (૧૧) અંગ્રેજી પહેલી ભણે છે ને ચોથા રવીંદ્ર (૭) ગુજરાતી ખીજું ધોરણ ભણે છે.

- (૫) રા. જગજીવન ભાઈશંકર શુક્લ (૩૯) ભાવનગરમાં શુક્લવૃત્તિ કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. ઉજ્જવલ (૩૮) છે. તેમને બે પુત્ર છે. મોટા ધનેશ્વર (૧૭) છે, તે ગુજરાતી આર્સીસ્ટન્ટ માસ્ટર છે ને પગાર રૂ. ૯ મળે છે. ને નાના નાનાલાલ (૧૪) અંગ્રેજી ત્રીજું ધોરણ બણે છે. રૂપાળી (૮) શુક્લજીની પુત્રી છે.
- (૬) ગં. સ્વ. પુરી (૩૩) સ્વ. મોરારજી શુક્લનાં પત્ની છે. તેઓ વિધવા થયા પછી ભોળાદમાં બાપને ઘેર રહે છે.
- (૭) રા. શંકરલાલ ત્રિભોવન જોશી (૫૧) કથાવાર્તા ને વૈદાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મૂળી (૪૫) છે. તેમને એક પુત્ર છે. તેમનું નામ મોહનલાલ (૨૭) છે. તેઓ બી.એ. થયેલા છે અને હાલમાં સાદરામાં પોલીટીકલ એજન્ટની ઓફિસમાં રૂ. ૨૫ ના પગારથી કારકુન તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અંબળ (૨૭) છે. તેમને મહાલક્ષ્મી (૯) ને ધીરજ (૩) બે પુત્રીઓ અને કાન્તીલાલ (૬) ને બળવંતરાય (૧) બે પુત્ર છે.
- (૮) રા. વિશ્વનાથ બાપુજી જોશી (૬૨) ધંધાથે પંદર વર્ષથી જામનગરમાં રહે છે. સૌ. મણિ (૩૪) તેમનાં પત્ની છે. તેમને પ્રતાપરાય (૧૪) ને ગજનન (૮) બે પુત્ર છે.
- (૯) રા. ગણપતરામ શિવશંકર જોશી (૩૪) ભાવનગર સ્ટેટના રેવન્યુખાતામાં રૂ. ૧૫ ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દુર્ગા (૨૯) છે. તેમને ભાનુશંકર (૧૨) ને નૃસિંહપ્રસાદ (૭) બે પુત્ર છે; અને ભાગીરથી (૯), જયાકુમારી (૪) ને પદ્માવતી (૧) ત્રણ પુત્રીઓ છે. ગં. સ્વ. પ્રાણી (૫૫) ગણપતરામનાં માતૃશ્રી છે.
- (૧૦) ગં. સ્વ. જડી (૫૫) સ્વ. છગનલાલ જોશીનાં પત્ની છે.
- માંડવ્ય ગોત્ર-**(૧૧) રા. રેવાશંકર ભાણુજી વ્યાસ (૪૮) સારા વિદ્વાન છે, અને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં ધર્મપત્ની સૌ. પાન (૪૬) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. ચુનીલાલ (૨૬) કોબા ગામમાં ગુજરાતી સ્કૂલના હેડમાસ્ટર છે, ને પગાર રૂ. ૨૨ મળે છે. તેઓ સીનીયર થયેલા છે, ને તેમને ટ્રેનિંગ કોલેજમાંથી સંગીતનું રૂ. ૯ નું 'જાઇલ્સ પ્રાઇઝ' પણ મળેલું છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વિજયકુંવર (૨૬) છે. રા. મોહનલાલ (૨૨) વ્યાસજીના નાના પુત્ર છે, તેઓ વડતાલમાં કમ્પાઉન્ડર તરીકે કામ કરે છે ને સાથે અભ્યાસ પણ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૧૨) છે.
- (૧૨) રા. કૃષ્ણરામ ભાણુજી વ્યાસ (૪૪) કથા વાંચવાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં બીજવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. મૂળી (૨૦) છે. તેમને શાંતા (૬) ને હરિલક્ષ્મી બે પુત્રીઓ છે.
- વચ્છસ ગોત્ર-**(૧૩) રા. બકેરદાસ ભવાનીશંકર મહેતા (૬૧) લીંબડીમાં રાજમાતાના કામદાર છે ને માસિક રૂ. ૪૦ મળે છે. તેમના મોટા પુત્રનું નામ રા. જટાશંકર (૪૨) છે ને તેઓ ઉત્તેજીયા સ્ટેટમાં વહીવટદાર છે. સૌ. ગોમતી (૩૬) જટાશંકરનાં પત્ની છે. તેમના પુત્ર દેવદત્ત (૧૬) લીંબડીમાં અંગ્રેજી ત્રીજા ધોરણનો અભ્યાસ કરે છે. સૌ. મંજા (૧૬) દેવદત્તનાં પત્ની થાય. ગં. સ્વ. મોતી (૬૧) સ્વ. ભવાનીશંકર મહેતાનાં બીજવારનાં પત્ની થાય.
- (૧૪) રા. ભાનુશંકર બકેરદાસ મહેતા (૩૧) ગોધામાં બાણુ કારકુન છે. તેમનો માસિક પગાર રૂ. ૨૫ છે. સૌ. જડી (૩૦) તેમનાં પત્ની છે, ને રમણિક (૮) તેમનો પુત્ર છે.
- (૧૫) રા. જગજીવન ભાણુજી પાઠક (૩૫) જામનગર સ્ટેટમાં સ્કૂલ માસ્ટર છે. તેમના નાના ભાઈ રા. નાગરદાસ (૨૬) પોલીસ ખાતામાં નોકરી કરે છે. ગં. સ્વ. રામકુંવર (૫૮) રા. જગજીવનનાં માતૃશ્રી છે.
- (૧૬) ગં. સ્વ. અમી (૬૨) સ્વ. મોરારજી પાઠકનાં પત્ની થાય. તેમના નાના પુત્ર સ્વ. છોટાલાલનાં પત્ની ગં. સ્વ. મોંઘી (૨૨) છે, ને તેમને દયાશંકર (૪) નામનો દીકરો છે.

- (૧૭) ગં. સ્વ. રેવા (૫૧) સ્વ. ઇશ્વરલાલ મોરારજી પાઠકનાં પત્ની છે. તેમના પુત્ર રા. જોડાલાલ (૨૨) વ્યાપાર કરે છે. સૌ. ગોમતી (૧૭) જોડાલાલનાં વધૂ થાય.
- (૧૮) રા. મગનલાલ યજ્ઞેશ્વર પાઠક (૪૫) ઉતેળીયા સ્ટેટમાં વહીવટદાર હતા, પણ આંખના દરદથી હમણા તે કામ નથી કરતા. તેમનાં પત્ની સૌ. ઉજ્જમ (૪૦) છે. તેમના પુત્ર શંકરલાલ (૧૭) ગુજરાતી સ્કૂલમાં આસીસ્ટન્ટ માસ્તર છે, ને પગાર રૂ. ૯ મળે છે. સૌ. મુક્તા (૧૭) શંકરલાલનાં પત્ની છે.
- (૧૯) ગં. સ્વ. અમી (૫૦) સ્વ. અમરજી રણછોડનાં પત્ની છે, ને ઉતેળીયામાં રહે છે.
- (૨૦) રા. હરિશંકર ધનેશ્વર પાઠક (૪૦) વ્યાપાર કરે છે. સૌ. મણિ (૨૧) તેમનાં પત્ની છે. ગં. સ્વ. અમી (૩૮) સ્વ. નર્મદાશંકર ધનેશ્વરનાં પત્ની છે.
- (૨૧) રા. નર્મદાશંકર ભાઈશંકર પાઠક (૩૮) ટ્રે. કોલેજમાં બીજા વર્ષમાં પાસ થએલા છે ને કાઠિયાવાડ એજન્સિમાં સ્કૂલ માસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૩૨) છે. તેમને ઉદયશંકર (૧૬), રમણિકલાલ (૮) ને પ્રતાપરાય (૫) મળી ત્રણ પુત્રો છે; ને તે બધા વિદ્યાર્થીય કરે છે.
- (૨૨) રા. ભાનુશંકર કેશવલાલ પાઠક (૩૧) બી. એ. એલએલ. બી. થયા પછી આગળ સોલીસીટરનો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૮) છે. રા. રતીલાલ કેશવલાલ (૨૮) વેટરીનરી સરજન થયા છે ને હમણા સિંધમાં છે. તેમને રૂ. ૫૫) નો પગાર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વેણી (૨૮) છે. તેમને જીતેન્દ્રરાય (૭) ને દીનકર (૫) બે પુત્ર અને સપીતા (૧૦) નામની એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. રેવા (૪૯) રા. ભાનુશંકરનાં માતૃશ્રી છે.
- (૨૩) રા. ડકુશંકર ઉર્ફે ડાહ્યાલાલ ત્રિભોવન પાઠક (૩૫) વૈદકનો ને કથાવાતનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. ચશોદા (૩૩) છે. તેમને મુક્તા (૧૦) ને જયાગૌરી (૪) બે પુત્રીઓ, અને હરિપ્રસાદ (૧) નામનો એક પુત્ર છે.
- (૨૪) રા. છોટાલાલ દામોદર પંડ્યા (૪૮) ધંધાર્થે હમણા મુંબઈ છે. તેમનાં પત્ની સૌ. હરિ (૩૬) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે. સૌથી મોટા માણિકલાલ (૧૮) છે, તેઓ નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયાગૌરી (૧૭) છે. નટવરલાલ (૬) ને મૂળશંકર (૬) એ છોટાલાલના બીજા પુત્રો છે ને મહાલક્ષ્મી (૧) પુત્રી છે.
- (૨૫) રા. બકોરદાસ જયશંકર પંડ્યા (૪૫) ટ્રેનિંગ કોલેજના ત્રીજા વર્ષમાં પાસ થએલા છે, ને રૂ. ૨૫) નો પગારથી લીલીઆમાં સ્કૂલમાસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમને વિનાયક (૧૨) ને શ્યામરાવ (૬) બે પુત્રો છે.
- (૨૬) ગં. સ્વ. રેવા (૪૯) સ્વ. ભવાનીશંકર પંડ્યાનાં પત્ની છે.
- (૨૭) રા. મહાશંકર ગૌરીશંકર ભટ્ટ (૫૫) લગભગ ૩૦ વર્ષથી વારણામાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પાર્વતી (૫૨) છે. રા. હરિલાલ મહાશંકર (૨૫) નાનીબોરની ગુજરાતી સ્કૂલના હેડમાસ્તર છે ને રૂ. ૧૧) નો પગાર મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કરતુર (૧૪) છે.
- (૨૮) રા. મૂળશંકર મહાશંકર ભટ્ટ (૩૬) ધણા વખતથી વારણામાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. સૌ. દુર્ગા (૩૦) તેમનાં પત્ની છે. તેમને કપિલાગૌરી (૧૧), શાન્તાગૌરી (૭) ને સંતોક (૪) ત્રણ પુત્રીઓ ને જટાશંકર (૧) એક પુત્ર છે.

પચ્છેગામ-કસ્યપ ગોત્ર-(૧) રા. નાગરદાસ ઇશ્વરજી ભટ્ટ (૪૮) ભાવનગર સ્ટેટમાં સીક્ર કસ્ટમ ઇન્સ્પેક્ટર છે, અને પગાર રૂ. ૬૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૪૪) છે. તેમને અંબાશંકર (૨૨) પુત્ર છે, તે મેડિકલ લાઇનનો અભ્યાસ કરે છે. સૌ. શોભદ્રા (૨૦) અંબાશંકરનાં પત્ની છે; ને તેમને એક વરસની પુત્રી છે.

- (૨) રા. વૈકુંઠરાય રામશંકર ભટ્ટ (૫૨) ભાવનગર સ્ટેટમાં નોકરી કરે છે. ને પગાર રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગિરિજા (૫૦) છે. તેમને પ્રતાપરાય (૧૯) પુત્ર છે, તે અંગ્રેજી છદ્દુ ધોરણુ ભણે છે. સૌ. પાર્વતી (૧૮) પ્રતાપરાયનાં પત્ની છે.
- (૩) ગં. સ્વ. હુરિ (૬૦) સ્વ. ગિરિજાશંકર મોરારજીનાં પત્ની છે.
- (૪) ગં. સ્વ. શીવ (૫૦) સ્વ. જટાશંકર મોરારજીનાં પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે. તેમાં સૌથી મોટા રા. લાલશંકર (૩૨) નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હરીચંદ્રા (૩૦), ને પુત્રનું નામ દત્તાત્રય (૬) છે. રા. રતિલાલ જટાશંકર (૨૮) નડિયાદમાં ફોજદાર છે ને પગાર રૂ. ૪૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મહાલક્ષ્મી (૨૭) છે. તેમને હર્ષદરાય (૬), યશવંતરાય (૪) ને દીનકર (૨) મળી ત્રણ પુત્ર છે. રા. નર્મદાશંકર (૨૦) સ્વ. જટાશંકરના નાના પુત્ર થાય. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સોભદ્રા (૧૮), ને પુત્રનું નામ અંદુલાલ (૨) છે.
- (૫) રા. મોહનલાલ મૈધર ભટ્ટ (૪૩) લગભગ પંદર વર્ષથી વડનગરમાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અમ્મી (૪૩) છે. તેમને અન્નપૂર્ણા (૧૧) ને પુરી (૬) બે પુત્રીઓ ને મહતલાલ (૩) એક પુત્ર છે.
- (૬) રા. કેશવલાલ મણિશંકર ભટ્ટ (૫૧) જ્યોતિષનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૪૧) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. પ્રભાશંકર (૨૩) રાજકોટની ટ્રે. કોલેજના ત્રીજા વર્ષમાં પાસ થએલા છે, ને ભાવનગર સ્ટેટમાં સ્કૂલમાસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. અજવાળી (૨૧) છે; ને તેમને અમ્મી (૪) પુત્રી ને અદુક (૧) પુત્ર છે. પ્રભાશંકરથી નાના લક્ષ્મીશંકર (૧૮) ને તેથી નાના નંદલાલ (૯) છે. બેન મંગળાગૌરી (૪) કેશવલાલનાં પુત્રી છે.
- (૭) રા. રામભટ્ટ નરભેરામ (૭૫) વ્યાજ વટાવનો ધંધો કરે છે. તેમને બે પુત્ર હતા, તેમાં મોટા સ્વ. કૃષ્ણાશંકરનાં પત્ની ગં. સ્વ. જૂડી (૫૫) છે; ને નાના રા. મહાશંકર (૪૫) છે. મહાશંકરનાં પત્નીનું નામ સૌ. વેણી (૪૫) છે. તેમને પ્રભાશંકર (૧૫) પુત્ર છે તે અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે. સૌ. મોંઘી (૧૩) પ્રભાશંકરનાં પત્ની છે.
- (૮) ગં. સ્વ. જીવી (૫૫) સ્વ. મોરારજી અમરજી ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર હતા, તેમાં સૌથી મોટા સ્વ. અંબાશંકરનાં બીજી વારનાં પત્ની ગં. સ્વ. શાન્તાગૌરી (૧૨) છે. રા. વાસુદેવ (૩૨) મોરારજી ભટ્ટના વચ્ચેટ પુત્ર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૩૦) છે. તેમને લગ્નવાનલાલ (૧૬), માણેકલાલ (૧૨), મુળશંકર (૮), શાન્તીલાલ (૫) ને છોટાલાલ (૩) મળી પાંચ પુત્ર ને કમળાગૌરી (૧) પુત્રી છે. ગં. સ્વ. હરીચંદ્રા (૨૭) સૌથી નાના સ્વ. પુરષોત્તમનાં પત્ની છે, તેમને રમાગૌરી (૫) નામની એક પુત્રી છે.
- (૯) રા. લક્ષ્મીશંકર અમરજી ભટ્ટ (૩૮) તાલુકા કામદાર છે ને માસિક રૂ. ૮) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દિવાળી (૩૮) છે. તેમને સવામલાલ (૭) ને મુળશંકર (૪) બે પુત્ર છે.
- (૧૦) રા. ઉમાશંકર ભાઈશંકર ભટ્ટ (૪૦) ભાવનગરમાં દરબારી હિસાબી ખાતામાં કારકુન છે, ને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમણે 'પ્રેક્ટીકલ ફાર્મસીસ્ટ'ની ડીગ્રી લીધેલી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૩૬) છે. ઉમાશંકરના નાનાભાઈ રા. હામોદર (૨૨) બી. એ. નો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી (૨૨) છે. ગં. સ્વ. કુંવર (૬૬) ઉમાશંકરનાં માતૃશ્રી છે.
- (૧૧) રા. કેવશંકર વૈકુંઠજી ભટ્ટ (૫૭) ભાવનગરની મુખ્ય ગુજરાતી સ્કૂલના હેડ માસ્તર છે. ને પગાર રૂ. ૬૦) મળે છે તેઓ લેખક તરીકે પણ સાફ કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પાર્વતી (૫૬) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટાનું નામ રા. સંતોષરામ (૩૦) છે. તેઓ ચાર વર્ષથી

તળાબમાં ડોક્ટર તરીકે કામ કરે છે, ને પગાર રૂ. ૪૦) મળે છે. સા. ગિરિજા (૨૮) સંતોષ-રામનાં પત્ની છે, તેમને રવિશંકર (૭) પુત્ર ને લાનુમતી (૨) પુત્રી છે. રા. ઉદયશંકર (૨૭) રા. દેવશંકરના નાના પુત્ર છે. તેઓ લાવનગરમાં ઓડિટ ઓફિસમાં કલાર્ક છે ને પગાર રૂ. ૧૮) મળે છે. તેમનાં વધુનું નામ સા. નર્મદા (૨૭) છે. તેમને રતિલાલ (૯), ચંદ્રશંકર (૫) ને જયદેવ (૩) મળી ત્રણ પુત્ર છે.

(૧૨) રા. નર્મદાશંકર ઉત્તમરામ ભટ્ટ (૪૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સા. રેવા (૪૭) છે.

(૧૩) રા. ઇશ્વર હીરજી ભટ્ટ (૭૨) ઉત્તમ વૈદ છે, તેમજ તેમનું સંસ્કૃત જ્ઞાન પણ ધણું સાફ છે. લગભગ ૧૧ વર્ષથી તેઓ મોટાદમાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. નથુશંકર (૩૭) પણ સારા વૈદ છે ને વિદ્વાન છે. સા. પાન (૩૬) રા. નથુશંકરનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે. મોટાનું નામ જટાશંકર (૨૦) છે ને નાનાનું નામ લાલચંદ્ર (૧૫) છે, જટાશંકરનાં વહુનું નામ સા. લક્ષ્મી (૧૫) છે ને તેમને એક પુત્રી છે. લાલચંદ્રનાં વહુનું નામ સા. પુરી (૧૩) છે. રા. કુંવરજી (૫૦) ઇશ્વરજીના ભાઈ છે.

(૧૪) રા. નાગરલાલ કેશવલાલ ભટ્ટ (૩૦) ખંભાત તરફ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સા. ડાહી (૧૭) છે.

(૧૫) ગં. સ્વ. ગંગા (૬૦) સ્વ. રઘુનાથ ભવાનીશંકર ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમને ચાર પુત્ર હતા. તેમાંના સૌથી મોટા સ્વ. ઉમીયાશંકરના પહેલીવારનાં પત્નીના પુત્ર રા. ગજનન (૨૧) બી. એ. થએલા છે. સા. શાન્તા (૧૨) ગજનનનાં વહુ છે. સ્વ. ઉમીયાશંકરનાં બીજાવારનાં પત્ની ગં. સ્વ. નર્મદા (૩૦) છે, તેમને કમળાશંકર (૧૧) ને બાજુ (૨) બે પુત્ર, ને જયન્તિકા (૫) પુત્રી છે. રા. દેવશંકર (૪૦) સ્વ. રઘુનાથ ભટ્ટના બીજા પુત્ર છે, તેઓ ધંધુકામાં લોકલ ફંડ કારકુન છે, ને પગાર રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સા. રામકુંવર (૩૯) છે. તેમને શાન્તીલાલ (૧૬) પુત્ર છે તે અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ બણે છે. સા. ગૌતમ (૧૩) શાન્તીલાલનાં વહુ થાય. રા. ગિરિજાશંકર (૩૫) સ્વ. રઘુનાથ ભટ્ટના ત્રીજા પુત્ર છે. તેઓ તલાટીનું કામ કરે છે, ને પગાર રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમનાં વહુનું નામ સા. સંતોક (૧૩) છે. રા. છોટાલાલ (૩૨) સ્વ. રઘુનાથ ભટ્ટના સૌથી નાના પુત્ર છે, તેઓ પરછેગામમાં કામદાર કરે છે. તેમની વહુનું નામ સા. મોંધી (૨૦) છે.

(૧૬) રા. લાનુશંકર કૃષ્ણારામ ભટ્ટ (૪૧) ધંધાથે લાવનગરમાં રહે છે. તેમની વહુનું નામ સા. હીર (૩૯) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે. સૌથી મોટા રા. લાલશંકર (૨૨) નોકરી કરે છે ને રૂ. ૧૨) પગાર મળે છે. તેથી નાના મગનલાલ (૧૭), ને તેથી નાના અનંતરાય (૧૧) છે. બેન મહાલક્ષ્મી (૬) લાનુશંકરની પુત્રી છે.

(૧૭) રા. વિશ્વનાથ કૃષ્ણારામ ભટ્ટ (૩૭) લાવનગર સ્ટેટમાં નોકરી કરે છે, ને રૂ. ૧૮) નો પગાર મળે છે. તેમનાં બીજાવારનાં પત્ની સા. સુક્તા (૨૨) છે. રા. વિશ્વનાથને, બાળકૃષ્ણ (૧૧) પુત્ર અને સરસ્વતી (૭), વિદ્યાગૌરી (૫) ને બબલી (૧) ત્રણ પુત્રીઓ છે.

(૧૮) રા. અંબાશંકર કૃષ્ણારામ ભટ્ટ (૩૪) સીહોરમાં પોલીસપટેલ છે. તેમની વહુનું નામ સા. ગિરિજા (૩૦) છે, ને તેમને અટુકપ્રસાદ (૬) નામનો એક પુત્ર છે.

(૧૯) રા. નાનાલાલ કૃષ્ણારામ ભટ્ટ (૨૭) સ્કૂલ માસ્ટર છે. તેમની વહુનું નામ સા. ત્રિવેણી (૧૯), ને પુત્રીનું નામ બબલી (૧) છે.

(૨૦) ગં. સ્વ. ઝવેર (૫૩) સ્વ. ગણેશજી જડુરામ ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે તેમાં સૌથી મોટા રા. હરિપ્રસાદ (૩૫) ચા ને દૂધનો વ્યાપાર કરે છે. તેમની વહુનું નામ સા. મણિ (૩૦) છે. રા. વાસુદેવ (૨૬) સ્વ. ગણેશજીના વચેટ પુત્ર છે, તેઓ નોકરી કરે છે. તેમની વહુનું નામ સા. સુક્તા (૨૧) છે, ને તેમને અનંતરાય (૭) ને માર્કેડરાય (૨) બે પુત્ર અને હરીજી (૪)

નામની એક પુત્રી છે. રા. હરિચંદન (૨૬) સૌથી નાના ભાઈ છે. તેઓ પણ નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શિવગૌરી (૧૨) છે.

- (૨૧) ગં. સ્વ. ગિરિજા (૫૫) સ્વ. અનોપરામ અવલરામ બંદનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. પરમાણુદ (૩૪) છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. આણુદ (૩૧) છે. તેમને ચુનીલાલ (૧૨) સવાઈલાલ (૭) ને પ્રભાશંકર (૫) ત્રણ પુત્રો છે. કનૈયાલાલ (૧૮) પરમાણુદના નાનાભાઈ છે, તેઓ અંગ્રેજી ભણે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ગૌતમ (૧૭) છે.
- (૨૨) રા. જટાશંકર કરશનજી ભટ્ટ (૬૮) સારા પ્રતિષ્ઠિત વૈદ્યરાજ છે. પીંગળનું જ્ઞાન પણ તેમને છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. કેસર (૬૦) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાંના નાના રા. અંતોપરામ (૩૫) ફેબ્રુઆરી છે; ને માસિક રૂ. ૫૦ મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. મણિ (૩૨) છે. તેમને અંજવાળી (૧૦), શાન્તાગૌરી (૭) ને બાહી (૫) મળી ત્રણ પુત્રીઓ છે.
- (૨૩) રા. અંબાશંકર (૪૮) રા. જટાશંકર કરશનજીના મોટા પુત્ર છે. તેઓ પણ વૈદ્યનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. હરી (૩૫) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. ગિરિજાશંકર (૨૨) છે, તેઓ અંગ્રેજીમાં પ્રિવિયસ સુધી અભ્યાસ કરીને કલકત્તામાં કોલસાની ખાણ સંબંધી શીખવાને ગયા છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. વદુ (૨૨) છે, ને તેમને અનંતનાથ (૮) પુત્ર છે. જગજીવન (૧૦) ને દેવશંકર (૫) રા. અંબાશંકરના પુત્રો છે ને વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.
- (૨૪) રા. લક્ષ્મીશંકર નરોત્તમ ભટ્ટ (૫૦) સારા વિદ્વાન છે, તેમજ વૈદ્યાના ધંધામાં પણ કુશળ છે. કેટલાક વિદ્યાર્થીઓને તો તેઓ આયુર્વેદનું અધ્યાપન પણ કરાવે છે. વળી તેઓએ આવસ્યક લીધેલું છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૫૦) છે. તેમને અનંતપ્રસાદ (૮) એક પુત્ર ને બેન મહાલક્ષ્મી (૧૦) પુત્રી છે.
- (૨૫) રા. બહેચર શિવશંકર ભટ્ટ (૪૭) વૈદ્યનો ધંધો કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. ગિરિજા (૪૬) છે. તેમને વામનરાય (૧૮) પુત્ર છે, તેમણે સંસ્કૃત અભ્યાસ સારો કર્યો છે; ને હજી વામનરાય છે. સૌ. ગૌતમ (૧૮) વામનરાયનાં પત્ની છે.
- (૨૬) રા. ગિરિજાશંકર શિવશંકર ભટ્ટ (૩૫), ને તેમનાં વહુનું નામ પણ સૌ. ગિરિજા (૩૩) છે. તેમને રામનારાયણ (૧૧) ને દામોદર (૮) બે પુત્ર છે.
- (૨૭) રા. ઇશ્વરલાલ ભાઈશંકર ભટ્ટ (૪૫) સારા વિદ્વાન છે. તેમનું વૈદક જ્ઞાન પણ ઘણું સારું છે. તેઓ લગભગ ૮ વર્ષથી રાણપુરમાં વૈદ્યનો ધંધો છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. જડી (૪૫) છે. તેમના પુત્ર રા. મગનલાલ (૨૮) પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. સૌ. અંજવાળી (૨૨) રા. મગનલાલનાં પત્ની છે. તેમને શાન્તાગૌરી (૭) પુત્રી ને ભાસ્કરરાવ (૧) પુત્ર છે. રા. લક્ષ્મીશંકર ભાઈશંકર (૩૩) રા. ઇશ્વરલાલના નાના ભાઈ છે. તેઓ સ્કૂલ માસ્ટર છે ને પગાર રૂ. ૧૦ મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. જડી (૩૨) છે, ને તેમને હરિલક્ષ્મી (૨) એક પુત્રી છે.
- (૨૮) રા. બહેચર ઉર્ફે રામભટ્ટ ગંગાધર ભટ્ટ (૫૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. કુંવર (૫૪) છે. તેમને અંબાશંકર (૨૩) પુત્ર છે, તે મેડિકનો અભ્યાસ કરે છે. સૌ. મણી (૨૦) અંબાશંકરનાં પત્ની છે.
- (૨૯) રા. અમરજી દયારામ ભટ્ટ (૬૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે, તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં નાના રા. લક્ષ્મીશંકર (૩૮) છે, તેઓ પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. દુર્ગા (૩૬) છે, ને તેમને પ્રભાશંકર (૧૧) પુત્ર છે, તે અભ્યાસ કરે છે.
- (૩૦) રા. પાપટલાલ (૪૩) રા. અમરજી દયારામના મોટા પુત્ર છે. તેઓ પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. શિવકુંવર (૪૨) છે, તેમને ચાર પુત્ર છે. સૌથી મોટા રા. નર્મદાશંકર (૨૭) નોકરી કરે છે, ને રૂ. ૨૫ નો પગાર લાવે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી

- (૨૩) છે, તેમને પ્રતાપરાય (૭) ને કાન્તીલાલ (૨) બે પુત્ર છે. રતિલાલ (૧૬) મણિશંકર (૧૨) ને શાન્તિલાલ (૨) રા. પોપટલાલના પુત્રો છે.
- (૩૧) રા. રામભટ્ટ દયારામ બટ્ટ (૬૦) નોકરી કરે છે ને માસિક રૂ. ૧૦ મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. જુહી (૫૪) છે. તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં નાનાનું નામ રા. ઘેલાબાઈ ઉર્ફે છોટાલાલ (૨૩) છે, તેઓ અંગ્રેજી સ્કૂલના માસ્તર છે; ને પગાર રૂ. ૧૫ મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૦) છે.
- (૩૨) રા. જટાશંકર (૩૫) રા. રામભટ્ટ દયારામના મોટા પુત્ર છે. તેઓ સિહોરમાં તાલુકા સ્કૂલમાં આસિ. માસ્તર છે. ને પગાર રૂ. ૧૦ મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. હરકુંવર (૩૧) છે ને પુત્રીનું નામ દોલતગૌરી (૪) છે.
- (૩૩) રા. યજ્ઞેશ્વર વિશ્વનાથ બટ્ટ (૪૩) લગભગ ૧૩ વર્ષથી સિહોરમાં રહે છે, ને ત્યાં ઇન્જનેર-કલાર્ક તરીકે રૂ. ૧૮ ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. જીવી (૩૨) છે. તેમને માણેકલાલ (૧૩), નૃસિંહપ્રસાદ (૧૦) ને સવાઇલાલ (૧) ત્રણ પુત્રો છે.
- (૩૪) રા. નર્મદાશંકર વિશ્વનાથ બટ્ટ (૪૦) નોકરી કરે છે ને માસિક રૂ. ૨૦ મળે છે. તેઓ હમણા એક વર્ષથી બોટાદમાં છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. મોંઘી (૩૯) છે, ને તેમને જ્યા (૬) ને જ્યુ (૩) બે પુત્રીઓ છે.
- (૩૫) રા. અમૃતલાલ વિશ્વનાથ બટ્ટ (૩૪) ગુજરાતી સ્કૂલ માસ્તર છે ને માસિક રૂ. ૧૦ મળે છે. તેમણે સંસ્કૃત અભ્યાસ સારો કરેલો છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. આનંદકુંવર (૨૭) છે. તેમને વિષ્ણુપ્રસાદ (૧૦), પ્રતાપરાય (૭) ને વિનાયક (૪) ત્રણ પુત્ર, ને જ્યુડી (૨) એક પુત્રી છે.
- (૩૬) રા. અંબાશંકર વૈકુંઠજી બટ્ટ (૩૮) નોકરી કરે છે ને માસિક રૂ. ૧૫ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૪૧) છે. તેમને શોભદ્રા (૧૧) નામની એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. કાશીનાથ (૫૦) વિધવા છે, તે કોનાં પત્ની છે તે જણાયું નથી.
- (૩૭) રા. નાગરદાસ વૈકુંઠજી બટ્ટ (૩૦) તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૫) છે. તેમને એક પુત્ર ને એક પુત્રી છે તેમનાં નામ જાણવામાં આવ્યાં નથી.
- (૩૮) રા. ગિરિજાશંકર કૃષ્ણાશંકર બટ્ટ (૫૭) તાલુકા સ્કૂલ માસ્તર છે અને પગાર રૂ. ૪૦ મળે છે. તેઓ સાત્યુન્નતિ માટે સારો ઉત્સાહ ધરાવે છે તેમજ પ્રસંગાનુસાર કાવ્યો ને લેખો પણ સારી રીતે લખી શકે છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. કુંવર (૫૦) છે. તેમને ચાર પુત્ર છે તેમાંના મોટા બે ધંધાર્થે બહાર ગામ રહે છે, ને તેથી નાના રા. રતિલાલ (૨૩) અંગ્રેજી છટું ધોરણે બણે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૨૦) છે અને તેમને જ્યાગૌરી (૧) એક પુત્રી છે. રા. નંદલાલ (૧૮) માસ્તર સાહેબના સૌથી નાના પુત્ર છે ને તેઓ પણ અંગ્રેજી છટું ધોરણે બણે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. વિદ્યાગૌરી (૧૩) છે.
- (૩૯) રા. નથુશંકર (૩૦) રા. ગિરિજાશંકર માસ્તરના સૌથી મોટા પુત્ર છે. તેઓ લગભગ દશ વર્ષથી પાલીતાણામાં નોકરી કરે છે. હાલમાં હિસાબી ખાતામાં શિસ્તદાર છે ને પગાર રૂ. ૩૦ મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૮) છે. તેમને અંદ્રશંકર (૫) પુત્ર અને દેવગૌરી (૮) ને હીરાગૌરી (૨) બે પુત્રીઓ છે.
- (૪૦) રા. હરિલાલ (૨૫) રા. નથુશંકર ગિરિજાશંકરના નાનાભાઈ છે. તેઓ ભાવનગર સ્ટેટની ઇન્જનીયર ઓફીસમાં ડ્રાફ્ટ્સમેન તરીકે રૂ. ૨૨ ના પગારથી કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. વિદ્યાગૌરી (૧૮) છે.
- (૪૧) રા. માધવજી કરશનજી બટ્ટ (૬૮) સારા વૈદ્ય છે. તેમને ચાર પુત્રો છે. તેમાંના ત્રણ પુત્રો ધંધાર્થે બહાર ગામ રહે છે. અને રા. મોહનલાલ (૩૧) જે ત્રીજા પુત્ર છે તેઓ પચ્છેગામમાં

રહે છે. તેમણે સંસ્કૃત અભ્યાસ સારો કર્યો છે ને કથાવાર્તા ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. મંછાગૌરી (૨૬) છે, ને તેમને વિષ્ણુપ્રસાદ (૮), માહેશ્વર (૩) ને મણિશંકર ત્રણ પુત્ર અને લલીતાગૌરી (૫) એક પુત્રી છે.

(૪૨) રા. પ્રભાશંકર (૪૪) રા. માધવજી ભટ્ટના સૌથી મોટા પુત્ર છે. તેઓ રાજકોટની ટ્રેનિંગ કોલેજમાં બીજા વર્ષમાં પાસ થયેલા છે અને સ્કૂલ માસ્તર તરીકે કામ કરે છે. હાલમાં તેમને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આનંદ (૩૧) છે. તેમને માણેકલાલ (૧૬), કાન્તીલાલ (૧૪), દામોદર (૧૧) ને બાળકૃષ્ણ (૮) ચાર પુત્ર અને વિજયાગૌરી (૬) ને ઉમીયાગૌરી બે પુત્રીઓ છે. સૌથી મોટા પુત્ર માણેકલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૧૪) છે, ને તેથી નાના કાન્તીલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. શાન્તાગૌરી (૧૩) છે.

(૪૩) રા. પુરુષોત્તમ (૪૦) રા. માધવજી ભટ્ટના બીજા પુત્ર છે. તેઓ ભાવનગરમાં કસ્ટમ ખાતામાં કારકુન તરીકે રૂ. ૧૨) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિકુંવર (૪૦) છે. તેમને ગુલાબરાય (૧૯) એક પુત્ર છે, તે મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે.

(૪૪) રા. જીવનરામ (૨૬) રા. માધવજી ભટ્ટના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ ભાવનગર સ્ટેટમાં રૂ. ૧૫) ના પગારથી નોકરી કરે છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. શિવગૌરી (૨૮) છે. તેમને પદ્માવતી (૪) ને મંગળાગૌરી (૧) બે પુત્રીઓ છે.

(૪૫) રા. જટાશંકર કરશનજી ભટ્ટ (૫૦) ભાવનગર સ્ટેટમાં ફોજદાર છે, ને તેમને પગાર રૂ. ૩૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૪૮) છે, ને તેમને શાન્તાગૌરી (૧૧) પુત્રી છે.

(૪૬) રા. જગજીવન કરશનજી ભટ્ટ (૪૫) વડોદરામાં લેવાતી વૈદકીય પરીક્ષામાં પાસ થયેલા છે. વળી તેઓ વિદ્વાન પણ છે, અને વૈદકનો ધંધો છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગૌતમલક્ષ્મી (૨૬) છે. તેમને અન્નવાળી (૧૧) ને નંદકુંવર (૮) બે પુત્રીઓ અને જયન્તીલાલ (૫) ને મનસુખલાલ (૩) બે પુત્ર છે.

(૪૭) રા. શંકરલાલ ત્રિભોવન ભટ્ટ (૫૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. વેણીલાલ (૨૭) સ્કૂલમાસ્તર છે ને માસિક રૂ. ૭) મળે છે. વેણીલાલને, કમળાગૌરી (૮) પુત્રી ને પુરુષોત્તમ (૩) પુત્ર છે.

(૪૮) રા. નાગરલાલ ત્રિભોવન ભટ્ટ (૪૪) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૩૨) છે. તેમને હરિલાલ (૧૫) એક પુત્ર અને શોભદ્રા (૯), આણંદ (૫) ને શાન્તાગૌરી (૨) ત્રણ પુત્રીઓ છે. હરિલાલની વહુનું નામ સૌ. હરકુંવર (૧૩) છે.

(૪૯) રા. કેશવલાલ ભાઈશંકર ભટ્ટ (૫૦) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. સંતોક (૫૦) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર હતા. તેમાં સૌથી મોટા સ્વ. વાસુદેવનાં પત્ની ગં. સ્વ. પુરી (૩૧) છે. રા. નટવરલાલ (૨૬) વચેટ પુત્ર છે, તેઓ પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી (૧૨) છે. રા. પ્રાણશંકર (૨૦) રા. કેશવલાલના નાના પુત્ર છે, તે વિદ્યાભ્યાસ કરે છે; ને તેમની વહુનું નામ સૌ. ગોમતી (૨૦) છે. તેમને એક નાની પુત્રી પણ છે. ગં. સ્વ. અંબા (૪૫) રા. કેશવલાલના નાના ભાઈ સ્વ. નર્મદાશંકરનાં પત્ની છે, અને ગં. સ્વ. હેતા (૩૫) રા. કેશવલાલના સૌથી નાના ભાઈ સ્વ. દામોદરનાં પત્ની છે.

(૫૦) રા. જગજીવન દેવશંકર ભટ્ટ (૨૬) રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં ત્રીજા વર્ષમાં પાસ થયેલા છે, અને હાલમાં કરાચીમાં શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૨૨) છે. ગં. સ્વ. સંતોક (૫૦) જગજીવનનાં માતૃશ્રી થાય.

(૫૧) રા. હરિશંકર નીલકંઠ ભટ્ટ (૪૭) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમને ભાનુશંકર (૧૨) પુત્ર ને મોંધી (૫) પુત્રી છે.

(૫૨) રા. હરિશંકર રામભટ્ટ (૪૧) વૈદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હરકુંવર (૪૦) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં મોટા ઇશ્વરલાલ (૧૬) અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે;

અને તેમનાં વહુનું નામ સૌ. અતોક (૧૫) છે. પ્રભાશંકર (૧૨) ને ભગવાનલાલ (૧) રા. હરિ-
શંકરના પુત્રો છે.

(૫૩) રા. ગણેશ લાલજી ભટ્ટ (૬૨) ધણા સારા વિદ્વાન છે. જ્યોતિર્વિદ્યામાં તો તેઓ પ્રવીણ છે.
તેમના પુત્ર રા. મૂળશંકર (૩૨) ભાવનગરમાં હોટલ ચલાવે છે. સૌ. જીજી (૩૦) રા. મૂળશંકરનાં
પત્ની છે, અને તેમને માણેકલાલ (૭), ભાલચંદ્ર (૪) ને કનૈયાલાલ (૨) ત્રણ પુત્રો છે.

(૫૪) રા. હરિશંકર શંકરલાલ ભટ્ટ (૪૦) ટ્રેનિંગ કોલેજમાં બીજા વર્ષમાં પાસ થયેલા છે. ને સ્કૂલ
માસ્તર તરીકે રૂ. ૧૫) પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ જાણવામાં નથી, પણ તેમની
ઉંમર (૨૦) વર્ષની છે. તેમને લાલશંકર (૫) ને રવિશંકર (૧) બે પુત્ર છે. ગં. સ્વ.
આદી (૬૨) રા. હરિશંકરનાં માતૃશ્રી છે.

(૫૫) રા. સુનીલાલ ઇશ્વરલાલ ભટ્ટ (૪૦) બી. એ. થયેલા છે. તેઓ હમણા જાતપુરમાં પોસ્ટમાસ્તર
છે, અને રૂ. ૧૨૫) નો પગાર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીવી (૩૮) છે, તેમને બે પુત્ર ને
એક પુત્રી છે. મોટા પુત્ર ભાનુશંકર (૧૮) અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણે બહુ છે. તેમની વહુનું નામ સૌ.
ત્રિવેણી (૧૬) છે. રા. સુનીલાલના નાના પુત્રનું ને પુત્રીનું નામ જાણવામાં નથી. પણ તેમની
ઉંમર અનુક્રમે (૫) ને (૧) જાણવામાં છે.

(૫૬) ગં. સ્વ. રેવા (૩૫) સ્વ. કેશવલાલ મહાનંદનાં પત્ની છે. તેમના મોટા પુત્ર રા. હરિલાલ (૧૮)
ગુજરાતી શિક્ષક છે ને માસિક રૂ. ૯) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. નર્મદા (૧૭) છે.
રતિલાલ (૧૫) સ્વ. કેશવલાલના નાના પુત્ર, ને મોંઘી (૮) પુત્રી છે.

(૫૭) ગં. સ્વ. લાડકુંવર (૭૩) સ્વ. દેવનાથ હીરજી ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે. મોટા રા.
પુરુષોત્તમ (૪૯) છે, તેઓ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. રેવા (૪૯) છે, અને
તેમને ધીરજલાલ (૧૩) એક પુત્ર છે. સૌ. વૃજકુંવર (૧૧) ધીરજલાલનાં પત્ની છે. રા. પ્રાણ-
શંકર (૩૮) રા. પુરુષોત્તમના નાના ભાઈ છે, તેઓ પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં વહુનું
નામ સૌ. મોંઘી (૨૭) છે; અને તેમને દેવકુંવર (૧૧), શાન્તી (૮) ને સવિતા (૧) ત્રણ
પુત્રીઓ અને જગજીવન (૪) એક પુત્ર છે.

(૫૮) રા. પ્રભાશંકર પ્રભુરામ ભટ્ટ (૮૪) સારા વૈદ્યરાજ છે. તેઓ લગભગ એક વરસથી આંખે દેખી
શકતા નથી, છતાં વૈદાનું કામ કરી શકે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગોમતી (૬૦) છે. તેમને
પાંચ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. નાગરલાલ (૪૫) છે. તેઓ વૈદક ને કથાવાતનિ ધંધો કરે
છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. ઉજમ (૪૪) છે. રા. નાગરલાલને બે પુત્ર છે તેમાંના મોટા રા.
ભોળાનાથ (૨૧) કરાચીમાં રૂ. ૨૦) ના પગારથી નોકરી કરે છે. અંગ્રેજી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી
તેમણે અભ્યાસ પણ કરેલો છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. અજવાળી (૧૮) છે. બાણુભાઈ (૧૦)
રા. નાગરલાલના નાના પુત્ર છે, અને શાન્તાગૌરી (૬) ને દેવકુંવર (૩) તેમની પુત્રીઓ છે.

(૫૯) રા. મોહનલાલ પ્રભાશંકર ભટ્ટ (૪૨) લગભગ ૨૦ વર્ષથી કરાચીમાં રહે છે. હમણા તેઓશ્રી
ત્યાં ડિપ્યુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર છે, અને રૂ. ૧૦૦) માસિક પગારના મળે છે. તેમનાં પત્નીનું
નામ સૌ. સ્વામલક્ષ્મી (૪૦) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર ને એક પુત્રી છે, મોટા પુત્રનું નામ હર્ષદ-
રાય (૧૫) છે તે અંગ્રેજી બહુ છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. સવિતાગૌરી (૧૩) છે. ભાનુ-
શંકર (૫) ને પ્રદીપ (૩) એ રા. મોહનલાલના નાના પુત્રો છે. ને એક પુત્રી છે તેનું નામ
જાણવામાં નથી પણ તેની ઉંમર એક વર્ષની છે.

(૬૦) રા. જયન્તીલાલ પ્રભાશંકર ભટ્ટ (૩૮) પચ્છેગામમાંજ રહીને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની
વહુનું નામ સૌ. ગિરિજા (૩૫) છે. તેમને જટાશંકર (૧૨) પુત્ર ને ગંભીરા (૨) પુત્રી છે.

(૬૧) રા. નર્મદાશંકર પ્રભાશંકર ભટ્ટ (૩૫) મેટ્રિકની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા છે, અને લગભગ
પંદર વર્ષથી તેઓ કરાચીમાં રહે છે. હમણા તેઓ ત્યાં સ્કૂલ માસ્તર તરીકે કામ કરે છે, ને

૩. ૭૫) પગાર મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રાધાલક્ષ્મી (૩૦) છે. તેમને પ્રતાપરાય (૧૩), રમણીકરાય (૮), બાણુ (૩) ને બુદ્ધ (૧) મળી ચાર પુત્ર ને દીનમણિ (૬) એક પુત્રી છે. સૌથી મોટા પુત્ર પ્રતાપરાયનાં વહુનું નામ સૌ. મહાલક્ષ્મી (૧૨) છે.

(૬૨) રા. રામશંકર (૩૦) રા. પ્રભાશંકર પ્રભુરામ ભટ્ટના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ રાજકોટમાં ત્રીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા છે ને સ્કૂલ માસ્તર તરીકે રૂ. ૧૫) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. આનંદગૌરી (૩૦) છે.

(૬૩) રા. અમરજી પ્રભુરામ ભટ્ટ (૭૨) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમને બે પુત્ર છે તેમાં નાના રા. જોદાલાલ (૪૮) રતનપરમાં કામદાર તરીકે કામ કરે છે. સૌ. રામકુંવર (૪૮) રા. જોદાલાલનાં પત્ની થાય, તેમને બે પુત્ર છે. મોટા રા. મણિશંકર (૨૮) વડોદરામાં સંગીતનો અભ્યાસ કરે છે. ને નાનાનું નામ નાનાલાલ (૨૧) છે, તેમણે વડોદરા સ્ટેટની 'ડીપ્લોમા ઓફ આર્ટ'ની પરીક્ષા પસાર કરી છે, અને હવે સંગીતનો અભ્યાસ કરે છે. રા. મણિશંકરનાં વહુનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૨૭) છે, ને તેમને યશવંતરાય (૮) પુત્ર અને નર્મદા (૫) ને ભાગીરથી (૨) બે પુત્રીઓ છે. રા. નાનાલાલનાં વહુનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી (૧૮) છે.

(૬૪) રા. યજેશ્વર (૫૫) રા. અમરજી પ્રભુરામ ભટ્ટના મોટા પુત્ર છે. તેઓ લગભગ ૨૫ વર્ષથી કરાંચીમાં રહે છે, અને રૂ. ૩૦) ના પગારથી નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૩૮) છે.

કૌશિક ગોત્ર--(૬૫) રા. ભાઈશંકર પ્રાણજીવન શુક્લ (૫૫) શુક્લવૃત્તિ કરે છે. ને તેમના પુત્રનું નામ હરિલાલ (૧૭) છે.

પાંક્ષીતાણા-કશ્યપ ગોત્ર--(૧) રા. રણછોડલાલ ઉમીયાશંકર ભટ્ટ (૨૦) કસ્ટમ ખાતામાં નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગિરિજા (૧૮) છે, ને તેમને મંગળાગૌરી (૨) એક પુત્રી છે. રા. પોપટલાલ (૧૬) રા. રણછોડલાલના નાનાભાઈ છે; અને ગં. સ્વ. અનોપ (૪૧) તેમનાં માતૃશ્રી છે.

(૨) ગં. સ્વ. ઉજ્જમ (૩૦) સ્વ. દેવશંકર રઘુરામ ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમને પોપટલાલ (૧૨) ને કાનજી (૭) બે પુત્ર અને દુર્ગા (૫) એક પુત્રી છે.

(૩) રા. જયેશ્વર નૃસિંહરામ ભટ્ટ (૫૯) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ જાણુવામાં નથી. તેમને નટવરલાલ (૮) ને મગનલાલ (૪) બે પુત્ર અને કુંદન (૧) એક પુત્રી છે.

(૪) રા. હુરગોવિંદ જયશંકર ભટ્ટ (૪૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સંતોક (૩૫) છે. તેમને અંપકલાલ (૧૦) ને છોટાલાલ (૮) બે પુત્ર અને એક નાની પુત્રી છે. ગં. સ્વ. દયાકુંવર (૭૦) રા. હુરગોવિંદનાં માતૃશ્રી છે.

(૫) રા. મોહનલાલ જયશંકર ભટ્ટ (૪૦) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીવી (૩૫) છે. તેમને શુભાચરાય (૧૦), રમણિકલાલ (૮) ને પ્રતાપરાય (૬) ત્રણ પુત્ર અને શાન્તાગૌરી (૪) ને ભાગ્યથી (૧) બે પુત્રીઓ છે.

વચ્છસ ગોત્ર--(૬) રા. અમરજી દુર્ગારામ પંડ્યા (૬૫) કસ્ટમ વહીવટદાર છે, ને માસિક રૂ. ૫૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નવલ (૫૫) છે, ને તેમને ચાર પુત્ર છે. તેમાંના બે મોટા પુત્રનાં કુટુંબો હવે પછી આવશે. ત્રીજા રા. કુંવરજી (૩૧) કલાર્કની નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૧૧) મળે છે. સૌથી નાના રા. નાગરદાસ (૨૨) છે, તેઓ બી. એ. નો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૧૨) છે.

(૭) રા. મોહનલાલ (૩૮) રા. અમરજી પંડ્યાના મોટા પુત્ર છે. તેઓ મ્યુનિસિપાલિટીમાં શીરસ્તદાર છે ને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વિજકુંવર (૨૦) છે. તેમને રૂકિમણી (૫) ને લાલકુંવર (૨) બે પુત્રીઓ છે.

- (૮) રા. નર્મદાશંકર (૩૪) રા. મોહનલાલ અમરજી પંડ્યાના નાનાભાઈ છે. તેઓ સારા વિદ્વાન છે. કાશીએ જઈને તેમણે સારી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે, ને હમણા સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કાર્ય કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વેણી (૩૦) છે.
- (૯) રા. અંબાશંકર રૂપરામ મહેતા (૩૦) નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હરકુંવર (૨૦) છે, ને તેમને જયદેવ (૧) નામનો પુત્ર છે. રા. ચુનીલાલ (૧૯) રા. અંબાશંકરના નાનાભાઈ છે, ને તેઓ વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

બરવાળા-કૌશિક ગોત્ર—(૧) રા. કર્ણાશંકર મોરારજી શુક્લ (૩૬) શુક્લવૃત્તિ કરે છે. તેઓશ્રીએ વેદાધ્યયન ઘણું સારું કરેલું છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દિવાળી (૩૫) છે, ને તેમને ધનેશ્વર (૧૧), કમળાશંકર (૮) બે પુત્ર અને ડાહી (૩) પુત્રી છે.

વન્છસ ગોત્ર—(૨) ગં. સ્વ. મણિકુંવર (૪૦) સ્વ. મગનલાલ ત્રિભુવન પંડ્યાનાં પત્ની છે. તેમને સુવાઈલાલ (૮), રમણિકલાલ (૫) ને મન્વંતરાય (૩) ત્રણ પુત્ર અને રમગૌરી (૧૨) ને બાબલી (૧) બે પુત્રીઓ છે.

(૩) રા. જટાશંકર જગજીવન પંડ્યા (૩૧) હોટલ ચલાવે છે. તેમનાં માતૃશ્રીનું નામ ગં. સ્વ. રેવા (૫૨) છે.

(૪) રા. નાગરદાસ વૈકુંઠજી પંડ્યા (૫૩) રાજકોટની ટ્રેનિંગ કોલેજના બીજા વર્ષમાં પાસ થએલા છે, અને સ્કુલ માસ્તર તરીકે રા. ૨૫)ના પગારથી કામ કરે છે. તેઓ સંસ્કૃત શ્લોકોનો અનુવાદ પદ્યમાં સારી રીતે કરી શકે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જમના (૪૬) છે. તેમને પાંચ પુત્ર છે. સૌથી મોટા રા. રતિલાલ (૨૮) ભાવનગરમાં ઇજનેરખાતામાં કલાર્ક છે ને માસિક રા. ૨૦) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. સંતોક (૨૪) છે, ને તેમને બાબુ નામનો નાનો પુત્ર પણ છે. રા. કપિલરાય (૨૫) રા. નાગરદાસના બીજા પુત્ર છે, તેઓ પણ કલાર્કની નોકરી કરે છે ને માસિક રા. ૧૫) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૧૮) છે, તેમને પણ વિષ્ણુપ્રસાદ (૧) નામનો એક પુત્ર છે. રા. અંબાશંકર (૨૩) રા. નાગરદાસના ત્રીજા પુત્ર છે. તેઓ કરાંચીમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે ને પગાર રા. ૧૨) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. અંબાગૌરી (૧૪) છે. વાસુદેવ (૧૫) ને લાલશંકર (૧૨) રા. નાગરદાસના અનુક્રમે ચોથા ને પાંચમા પુત્ર છે.

(૫) રા. જીવનરામ વૈકુંઠજી પંડ્યા (૪૫) કરાંચીમાં ગુજરાતી સ્કૂલ માસ્તર છે ને પગાર રા. ૩૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કાશી (૩૦) છે. તેમને અજવાળી (૯), ડાહી (૫) ને શાન્તા મળી ત્રણ પુત્રીઓ છે.

(૬) રા. અમૃતલાલ વૈકુંઠજી પંડ્યા (૩૦) ગુજરાતી શિક્ષક છે ને રા. ૨૫) પગાર મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પુરી (૧૪) છે.

(૭) ગં. સ્વ. અનોપ (૪૫) સ્વ. જટાશંકર વિશ્વનાથ પંડ્યાનાં પત્ની છે, તેમને ત્રણ પુત્ર છે. સૌથી મોટા રા. કાન્તીલાલ (૨૮) સબ એસિસ્ટન્ટ સરજન થએલા છે અને હાલમાં રા. ૪૦) ના પગારથી ડોક્ટર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ બાબુવામાં નથી, પણ તેમને એક પાંચ વર્ષની પુત્રી છે તેટલું બાબુવામાં છે. રા. લાલશંકર (૨૩) રા. કાન્તીલાલના નાનાભાઈ છે, તેમણે મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કરેલો છે. તેમની વહુનું નામ બાબુવામાં નથી પણ તેમની ઉમ્મર (૨૦) વર્ષની છે. રા. ચંદુલાલ (૧૨) રા. કાન્તીલાલના સૌથી નાનાભાઈ છે, ને તેઓ અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે.

(૮) રા. ભાનુશંકર વિશ્વનાથ પંડ્યા (૩૨) ઘણા વખતથી ભાવનગરમાં જ રહે છે ને ત્યાં રાજ્યઅર્થ ઓફીસમાં રા. ૧૬) ના પગારથી કારકુન તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અજ-

વાળી (૨૮) છે. તેમને પ્રતાપરાય (૧૧) એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. જડાવ (૬૫) રા. ભાનુશંકરના માતૃશ્રી છે.

- (૬) રા. ગીરધરલાલ ભાણુશંકર પંડ્યા (૫૨) ભાવનગર રેલ્વેમાં ઓવરસીયર છે, ને માસિક પગાર રૂ. ૭૦) મળે છે. તેમના પુત્ર રા. સવાઇલાલ (૨૮) એલ. સી. ઇ. થએલા છે, ને હમણાં તેઓ ખેડમાં ગવર્નમેન્ટ પબ્લીક વર્ક્સ ડિપાર્ટમેન્ટના સબ ડિવિઝનલ ઓફિસર છે. તેમને પગાર રૂ. ૧૧૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૮) છે. તેમને યશવંતરાય (૧૦) ને મહીપતરાય (૬) બે પુત્ર અને સવિતાગૌરી (૮) એક પુત્રી છે.
- (૧૦) રા. જટાશંકર ભાણુશંકર પંડ્યા (૪૮) ભાવનગર રેલ્વેમાં કારકુન છે ને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીવી (૩૦) છે, ને તેમને બાણુરાય (૩) એક પુત્ર છે.
- (૧૧) રા. હરિલાલ ભાણુશંકર પંડ્યા (૩૭) બી. એ. થએલા છે. તેઓ હમણાં ભાવનગર સ્ટેટમાં વહીવટદાર છે, અને રૂ. ૧૦૦) માસિક મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. તુલજીગૌરી (૨૦) છે.
- (૧૨) રા. મોહનલાલ ભાણુશંકર પંડ્યા (૩૨) હોમીયોપેથીક ડૉક્ટર છે. હમણાં તેઓ પીરપુર-કુણાવાડામાં રૂ. ૩૦) ના પગારથી ડૉક્ટર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૩૦) છે. તેમને વિદ્યાગૌરી (૯) ને નાની (૫) બે પુત્રીઓ ને જશવંતરાય (૧) એક પુત્ર છે.
- (૧૩) ગં. સ્વ. પાન (૬૨) સ્વ. અમરજી જેશંકરનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે. તેમાંના મોટા પુત્ર રા. મગનલાલ (૪૦) વિદ્યુર છે. તેઓ ગુજરાતી શિક્ષક છે અને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમની પુત્રીનું નામ ભાગીરથી (૧૧) છે. રા. છોટાલાલ (૩૧) રા. મગનલાલના નાનાભાઈ છે, તેઓ કારકુન છે અને રૂ. ૧૫) નો પગાર મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શાન્તા (૧૩) છે.
- (૧૪) ગં. સ્વ. આણંદકુંવર (૪૦) સ્વ. મનોરદાસ જેશંકર પંડ્યાનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે. મોટા પુત્ર રા. લક્ષ્મીશંકર (૨૫) છે, તેઓ સ્પીનીંગ માસ્ટર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રાધાલક્ષ્મી (૨૫) છે. તેમને રમાલક્ષ્મી (૮) પુત્રી અને દિનકર (૪) ને યશવંતરાય બે પુત્ર છે. રા. માણેકલાલ (૨૨) સ્વ. મનોરદાસના નાના પુત્ર છે તેઓ અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હુરિ (૨૦) છે, ને તેમને બુદ્ધ (૩) પુત્ર છે.
- (૧૫) રા. અમરજી નાનજી પંડ્યા (૬૫) સારા વિદ્વાન છે, ને વેદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીવેર (૬૦) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. કેશવલાલ (૪૫) છે. તેઓ રાજકોટની ટ્રેનિંગ કોલેજમાં ત્રીજા વર્ષમાં પાસ થયેલા છે, ને હાલ રૂ. ૨૦) ના પગારથી ભાવનગર સ્ટેટમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અંબજીવાળી (૨૫) છે. તેમને બાણુલાલ (૨) એક પુત્ર છે. રા. જેઠલાલ (૩૬) રા. અમરજીના ચચેટ પુત્ર છે. તેઓ પણ ગુજરાતી શિક્ષક છે ને માસિક રૂ. ૧૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગિરિજા (૩૦) છે. તેમને વાસુદેવ (૧૩) પુત્ર અને લલિતા (૫) ને દુર્ગા (૧) બે પુત્રીઓ છે. રા. ઇશ્વરલાલ (૩૦) રા. અમરજીના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ રાજકોટની ટ્રેનિંગ કોલેજમાં પહેલા વર્ષમાં પાસ થયા છે ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૧૨) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૮) છે. તેમને સવાઇલાલ (૧૨) ને રમણિકલાલ (૪) બે પુત્ર છે.
- (૧૬) રા. શંકરલાલ નાનજી પંડ્યા (૬૦) વેદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કરશન (૫૫) છે. તેમના પુત્ર લીલાધર (૧૭) વર્તમાનકુલર દ્વારનિલ પરીક્ષામાં પાસ થયા છે ને આગળ અભ્યાસ કરે છે.
- (૧૭) રા. વિશ્વનાથ ડાહ્યાભાઈ પંડ્યા (૬૦) લગભગ ૧૨ વર્ષથી પાલીતાણામાં રહે છે ને ત્યાં નોકરી કરે છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટાનું નામ રા. છોટાલાલ (૩૬) છે. તેમણે મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કરેલો છે, ને હાલમાં પાલીતાણામાં નોકરી કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. આનંદ (૨૫) છે. તેમને નટવરલાલ (૧૭), શરત્યંદ્ર (૫) ને ધનવંતરાય (૧) ત્રણ પુત્રો છે. નટવરલાલ

મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે તે તેમની વહુનું નામ સૌ. રંભાગૌરી (૧૩) છે. રા. જોહાલાલ (૩૪) રા. વિશ્વનાથના નાના પુત્ર છે, તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજની ત્રીજી વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા છે; તે હમણા કરાચીમાં રૂ. ૩૦) ના પગારથી ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૨૨) છે, તે તેમના પુત્રનું નામ ચશવંતરાય (૪) છે.

(૧૮) રા. ગિરિજાશંકર વિઠ્ઠલજી પંડ્યા (૪૫) વિધુર છે. તેઓ કથાવાર્તા ને વૈદકનો ધંધો કરે છે.

(૧૯) ગં. સ્વ. ઝવેર (૮૦) સ્વ. હીરજી રણછોડજી પંડ્યાનાં પત્ની છે.

(૨૦) ગં. સ્વ. આદી (૬૦) સ્વ. દેવનાથ મુળજી પંડ્યાનાં પત્ની છે. તેમને ચાર પુત્ર છે. સૌથી મોટા રા. જોહાલાલ (૪૦) ભાવનગર સ્ટેટમાં થાણદાર છે તે પગાર રૂ. ૪૦) મળે છે. તેઓશ્રીએ ગુજરાતીમાં સીનીયર સુધી ને અંગ્રેજીમાં મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કરેલો છે. તેઓમાં કાવ્યશક્તિ સારી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૩૫) છે, તે તેમને ત્રણ વરસની પુત્રી છે રા. અમૃતલાલ દેવનાથ (૩૬) લીંગડીની હાઇસ્કૂલમાં આસિં. માસ્તર છે તે પગાર રૂ. ૬૫) મળે છે. તેમણે બી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરેલી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગિરિજા (૨૯) છે. તેમને જયન્તીલાલ (૮) ને ધીરજીલાલ (૫) બે પુત્રો છે. રા. વાસુદેવ દેવનાથ (૩૦) બી. એ. થયેલા છે, અને અમદાવાદમાં આસિ. કલેક્ટરના શિરસ્તદાર છે. તેમને પગાર રૂ. ૪૦) મળે છે. તેમનાં પહેલી વારનાં પત્ની સ્વ. ઉજ્જમથી થયેલી મંગળાગૌરી (૧) પુત્રી છે તે બીજી વારનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળાલક્ષ્મી (૧૩) છે. રા. ચુતીલાલ (૨૩) સ્વ. દેવનાથના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ હમણા બી. એ. નો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સવિતા-ગૌરી (૧૮) છે.

(૨૧) રા. નરોત્તમ મુળજી પંડ્યા (૫૨) વિધુર છે, તે કથાવાર્તા ને વૈદકનો ધંધો કરે છે.

(૨૨) રા. રેવાશંકર મુળજી પંડ્યા (૫૦) મોણપરના મુખી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પુરી (૫૦) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટાનું નામ રા. બાનુશંકર (૩૦) છે, તે હાવરીયામાં પોલીસ પટેલ છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ડાહીમણી (૩૦) છે. તેમને મન્વંતરાય (૧૦), હર્ષદરાય (૭), છોટાલાલ (૩) ને અટુક (૧) મળી ચાર પુત્ર અને વિદ્યાગૌરી (૧૨) ને હીરા-ગૌરી (૭) બે પુત્રીઓ છે. રા. ગિરિધરલાલ (૨૨) રા. રેવાશંકરના વચેટ પુત્ર છે તે તેઓ અમદાવાદની મેડિકલ કોલેજમાં અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળા (૨૧) છે. તેમને અટુકપ્રસાદ (૩) પુત્ર ને એક નાની પુત્રી છે. રા. વાસુદેવ (૧૬) રા. રેવાશંકરના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. શિવગૌરી (૧૪) છે.

(૨૩) રા. જગજીવન મહાશંકર પંડ્યા (૭૧) જ્યોતિષ ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૫૨) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. નાગરદાસ (૩૩) વ્યાપાર કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. દિવાળી (૨૮) છે. તેમને અંબા (૪) ને શાન્તી (૪) બે પુત્રીઓ છે. રા. મોહનલાલ (૨૯) રા. જગજીવનના નાના પુત્ર છે, તેઓ વિદ્વાન છે, તે વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. યશોદા (૧૮) છે.

(૨૪) ગં. સ્વ. કેસર (૬૨) સ્વ. રેવાશંકર દોલતરામ પંડ્યાનાં પત્ની છે. તેમને ચાર પુત્રો હતા તેમાંના મોટા સ્વ. જોહાલાલનાં પત્ની ગં. સ્વ. નર્મદા (૩૩) છે, તે તેમને દેવશંકર (૧૫) ને વાસુદેવ (૪) બે પુત્ર, અને હરિકુંવર (૧૧) ને ગંગા (૮) બે પુત્રીઓ છે. રા. નાગરદાસ ઉર્ફે મહાશંકર-નાગર (૪૨) સ્વ. રેવાશંકરના બીજા પુત્ર છે. તેઓ સીનીયર થયેલા છે તે ભાવનગર સ્ટેટમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૧૮) થી કામ કરે છે. તેઓ સારાં કાવ્યો પણ બનાવી શકે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જુરી (૨૦) છે. રા. લક્ષ્મીશંકર (૩૦) સ્વ. રેવાશંકરના ત્રીજા પુત્ર છે. તેઓ પણ ગુજરાતી શિક્ષક છે તે પગાર રૂ. ૧૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ.

કમળા (૧૭) છે. રા. મોહનલાલ (૨૫) સ્વ. રેવાશંકર પંડ્યાના સૌથી નાના પુત્ર છે ને રસોઈ કરવાનો ધંધો કરે છે. રા. સુખદેવ (૨૮) સ્વ. રેવાશંકરના નાનાભાઈ સ્વ. જગનલાલના પુત્ર છે, ને તેઓ હુતરી કામ કરે છે.

(૨૫) રા. આપુભાઈ મોરારજી પંડ્યા (૭૮) વિદ્વાન છે, ને કથાવાર્તા ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમને ચાર પુત્ર છે. તેમાંના સૌથી મોટા પુત્રે આગવયથીજ આ અસાર સંસારનો ત્યાગ કરીને ઉદ્ધવી સંપ્રદાયની દીક્ષા લઈ સચ્ચિદાનંદ નામ ધારણ કર્યું છે. તેઓ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી હોઈ સમર્થ વિદ્વાન છે, અને ઘણે ભાગે વડતાલમાં રહે છે. રા. કેશવલાલ (૩૨) રા. આપુભાઈના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રંભા (૨૮) છે. તેમને મોહનલાલ (૭), સવાઈલાલ (૩) ને બુદ્ધ (૧) મળી ત્રણ પુત્ર છે.

(૨૬) રા. જટાશંકર આપુભાઈ પંડ્યા (૪૬) રાજકોટની ટ્રેનિંગ કોલેજમાં પહેલા વર્ષમાં પાસ થએલા છે ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૧૬) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રાણકુંવર (૩૫) છે. તેમને નંદશંકર (૧૩) ને હરિશંકર (૮) બે પુત્ર અને કાન્તાગૌરી (૫) એક પુત્રી છે.

(૨૭) રા. માધવલાલ આપુજી પંડ્યા (૪૦) ટ્રેનિંગ કોલેજના ત્રીજા વર્ષમાં પાસ થએલા છે ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૨૫) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૩૨) છે. તેમને અંપાગૌરી (૧૦), શાન્તાગૌરી (૭) ને પુરી (૫) ત્રણ પુત્રીઓ અને અંદ્રશંકર (૭ માસ) પુત્ર છે.

(૨૮) રા. પુરુષોત્તમ કાળીદાસ પંડ્યા (૪૦) રસોઈ કરવાનો ધંધો કરે છે, ને તેમના નાનાભાઈ રા. શંકરલાલ (૩૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે.

(૨૯) રા. પ્રભાશંકર ભાઈશંકર પંડ્યા (૪૩) સીનીયર થએલા છે, અને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૨૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૩૮) છે. તેમને લાલશંકર (૧૧) ને પ્રતાપરાય (૬) બે પુત્ર અને ભાગીરથી (૪) ને હીરાગૌરી (૧) બે પુત્રીઓ છે. મોટા પુત્ર લાલશંકરની વહુનું નામ સૌ. રમા (૧૧) છે.

(૩૦) રા. જગન્નાથ ભાઈશંકર પંડ્યા (૩૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનામાં લોકોને રંજન કરવાની શક્તિ ઘણી સારી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હરીચ્છા (૨૫) છે. તેમને નાનાલાલ (૫) ને અમૃતલાલ (૩) બે પુત્ર છે.

બાઢીપડવા-ભારદ્વાજ ગોત્ર-(૧) રા. ભાઈશંકર ઈશ્વરલાલ ભટ્ટ (૫૭) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૫૦) છે. તેમને લાલશંકર (૨૦) ને નર્મદાશંકર (૯) બે પુત્રો છે. લાલશંકરનાં પત્નીનું નામ જાણવામાં નથી, પણ તેમની ઉમ્મર લગભગ (૧૪) વર્ષની છે.

(૨) રા. જટાશંકર ઈશ્વરલાલ ભટ્ટ (૫૨) લાયબ્રેરીયન છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. લાડકુંવર (૩૩) છે, ને તેમને બાલા (૫) નામની એક પુત્રી છે.

(૩) રા. છોટાલાલ ઈશ્વરલાલ ભટ્ટ (૪૮) જૂનાગઢમાં સ્કૂલ માસ્ટર છે, ને પગાર રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું ને પુત્રીનું નામ જાણવામાં નથી પણ તેમની ઉમ્મર અનુક્રમે (૩૦) ને (૧૦) છે.

(૪) રા. મોહનરામ કેવલરામ ભટ્ટ (૩૮) સારા વિદ્વાન છે, ને ભાવનગરની પાઠશાળામાં સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેઓ પ્રસંગાનુસાર સંસ્કૃત કાવ્ય પણ કરી શકે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ત્રિજયાકુંવરી (૩૦) છે, ને તેમને હરદત્ત (૬) ને જયદેવ (૩) બે પુત્ર છે.

(૫) રા. નિરંજનશંકર કેવલરામ ભટ્ટ (૩૧) પણ વિદ્વાન છે, અને મૂળ વતનમાં સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કુંવર (૨૬) છે.

(૬) રા. દેવનાથ દવારામ ભટ્ટ (૭૧) તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગોમતી (૬૫) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે. તેમાં મોટાનું નામ રા. અંબાશંકર (૩૦) છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. પ્રભા (૨૦) છે. તેમને બે પુત્ર (૩) ને નાનીબેન (૧) નામની બે પુત્રીઓ છે. રા. વિશ્વનાથ (૨૫) રા. દેવનાથના વચેટ પુત્ર છે, તેઓ અમદાવાદમાં નોકરી કરે છે ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ભાગીરથી (૨૦) છે, ને તેમને બે પુત્ર (૧) નામનો એક પુત્ર છે. રા. હિરાલાલ (૨૨) રા. દેવનાથના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ ગુજરાતી આસિ. મારતર છે ને પગાર રૂ. ૭) મળે છે.

ભડિયાદ-વચ્ચસ ગોત્ર-ગં. સ્વ. નર્મદા (૬૩) સ્વ. કેશવલાલ પાઠકનાં પત્ની છે, ને તેમને રા. મોહનલાલ (૨૬) એક પુત્ર છે. રા. મોહનલાલ વૈદકનો ધંધો કરે છે.

ભાવનગર-કચ્છ ગોત્ર-(૧) રા. છોટાલાલ વિદ્યલલ્લ ભટ્ટ (૪૪) સારા વિદ્વાન છે અને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમને અંબુલાલ (૫) ને માધવલાલ (૩) બે પુત્રો છે.

(૨) ગં. સ્વ. મણી (૩૬) સ્વ. દામોદર હીરાભટ્ટનાં પત્ની છે.

(૩) ગં. સ્વ. રેવા (૬૦) સ્વ. જગન્નાથ કરણાશંકર ભટ્ટનાં પત્ની છે.

દૌશિક ગોત્ર-(૪) રા. જગજીવન ભાઈશંકર શુક્લ (૫૬) વિદ્વાન છે ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. નાગરદાસ (૩૨) ભાવનગરમાં દરબારી ઓફિસમાં કારકુન છે, ને પગાર રૂ. ૩૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શારદા (૨૭) છે, ને તેમને સવિતા (૮) પુત્રી છે. રા. જોડાલાલ (૨૬) રા. જગજીવનના વચેટ પુત્ર છે, તેઓ વૈદકનો ધંધો કરે છે, ને પ્રસંગે જાદુના પ્રોફેસર તરીકે પણ સાઈં કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૨) છે, ને તેમને શાંતા (૪) ને કાન્તા (૨) બે પુત્રીઓ છે. રા. સવર્ધલાલ (૨૨) રા. જગજીવન શુક્લના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ વિદ્યાભ્યાસ કરે છે ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સુકતા (૧૯) છે.

(૫) રા. હરિદત્ત કેશવલાલ શુક્લ (૨૬) ભાવનગર સ્ટેટમાં ન્યાયકોર્ટના કારકુન છે અને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મહાલક્ષ્મી (૧૭) છે, ને તેમને કાન્તી (૧) નામની એક પુત્રી છે. લાલશંકર (૧૫) ને મહીપત (૧૦) રા. હરિદત્તના નાનાભાઈઓ છે.

(૬) ગં. સ્વ. આદી (૭૧) સ્વ. કુંવરજી ગીરમશંકર શુક્લનાં પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર હતા. તેમાંના સૌથી મોટા સ્વ. સંતોકરામનાં પત્ની ગં. સ્વ. ઉજ્જમ (૪૫) છે, તેમને રા. દેવશંકર (૨૫) પુત્ર છે; અને તે એન્જનીયરનું કામ શીખે છે. દેવશંકરની વહુનું નામ સૌ. સંતોક (૨૫) છે. રા. છોટાલાલ (૩૬) સ્વ. કુંવરજી શુક્લના સૌથી નાના પુત્ર છે, અને તેઓ ભાવનગર સ્ટેટના રેવન્યુખાતામાં કલાર્ક છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દુર્ગા (૨૫) છે. તેમને કનૈયાલાલ (૪) પુત્ર અને મંગળા (૭) ને નાની (૨) બે પુત્રીઓ છે. રા. હરિશંકર શુક્લ (૬૫) સ્વ. કુંવરજી શુક્લના નાના ભાઈ થાય. તેઓ સુપ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન છે, અને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં બીજાવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીજી (૩૬) છે, ને તેમને ગજનન (૪) પુત્ર અને પુરી (૯) પુત્રી છે. રા. મહાશંકર ઉર્ફે મૈથર (૩૮) રા. હરિશંકર શુક્લના બહેલીવારનાં પત્નીના પુત્ર છે. તેમની પત્નીનું નામ સૌ. શારદા (૨૦) છે.

પારાશર ગોત્ર-(૭) રા. જટાશંકર યજ્ઞેશ્વર ભટ્ટ (૫૦) ભાવનગર સ્ટેટમાં નોકર છે. તેઓમાં સંસ્કૃત ભાષાનું સાઈં જ્ઞાન હોવા ઉપરાંત, બંગાળી, મરાઠી ને જાપાની ભાષાનું જ્ઞાન પણ છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૫૦) છે. તેમને ચાર પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. બાલકૃષ્ણ (૩૦) સંસ્કૃત અભ્યાસ કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૨૭) છે. રા. જયન્તીલાલ (૨૨) રા. જટાશંકરના બીજા પુત્ર છે, તેઓ નોકરી કરે છે. રતિલાલ (૧૯) ને લાલશંકર (૧૭) રા. જટાશંકરના અનુક્રમે ત્રીજા ને ચોથા પુત્ર છે.

- (૮) રા. વિકુલરાય યજ્ઞેશ્વર ભટ્ટ (આવસત્થી) (૩૮) ભાવનગર સ્ટેટના કેળવણી ખાતાના હેડ ક્લાર્ક છે, અને પગાર રૂ. ૪૦) મળે છે. તેઓ સારા કવિ છે એટલુંજ નહિ, પણ લેખક તરીકે પણ ઘણું સાફ કામ કરી શકે છે. આ રિપોર્ટના આરંભમાં તેમનો લખેલા 'નિવેદન' ને 'સાતિ-શ્રેયઃસાધનાના વિચારો' એ નામના લેખો વાંચવાથી તેમની વિદ્વત્તાનું કેટલુંએક ભાન થશે. વળી તેઓ પ્રજાના ઓડિંગની દેખરેખ રાખી સાતિ-સેવાનો પણ સારો લાભ લે છે. તેમનાં ધર્મપત્ની સ્વર્ગવાસી થયેલાં છે. તેમને એ પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. મહિપતરાય (૧૭) અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. રૂકિમણી (૧૬) છે. મહેન્દ્રરાય (૬) રા. આવસત્થીના નાના પુત્ર છે.
- (૯) રા. ભાઈશંકર કલ્યાણુજી ભટ્ટ (૭૫) સુપ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાન છે, અને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમને પાંચ પુત્રો હતા, તેમાં સૌથી નાના રા. ભાનુશંકર (૩૭) છે; ને તેઓ ભાવનગરમાં વસુલાતી ખાતામાં નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સતોક (૨૩) છે. તેમને વિજયા (૧૦), બાહી (૬) ને લીલાવતી (૩) ત્રણ પુત્રીઓ અને અમરતરાય પુત્ર છે.
- (૧૦) ગં. સ્વ. કુંવર (૬૨) રા. ભાઈશંકર કલ્યાણુજી ભટ્ટના જ્યેષ્ઠ પુત્ર સ્વ. ભવાનીશંકરનાં પત્ની છે. તેમને ચાર પુત્ર હતા, તેમાં સૌથી નાના રા. સાકરલાલ (૨૬) છે. તેઓ રેલ્વેમાં તાર માસ્ટર છે ને રૂ. ૧૫) નો પગાર મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ભાગીરથી (૧૮) છે. તેમને હિંમતરામ (૧) નામનો એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. કર્તુર (૨૩) રા. સાકરલાલના મોટા ભાઈ સ્વ. મોતીલાલનાં પત્ની છે.
- (૧૧) રા. કેશવલાલ (૩૮) સ્વ. ભવાનીશંકર ભાઈશંકર ભટ્ટના જ્યેષ્ઠ પુત્ર છે. તેઓ ભાવનગર સ્ટેટના કર્મ ખાતામાં નોકરી કરે છે ને માસિક રૂ. ૨૮) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જગત (૩૮) છે. તેમને રામપ્રસાદ (૧૫), જયકૃષ્ણ (૫) ને પ્રભાશંકર (૨) ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં મોટા રામપ્રસાદ બહેરો તથા મુંગો હોવાથી તેને અમદાવાદની બહેરામુંગાંની શાળામાં ભણવા મૂક્યો છે.
- (૧૨) રા. જયન્તીલાલ (૩૪) રા. કેશવલાલ ભવાનીશંકર ભટ્ટના નાનાભાઈ છે. તેઓ જામનગર રેલ્વેમાં કારકુન છે, ને માસિક રૂ. ૩૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગિરિજા (૨૯) છે. તેમને માનશંકર (૧૪), મૂળશંકર (૧૨), વિજયપ્રસાદ (૮) ને અંબકલાલ (૧) ચાર પુત્રો છે; તેમાં મોટા પુત્ર માનશંકરની વહુનું નામ સૌ. દુર્ગા (૧૨) છે.
- (૧૩) રા. નર્મદાશંકર ભાઈશંકર ભટ્ટ (૫૦) વૈદકનો ધંધો કરે છે, તેમને છ પુત્રો છે. તેમાં સૌથી મોટા રા. હરિલાલ (૩૨) વૈદકનો ધંધો કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. જડી (૩૦) છે. તેથી નાના રા. ગીરજશંકર (૩૦) છે, તેઓ દરબારી નોકરી કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. આણંદ (૨૮) છે, ને તેમને મુક્તા (૪) ને જયા (૨) નામની બે પુત્રીઓ છે. રા. વિશ્વનાથ (૨૮) રા. નર્મદાશંકરના ત્રીજા પુત્ર છે, તેઓ વ્યાપાર કરે છે. તેમને રતિલાલ (૧૦) મુકુન્દરાય (૬) ને બટુક (૨) ત્રણ પુત્રો, અને શોભદ્રા (૮) એક પુત્રી છે. રા. લાલશંકર (૨૫) રા. નર્મદાશંકરના ચોથા પુત્ર છે, તેઓ દરબારી નોકરી કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. શાન્તા (૨૦) છે. રા. અંબાશંકર (૨૨) રા. નર્મદાશંકરના પાંચમા પુત્ર છે, તેઓ ખાનગી નોકરી કરે છે; ને નૃસિંહપ્રસાદ (૧૪) સૌથી નાના છે, તે અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે.
- (૧૪) રા. માણેકલાલ ભાઈશંકર ભટ્ટ (૪૮) ભાવનગર રેલ્વેની ઓડિટ ઓફિસમાં કારકુન છે ને પગાર રૂ. ૩૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કાશી છે, તેમની ઉમ્મર બાણુવામાં નથી. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. મોહનલાલ (૨૧) મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે; ને તેમની વહુનું નામ સૌ. સતોક (૧૯) છે. તેમને ધનસુખલાલ (૬ માસ) નામનો એક પુત્ર છે. રમણિકરાય (૧૮) ને અનંતરાય (૧૩) રા. માણેકલાલના પુત્રો છે, ને વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

- (૧૫) રા. હામોદર ભાઈશંકર ભટ્ટ (૪૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સંતોષ (૪૦) છે. તેમના પુત્ર રા. કનૈયાલાલ (૨૦) અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ ભણે છે, તેમની વહુનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૧૮) છે, ને તેમના પુત્રનું નામ બાહુ (૩ માસ) છે.
- (૧૬) રા. ભદ્રશંકર રામચંદ્ર ભટ્ટ (૪૫) સારા વૈદ્ય છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૪૨) છે. તેમને રા. હર્ષદરાય (૨૧), હરિદેવજી (૧૧), મુકુન્દરાય (૮) ને દીનકરરાય (૪) મળી ચાર પુત્ર અને ગિરિજા (૧૩) પુત્રી છે. તેમાં હર્ષદરાય મેડિકલ સુધી ભણ્યા છે, ને તેમના પિતાની સાથે વૈદકનો ધંધો કરે છે.
- (૧૭) રા. ભગવાનલાલ રામચંદ્ર ભટ્ટ (૪૦) એચ. એ. થયેલા છે, ને હાલમાં જનમનગર સ્ટેટમાં ડોક્ટર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૩૬) છે. તેમને રા. કનૈયાલાલ (૨૦), વિજયશંકર (૧૫), નૌતમલાલ (૮) ને બચુભાઈ (૩) મળી ચાર પુત્રો છે, તેમાં મોટા રા. કનૈયાલાલ ઇન્ટર મિડિયેટનો અભ્યાસ કરે છે. ને તેમની વહુનું નામ સૌ. મહાલક્ષ્મી (૧૬) છે.
- (૧૮) રા. છગનલાલ રામચંદ્ર ભટ્ટ (૩૬) ભાવનગર સ્ટેટમાં ટ્રેઝરી ઓફીસર છે, ને પગાર રૂ. ૧૦૦) મળે છે. તેમણે કોમરસ્યલ ડીગ્રી મેળવેલી છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૩૪) છે. તેમને બાટક ઉર્ફે ઘનસ્યામ (૧૦), વિનાયકરાય (૪) ને માર્કેડરાય (૨) ત્રણ પુત્ર અને હીરાલક્ષ્મી (૭) પુત્રી છે. ગં. સ્વ. વેણીયાઈ (૪૫) સ્વ. રામચંદ્ર કલ્યાણજી ભટ્ટનાં પત્ની છે.
- (૧૯) રા. ચમનલાલ મણિશંકર ભટ્ટ (૩૪) ભાવનગરરેલ્વેની ઓડિટ ઓફિસમાં કારકુન છે ને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૩૪) છે. તેમને જ્યાકુમારી (૧૧) ને ભાનુમતી (૪ માસ) બે પુત્રીઓ છે.
- (૨૦) રા. મોરારજી છોટાલાલ ભટ્ટ (૬૮) ઇથર-સ્મરણમાં સમય નિર્ગમન કરે છે. તેમને બે પુત્ર હતા. તેમાં મોટા સ્વ. લક્ષ્મીશંકરનાં બીજી વારનાં પત્ની ગં. સ્વ. લાડીભાઈ (૩૦) છે; તેમજ સ્વ. લક્ષ્મીશંકરનાં પહેલી વારનાં પત્નીના પુત્ર રા. લાલશંકર (૨૭) છે, તેઓ અમદાવાદમાં મેડિકલ કોલેજમાં અભ્યાસ કરે છે. રા. લાલશંકરનાં બીજી વારનાં વહુનું નામ સૌ. હીરાલક્ષ્મી (૧૫) છે, ને પુત્રીનું નામ રસીલા (૭) છે.
- (૨૧) રા. નર્મદાશંકર (૩૮) રા. મોરારજી ભટ્ટના નાના પુત્ર છે, તેઓ ભાવનગરમાં વસુલાતીખાતામાં કારકુન છે, ને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કાશી (૩૬) છે. તેમને નટવરલાલ (૧૬), સવાઈલાલ (૧૦) ને અનંતરાય (૫) ત્રણ પુત્ર, અને શાન્તા (૭) ને નાની બેન (૧) બે પુત્રીઓ છે. મોટા રા. નટવરલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. મંગળા (૧૫) છે.
- (૨૨) રા. દેવશંકર કાળીદાસ ભટ્ટ (૩૭) બી. એ., એલ. ટી. થયેલા છે, તેઓ હાલમાં પાલીતાણાની હાઈસ્કૂલમાં હેડમાસ્ટર છે, ને પગાર રૂ. ૧૨૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગોદાવરી (૩૭) છે. તેમને હરિપ્રસાદ ઉર્ફે હરિલાલ (૧૨), મોહનલાલ (૬) ને વિજયપ્રસાદ (૪) ત્રણ પુત્ર અને કુંતા (૭) એક પુત્રી છે. સૌ. રમા (૧૨) હરિપ્રસાદનાં પત્ની છે.
- (૨૩) રા. નૃસિંહપ્રસાદ કાળીદાસ ભટ્ટ (૩૪) એમ. એ., એસ. ટી. સી. થયેલા છે. તેઓ પ્રથમ શામળદાસ કોલેજમાં પ્રોફેસર હતા, તે પ્રોફેસરનું કામ મૂકીને પરોપકારવૃત્તિથી 'શ્રી દક્ષિણા-મૂર્તિ વિદ્યાર્થી લવન'ના સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ તરીકે કામ કરે છે; ને મુસિક અર્થ પૂરતી રૂ. ૪૫) ની રકમ પોતે લે છે. તેઓશ્રીનાં ધર્મપત્ની સ્વર્ગવાસી થવાથી હાલમાં તેઓ વિધૂર અવસ્થામાં છે. ગં. સ્વ. કાશીયાઈ (૪૦) સ્વ. કાળીદાસ ઉર્ફે મંગળજી છોટાલાલનાં બીજી વારનાં પત્ની છે. તેમને માનશંકર (૨૦) એક પુત્ર છે તે અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ ભણે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. શાન્તાગૌરી (૧૭) છે.

ભારદ્વાજ ગોત્ર-(૨૪) રા. નર્મદાશંકર પ્રજુરામ ભટ્ટ (૫૦) જમીનદારીનું કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૫૦) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. પ્રતાપરાય (૩૪) ભાવનગરમાં

નગરની મિડલ સ્કૂલમાં આસિ. માસ્તર છે ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. કાશી (૩૨) છે, ને તેમને પ્રહલાદ (૧૩) ને મહિપતરાય (૭) બે પુત્ર છે. મોટા પુત્ર પ્રહલાદનાં પત્નીનું નામ સૌ. સવિતા (૧૨) છે. રા. લક્ષ્મીશંકર નર્મદાશંકર (૨૩) આ વર્ષે બી. એ. ની પરીક્ષામાં બેઠા હતા, ને તેમાં પાસ પણ થયા છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. અનપૂર્ણા (૨૦) છે, ને તેમને મનુષેન (૫) પુત્રી અને જીતેન્દ્રરાય (૨ માસ) એક પુત્ર છે.

વચ્ચસ ગોત્ર--(૨૫) ગં. સ્વ. ગિરિજા (૫૮) સ્વ. વિશ્વનાથ રણછોડ પાઠકનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. ભગવાનલાલ (૩૬) ભાવનગરના દરબારી હાપખાનામાં નોકરી કરે છે ને પગાર રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. નાની ઉર્ફે પાર્વતી (૩૬) છે. રા. નાનાલાલ (૩૪) સ્વ. વિશ્વનાથ પાઠકના નાના પુત્ર છે, તેઓ મુંબઈમાં કાગળનો વ્યાપાર કરતી જહોન ડિકિન્સનની કુંપનીમાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૬૫) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. પુરી (૩૪) છે, ને તેમને અજવાળી (૬) પુત્રી ને અચુભાઈ (૧) એક પુત્ર છે.

(૨૬) ગં. સ્વ. ચકુ ઉર્ફે નર્મદા (૬૦) સ્વ. રેવાશંકર ભવાનીશંકર પાઠકનાં પત્ની છે, તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. ગુલાબરાય (૪૩) છે, તેઓ ઇન્ટર મિડિયેટની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા છે ને હાલમાં વ્યાપાર (શરારી ધંધો) કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૪૦) છે. તેમને નૌતમરાય (૧૬) એક પુત્ર છે, ને અંગ્રેજી પાંચમી ચોપડી ભણે છે નૌતમરાયની વહુનું નામ સૌ. માંચી (૧૩) છે. બેન ભાનુમતી (૬) રા. ગુલાબરાયનાં પુત્રી છે.

(૨૭) રા. મોહનલાલ રેવાશંકર પાઠક (૩૭) બી. એ. થયેલા છે, ને હાલમાં ધ્રાંગધ્રા હાઈસ્કૂલમાં પહેલા આસિસ્ટન્ટ માસ્તર છે. ત્યાં તેમને રૂ. ૬૫) પગારના મળે છે. પ્રસંગે તેઓ કાગ્યો ને ભાષાંતરો પણ લખે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. પાર્વતી (૩૭) છે, તેઓ પણ અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ ભણેલાં છે. તેમને માર્કેડરાય (૧૬), નરહરિ (૧૦) ને અચુભાઈ (૫) મળી ત્રણ પુત્રો છે. માર્કેડરાયની વહુનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી (૧૨) છે.

(૨૮) ગં. સ્વ. પ્રાણી (૬૦) સ્વ. હરિશંકર ઉત્તમરામ પાઠકનાં પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર હતા, તેમાં સૌથી મોટા ઈશ્વરલાલ (૩૮) ભાવનગર સ્ટેટના વસુલાતી ખાતામાં કારકુન છે, ને પગાર રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૩૮) છે. તેમને શાન્તા (૯) ને રમાલક્ષ્મી (૭) બે પુત્રીઓ અને મહેશચંદ્ર (૨) એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. ઉજ્જમ (૨૭) રા. ઈશ્વરલાલના નાનાભાઈ સ્વ. સંતોષરામનાં પત્ની છે, તેઓ મોટે ભાગે પીયરમાંજ રહે છે. રા. નાગરલાલ (૨૮) સ્વ. હરિશંકર પાઠકના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ સુરતમાં સાર્વજનિક હાઈસ્કૂલમાં આસિ. માસ્તર છે, ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. વળી તેઓ સાથે સર્વન્ટ્સ ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટીનું કામ પણ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મહાલક્ષ્મી (૨૧) છે, ને તેમને જ્યા (૭) ને ખાલા (૫) બે પુત્રીઓ અને નરેન્દ્ર (૨) એક પુત્ર છે.

(૨૯) ગં. સ્વ. મણી (૫૦) સ્વ. મોરારજી વજેરામ પાઠકનાં પત્ની છે. તેમના પુત્રનું નામ રા. ત્રંબકલાલ (૨૩) છે, ને પુત્રવધૂનું નામ સૌ. મંગળા (૨૦) છે.

(૩૦) રા. ઉમીયાશંકર જુહુરામ પાઠક (૩૩) સરદારગઢમાં વહીવટદાર છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કુંદનલક્ષ્મી (૩૭) છે.

(૩૧) રા. રેવાશંકર જુહુરામ પાઠક (૨૬) સીહોરમાં ગુજરાતી શિક્ષક છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રંભા (૧૮) છે.

(૩૨) રા. ગિરિજાશંકર વજેરામ પાઠક (૫૫) નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હરિગંગા (૪૦) છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. પ્રભાશંકર (૨૪) નોકરી કરે છે; ને તેમની વહુનું નામ સૌ. અનોપલક્ષ્મી (૨૦) છે. તેમને વિલાગૌરી (૧) નામની એક પુત્રી પણ છે. રા. શ્યામસુંદર (૧૯) રા. ગિરિજાશંકરના વચેટ પુત્ર છે તે અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું

નામ સૌ. શૌભદ્રા (૧૬) છે. યશવંતરાય (૯) રા. ગિરિજાશંકરના સૌથી નાના પુત્ર છે. અને રમાગૌરી (૩) રા. ગિરિજાશંકરની પુત્રી છે.

(૩૩) રા. કેશવલાલ મણિશંકર પાઠક (૩૮) વિદ્વાન છે, ને સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળા (૧૪) છે.

સાંખ્યાયન ગોત્ર-(૩૪) રા. રમણિકલાલ છોટાલાલ ભટ્ટ (૧૨) અંગ્રેજી ત્રીજું ધોરણ લખે છે. તેમનાં માતૃશ્રીનું નામ જાણુવામાં નથી પણ તેમની ઉમ્મર (૪૮) વર્ષની છે.

(૩૫) રા. ગજનન રામશંકર ભટ્ટ (૪૫) સીનીયર થએલા છે, ને હાલમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૨૫) ના પગારથી ભાવનગરમાં કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૪૦) છે, ને તેમને ગંગ (૧૬) ને પ્રદ્યુમ્ન (૯) બે પુત્ર છે.

(૩૬) રા. રતિલાલ રામશંકર ભટ્ટ (૩૮) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગીરજા (૩૫) છે. તેમને સાકરલાલ (૧૮) ને બીજા બે મળી ત્રણ પુત્ર છે. તેમાં સાકરલાલનાં વહુનું નામ સૌ. પુરી (૧૬) છે.

(૩૭) રા. જ્ઞાનંદ રામશંકર ભટ્ટ (૩૦) નોકરી કરે છે ને માસિક રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૩૦) છે.

(૩૮) રા. દામોદર રામશંકર ભટ્ટ (૨૬) ટ્રેનિંગ કોલેજની બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયા છે ને સ્કૂલમાસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ, તેમજ તેમનાં ધણાં ખરાં છોકરાંનાં નામ જાણુવામાં નથી. પણ તેમને (૯), (૭), (૫), ને (૩) ની અનુક્રમે ઉમ્મરવાળી ચાર પુત્રીઓ ને બેટુક (૧) પુત્ર છે. ગં. સ્વ. પાર્વતી (૭૫) સ્વ. રામશંકર પુરુષોત્તમ ભટ્ટનાં પત્ની છે.

(૩૯) ગં. સ્વ. કાશી (૬૫) સ્વ. નાનજી જીણાભટ્ટનાં પત્ની છે.

(૪૦) રા. લક્ષ્મીરામ નરભેરામ ભટ્ટ (૫૩) પૂજા-પાઠ કરે છે. તેમના નાના ભાઈ રા. નાનજી (૪૦) પોલીસ ખાતામાં છે. ગં. સ્વ. મણિ (૩૫) રા. લક્ષ્મીરામના સ્વર્ગસ્થ બન્ધુ ભેરારજીનાં પત્ની છે, ને તેમને રા. મનુભાઈ (૨૪) એક પુત્ર છે. તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજની બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થએલા છે, ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. કસ્તુર (૧૪) છે.

(૪૧) રા. પ્રાણશંકર ગંભીર ભટ્ટ (૩૮) શીરસ્તદાર છે ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૩૮) છે, ને તેમને રા. ઇચ્છાશંકર (૧૭) ને અનંતપ્રસાદ (૬) બે પુત્ર અને પાર્વતી (૩) એક પુત્રી છે. રા. ઇચ્છાશંકર હાલમાં અંગ્રેજી છઠું ધોરણ લખે છે.

(૪૨) રા. અમૃતલાલ ગંભીર ભટ્ટ (૩૬) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૨૫) છે, ને તેમને કાળી (૫) ને બચુબેન (૨) બે પુત્રીઓ છે. રા. ભગવાનલાલ (૩૨) રા. અમૃતલાલના નાનાભાઈ છે. તેઓ હમણા ભાવનગરમાં દિવાન સાહેબની ઓફિસમાં કારકુન તરીકે કામ કરે છે ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગોદાવરી (૨૭) છે, ને તેમને બચુભાઈ (૩) એક પુત્ર છે.

(૪૩) રા. શામજી વિશ્વનાથ ભટ્ટ (૪૯) સારા વિદ્વાન છે, ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. વળી સાથે સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે પણ કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૪૦) છે, ને તેમને બાળકૃષ્ણ (૯) ને નયુશંકર (૭) બે પુત્રો છે.

(૪૪) રા. લક્ષ્મીશંકર શંકરલાલ ભટ્ટ (૨૦) મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વિજયકુંવર (૧૭) છે.

(૪૫) ગં. સ્વ. જડી (૪૫) સ્વ. ભાઈશંકર વિશ્વનાથ ભટ્ટનાં પત્ની છે.

ગોળાદ-વચ્ચસ ગોત્ર-(૧) રા. ભાઈશંકર વિદુલ પાઠક (૫૫) વિધુર છે, તેમના પુત્ર રા. લક્ષ્મીશંકર (૪૦) ટ્રેનિંગ કોલેજની બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થએલા છે ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે

૩. ૧૫) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અંચળ (૨૮) છે, ને તેમને અનુવાળી (૧૦) ને નાની (૮) મળી બે પુત્રીઓ છે.
- (૨) ગં. સ્વ. ગોમતી (૪૦) સ્વ મોહનલાલ રવનાથનાં પત્ની છે, ને તેમના પુત્રનું નામ રા. ભા-
નુશંકર (૨૨) છે.
- (૩) રા. નાનાલાલ રણછોડ (૩૨) સરવૈખાતામાં મોજણીદાર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જોકુંવર (૨૬) છે, ને તેમને નૃસિંહપ્રસાદ (૭) એક પુત્ર અને એક નાની (૧) પુત્રી છે.
- (૪) રા. મોહનલાલ રામેશ્વર પાઠક (૪૫) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના નાનાભાઈ રા. અમરજી (૩૬) તલાટી છે ને પગાર રૂ. ૧૦) મળે છે. સૌ. મોંઘી (૨૨) રા. અમરજીનાં પત્ની છે.
- (૫) રા. ભાઈશંકર ઇશ્વર પાઠક (૬૭) પ્રતિષ્ઠિત છે, તેમજ ઘણા સદ્ગૃહસ્થાના સલાહકાર છે. તેમના પુત્ર રા. શંકરલાલ (૪૨) ભાવનગર સ્ટેટમાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૧૭) મળે છે. શંકરલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજમ (૪૦) છે.
- (૬) રા. જગજીવન જટાશંકર પાઠક (૧૭) અંગ્રેજી છકું ધોરણ ભણે છે, ને તેમના નાનાભાઈ મ-
ગનલાલ (૧૫) અંગ્રેજી ચોથું ધોરણ ભણે છે.
- (૭) રા. ગિરિજાશંકર રતનજી પાઠક (૪૦) ભાવનગર સ્ટેટમાં સ્કૂલમાસ્તર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. બાગીરથી (૩૦) છે, ને તેમને સરસ્વતી (૯) પુત્રી અને ત્રંબકલાલ (૭) ને વામનરાવ (૪) બે પુત્રો છે.
- (૮) રા. અમરજી દેવનાથ પાઠક (૭૫) પહેલાં સાણંદ સ્ટેટનાં રાજમાતાના કામદાર હતા, ને હમણાં નિવૃત્તિપરાયણ થઈ ઇશ્વર-સ્મરણ કરે છે. તેમના પુત્ર રા. છોટાલાલ (૪૯) સેકન્ડીયર થએલા છે ને ભાવનગર સ્ટેટમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. હાલમાં તેમને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૪૮) છે, ને તેમને ત્રણ પુત્ર છે. તેમાં સૌથી મોટા રતી-
લાલ (૩૦) મુખ્યમાં નોકરી કરે છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેઓ સારા લેખક ને કવિ તરીકે પણ કામ કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનુવાળી (૨૬) છે. રા. નર્મદાશંકર ઉર્ફે ના-
નાલાલ (૨૬) રા. છોટાલાલના વચ્ચેટ પુત્ર છે, તેઓ વ્યાપારી ખાતામાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૩૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મહાલક્ષ્મી (૧૮) છે, ને તેમને માહે-
શ્વર (૩માસ) એક પુત્ર છે. દીનકરરાય (૧૦) રા. છોટાલાલના સૌથી નાના પુત્ર છે; અને નિ-
ર્મળાગૌરી (૫) રા. છોટાલાલનાં પુત્રી છે.
- (૯) ગં. સ્વ. દયાકુંવર (૬૫) સ્વ. છગનલાલ દેવનાથ પાઠકનાં પત્ની છે, તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. નાગરદાસ (૪૨) સીનીયર થએલા છે; ને હાલમાં ભાવનગર સ્ટેટમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સતોક (૪૧) છે, ને તેમને રા. બાપુશંકર (૧૭), ચુનીલાલ (૧૪), રામનારાયણ (૧૧) ને કાંતિલાલ (૫) ચાર પુત્રો, અને ત્રિવેણી (૮) એક પુત્રી છે. તેમાં બાપુશંકર અને ચુનીલાલ બંને અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ ભણે છે.
- (૧૦) રા. વિશ્વનાથ (૪૦) સ્વ. છગનલાલ દેવનાથ પાઠકના નાના પુત્ર છે. તેઓ બગસરામાં જપ્તી-
કારકુન તરીકે કામ કરે છે ને માસિક રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપકુંવર (૩૮) છે. તેમને અનંતરાય (૧૩) ને પ્રતાપરાય (૯) બે પુત્ર, અને મહાલક્ષ્મી (૬), વસં-
તલક્ષ્મી (૩) ને નાનીબેન (૧) ત્રણ પુત્રીઓ છે.
- (૧૧) રા. જગજીવન કાળીદાસ પાઠક (૪૨) સીનીયર થએલા છે ને પોરબંદરમાં ગુજરાતી શિક્ષક ત-
રીકે કામ કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૪૫) મળે છે. આ ઉપરાંત તેઓ સારા લેખક ને કવિ છે. કેટલાંકેક અંશે તેમણે સ્વતંત્ર રીતે લખેલા છે, ને કેટલાંકેક સંસ્કૃત પુસ્તકોનાં તેમણે ભાષાંતરો કરેલાં છે. વળી તેઓ સંસ્કૃત ને હિંદી ભાષા સારી રીતે ને બંગાળી ને મરાઠી ભાષા સાધારણ

રીતે જાણે છે, તેમનાં પહેલીવારનાં પત્ની સ્વ. ઉમીયાથી થએલા પુત્ર શાન્તીલાલ (૭) આજકે છે, ને તેમનાં બીજી વારનાં પત્નીનું નામ સૌ. વિજયાકુંવર (૧૨) છે. ગં. સ્વ. ગોદાવરી (૭૨) રા. જગજીવનનાં માતૃશ્રી છે.

(૧૨) રા. હરિદત્ત કુંવરજી પાઠક (૨૬) ધોલકામાં અંગ્રેજી સ્કૂલમાં શિક્ષક છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૨૩) છે, ને તેમને હંદવદનરાય (૧) એક પુત્ર છે. રા. ખેલશંકર (૨૨) આસિસ્ટન્ટ બીવીંગ માસ્તર છે, ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રૂકિમણી (૧૮) છે.

(૧૩) રા. રામનારાયણ મોહનલાલ પાઠક (૩૫) કવિનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રૂપાળી (૩૫) છે, ને તેમને ગજનન (૧૧) ને ભાસ્કરરાવ (૬) બે પુત્ર છે. રા. નાગરલાલ (૨૭) રા. રામનારાયણના નાનાભાઈ છે, તેઓ સારા વિદ્વાન ને વૈદ્યરાજ છે. હમણા તેઓ ધોલેરામાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગંભીરા (૨૫) છે.

(૧૪) ગં. સ્વ. મણિ (૫૦) સ્વ. અમરજી કલ્યાણજી પાઠકનાં પત્ની છે. તેમને ચાર પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. ભગવાનલાલ (૩૫) એન્જનીયર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૩૨) છે, ને તેમને હરિલાલ (૧૧), ગુલાબરાય (૬) ને અચ્યુભાઈ (૧) ત્રણ પુત્ર અને મંગળા (૪) એક પુત્રી છે. રા. નંદલાલ (૨૮) રા. ભગવાનલાલના નાનાભાઈ છે, તેઓ સમ્પ્ એસિસ્ટન્ટ સરજન થએલા છે; ને રૂ. ૪૫) ના પગારથી ગવર્નમેન્ટ સર્વિસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હરકુંવર (૨૮) છે, ને તેમને જયન્તીલાલ (૮) ને મૂળશંકર (૬) બે પુત્ર, અને મહાલક્ષ્મી (૨) એક પુત્રી છે. રા. ભાનુશંકર (૨૩) સ્વ. અમરજી પાઠકના ત્રીજા પુત્ર છે, તેઓ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. જડી (૨૧) છે. રા. બાલકૃષ્ણ (૧૯) સ્વ. અમરજી કલ્યાણજી પાઠકના સૌથી નાના પુત્ર છે, ને તેઓ મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. પુરી (૧૭) છે, ને તેમને શીવલક્ષ્મી (૩) એક પુત્રી છે.

(૧૫) સ્વર્ગસ્થ રાધવજી ગોવિંદજી પાઠકને ચાર પુત્ર હતા, તેમાં સૌથી મોટા સ્વ. વનવાળીનાં પત્ની ગં. સ્વ. કેસર (૬૦) છે; તેઓ વિધવા થયા પછી જવારજમાં પોતાના આપને ઘેર રહે છે. તેજ મુજબ સ્વ. વનમાળીના નાનાભાઈ સ્વ. ગિરિધરનાં પત્ની ગં. સ્વ. મોતી (૪૮) વિધવા થયા પછી નાનીઓમાં પોતાના આપને ઘેર રહે છે.

(૧૬) રા. શિવશંકર (૪૨) સ્વ. રાધવજી ગોવિંદજી પાઠકના ત્રીજા પુત્ર છે, ને તેઓ સ્કૂલ માસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દુર્ગા (૩૫) છે, ને તેમને કાન્તીલાલ (૧૨) પુત્ર અને મુક્તા (૭) પુત્રી છે.

(૧૭) રા. મહાશંકર (૨૫) સ્વ. હરજીવન વલ્લભરામ પાઠકના મોટા પુત્ર છે, તેઓ હમણા કરાચીમાં રૂ. ૩૦) ના પગારથી નોકરી કરે છે. રા. પીતાંબર (૨૨) રા. મહાશંકરના નાનાભાઈ છે તેઓ રસોઈનો ધંધો કરે છે.

(૧૮) ગં. સ્વ. મોતી (૬૦) સ્વ. શીવશંકર ગોગા પાઠકનાં પત્ની છે, તેઓ વિધવા થયા પછી જવારજમાં પોતાના આપને ત્યાં રહે છે.

(૧૯) ગં. સ્વ. નાની (૫૦) સ્વ. શંકરલાલ જાદવજી પાઠકનાં પત્ની છે, ને તેમના પુત્ર રા. પુરુષોત્તમ (૨૨) વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

(૨૦) રા. જયન્તીલાલ વનમાળી પાઠક (૪૨) જામનગરમાં સરવૈયર તરીકે કામ કરે છે ને પગાર રૂ. ૪૦) મળે છે. તેમનાં બીજીવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયા (૨૦) છે. રા. જયન્તીલાલને રામચંદ્ર (૮) ને બુદ્ધ (૧) બે પુત્ર, અને બાબલી (૨) એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. કમર (૬૦) રા. જયન્તીલાલનાં માતૃશ્રી છે.

(૨૧) રા. વિશ્વનાથ સહારામ પાઠક (૫૮) સીનીયર થએલા છે. મુજરાતી શિક્ષક તરીકે લાંબા વખત સુધી કામ કર્યા પછી તેમણે પોરબંદરના 'ડિપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર' તરીકે રૂ. ૮૦) ના

પગારથી પણ કામ કર્યું હતું. હાલમાં ત્યાંથી રિટાયર થઈને ગ્રંથો લખવાનું કામ કરે છે. વળી તેઓ સંસ્કૃત, હિંદી ને મરાઠી ભાષા ઉપરાંત, બંગાળી ભાષા પણ થોડી જાણે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આદિત (૪૮) છે. તેમને ચાર પુત્રો છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. રામનારાયણ (૨૮) બી. એ, એલ એલ. બી. થએલા છે; ને હાલમાં સાદરામાં વકીલાત કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિગૌરી (૨૪) છે. રા. ગગ્ગનન ઉર્ફે ગિરિજાશંકર (૨૪) રા. વિશ્વનાથના બીજા પુત્ર છે, તેઓ હાલમાં વડોદરામાં કલાલવનમાં આર્કિટેકચર માસ્તર તરીકે રૂ. ૫૦) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. લલિતાગૌરી (૨૦) છે. રા. વેણીશંકર (૨૦) રા. વિશ્વનાથના ત્રીજા પુત્ર છે, તેમણે અંગ્રેજી ૭ ધોરણુ લણી પછી 'હાઈસ્કોલ કટર' નું સર્ટિફિકેટ મેળવ્યું છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. અન્નપૂર્ણા (૧૮) છે. રા. પ્રણયજીવન (૧૬) રા. વિશ્વનાથના સૌથી નાના પુત્ર છે ને મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે. ગં. સ્વ. કાશી (૬૨) રા. વિશ્વનાથના જ્યેષ્ઠ બંધુ સ્વ. ભાઈશંકરનાં પત્ની છે.

- (૨૨) ગં. સ્વ. મણિ (૪૨) સ્વ. રેવાશંકર ગૌરીશંકર મહેતાનાં પત્ની છે, ને તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. રમણિકરાય (૧૯) ગુજરાતી શિક્ષક છે ને માસિક રૂ. ૯) મળે છે. શાન્તીલાલ (૧૪) રમણિકરાયના નાનાભાઈ છે.
- (૨૩) ગં. સ્વ. મણિ (૩૨) સ્વ. મોહનલાલ શીવરામ મહેતાનાં પત્ની છે, ને તેમને લગવાનલાલ (૧૨) એક પુત્ર છે. રા. પ્રભુરામ (૨૬) સ્વ. મોહનલાલના નાના ભાઈ છે, ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે.
- (૨૪) રા. હરજીવન રાધવજી મહેતા (૬૨) લગભગ ૩૦ વરસથી ભાવનગરમાં રહે છે ને રસોઈ કરવાનો ધંધો કરે છે. તેમને ત્રિજયશંકર (૧૫) ને સાકરલાલ (૧૨) બે પુત્ર છે, તે બંને વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.
- (૨૫) રા. શંકરલાલ ગીરધર મહેતા (૪૫) વૈદાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જોકુંવર (૩૬) છે, ને તેમને પાન (૮) ને ત્રિવેણી (૧) બે પુત્રીઓ અને બટુક (૪) એક પુત્ર છે.
- (૨૬) રા. કાનજી ગીરધર મહેતા (૨૮) ટ્રેનિંગ કોલેજની બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થએલા છે, ને રૂ. ૧૫) ના પગારથી ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મુક્તા (૨૦) છે.
- (૨૭) રા. રણછોડલાલ પુરૂષોત્તમ મહેતા (૪૬) લગભગ ૨૦ વર્ષથી જૂનાગઢમાં રહે છે ને ત્યાં છાપખાનામાં શીરસ્તદાર તરીકે રૂ. ૨૦) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમને શાન્તાગૌરી (૧૧) એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. ગંગા (૩૫) રા. રણછોડલાલના મોટાભાઈ સ્વ. કેશવલાલનાં પત્ની છે, અને ગં. સ્વ. જોદી (૨૨) સ્વ. કેશવલાલથી નાના સ્વ. કણ્ણાશંકરનાં પત્ની છે.
- (૨૮) રા. રતિલાલ હરજીવન મહેતા (૩૪) પોલીસખાતામાં હવાલદાર છે ને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પુરી (૨૨) છે, ને તેમને લલિતા (૫) ને ભાગીરથી (૨) બે પુત્રીઓ છે. રા. નાગરલાલ (૩૧) રા. રતિલાલના નાનાભાઈ છે, તેઓ જમીનદારીનું કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૧) છે, ને તેમને અંદ્રકાન્ત (૮ માસ) એક પુત્ર છે. રા. ત્રિભોવન (૫૧) રા. રતિલાલના કાકા છે.
- (૨૯) રા. અંબાશંકર મહાશંકર મહેતા (૩૧) ભાવનગરમાં રૂ. ૧૦) ના પગારથી ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉજ્જમ (૨૧) છે, ને તેમને દીનકરરાય (૨) એક પુત્ર છે. રા. વાસુદેવ (૨૬) રા. અંબાશંકરના નાનાભાઈ છે, ને તેઓ પણ ભાવનગરમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૬) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૧૮) છે.
- (૩૦) રા. કેશવલાલ વિશ્વનાથ મહેતા (૫૦) ધંધાથી હમણા મુંબઈમાં છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૪૫) છે, ને તેમને ભદ્રશંકર (૮) એક પુત્ર છે.

- (૩૧) રા. મોરારજી વિશ્વનાથ મહેતા (૪૮) જૂનાગઢ સ્ટેટમાં સ્કૂલમાસ્તર છે. તેમને ત્રણ પુત્ર ને એક પુત્રી છે, તેમાં મોટા પુત્ર રા. જયન્તીલાલ (૨૬) ટ્રેનિંગ કોલેજની બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા છે ને હમણા નડિયાદમાં સ્કૂલમાસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેઓ બેબક તરીકે પણ સાફ કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૧૭) છે. રા. લક્ષ્મીશંકર (૧૮) રા. મોરારજીના વચ્ચે પુત્ર છે, ને તેઓ અંગ્રેજી છઠ્ઠું ધોરણ ભણે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. રેવા (૧૪) છે. બાદક (૩) રા. મોરારજીના નાના પુત્ર છે, ને તે ઉપરાંત એક પુત્રી છે તેમનું નામ જાણવામાં નથી.
- (૩૨) રા. નાગરલાલ વિશ્વનાથ મહેતા (૪૦) વૈદકનું કામ કરે છે, ને તેમને વાસુદેવ (૮) એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. પાર્વતી (૬૦) રા. નાગરલાલનાં માતૃથી છે.
- (૩૩) રા. જગજીવન વિશ્વનાથ મહેતા (૩૨) લગભગ ૭ વરસથી વરસડામાં રહે છે ને ત્યાં શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ નર્મદા (૩૦) છે, ને તેમને એક પુત્ર (૩) અને એક પુત્રી (૧) છે; તેમનાં નામ જાણવામાં નથી.
- (૩૪) રા. હનનલાલ ખીતામ્બર મહેતા (૫૦) વિદ્વાન છે, ને વૈદકનો ધંધો કરે છે.
- (૩૫) ગં. સ્વ. વેણી (૬૦) સ્વ. ગણેશજી મોનજી મહેતાનાં પત્ની છે.
- (૩૬) ગં. સ્વ. ઉજમ (૪૦) સ્વ. અમરજી જોશંકર મહેતાનાં પત્ની છે, ને તેમને રા. માણેકલાલ ઉર્ફે સુખદેવ (૨૨) એક પુત્ર છે.
- (૩૭) રા. જટાશંકર પુરુષોત્તમ મહેતા (૫૨) રાજકોટ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં સીનીયર થયેલા છે. તેઓ હમણા મહુવામાં તાલુકા સ્કૂલ માસ્તર છે ને પગાર રૂ. ૫૦ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૫૦) છે. તેમના પુત્ર રા. મગનલાલ (૩૪) મૅટ્રિક સુધી ભણેલા છે ને કરાંચીમાં રૂ. ૩૫ ના પગારથી આસિ. માસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. રેવા (૩૨) છે, ને તેમને નંદલાલ (૧૪) ને બાદક (૮) બે પુત્ર અને બે પુત્રીઓ છે, પણ તેમનાં નામ જાણવામાં નથી.
- (૩૮) રા. જગજીવન પુરુષોત્તમ મહેતા (૪૨) એન્જનીયર છે. તેમનાં બીજી વારનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળા (૧૬) છે, રા. જગજીવનને મંગળા (૧૦) ને બાઉ (૮) બે પુત્રીઓ અને બાદક (૨) એક પુત્ર છે.
- (૩૯) રા. જોડાલાલ પુરુષોત્તમ મહેતા (૩૯) ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૧૦ ના પગારથી કામ કરે છે, ને તેમને રમણિકરાય (૧૨) ને પ્રતાપરાય (૯) બે પુત્ર છે.
- (૪૦) રા. નર્મદાશંકર પુરુષોત્તમ મહેતા (૩૪) સરવૈ ખાતામાં નીમતાણદાર છે, ને પગાર રૂ. ૪૦ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હુરિ (૨૭) છે, ને તેમને ત્રંબકલાલ (૧૦) ને ભગવાનલાલ (૪) બે પુત્ર અને લલીતા (૮) એક પુત્રી છે.
- (૪૧) રા. નાગરલાલ પુરુષોત્તમ મહેતા (૩૨) વ્યાપાર કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. તારા (૨૭) છે, ને તેમને જયમણિશંકર (૧૩), હુરિલાલ (૧૦) ને લાલશંકર (૭) ત્રણ પુત્રો અને જયા-ગૌરી (૨) એક પુત્રી છે.

મીતલી-માંડવ્ય ગોત્ર-(૧) રા. મોહનલાલ વિશ્વનાથ વ્યાસ (૩૦) મૅટ્રિક સુધી ભણ્યા છે, ને હાલમાં અમદાવાદમાં સપ્ રજીસ્ટારની ઓફિસમાં રૂ. ૧૮ ના પગારથી કારકુન તરીકે કામ કરે છે. સૌ. લાલકુંવર (૧૩) તેમનાં બીજી વારનાં પત્ની છે. રા. મોહનલાલનાં પહેલી વારનાં પત્નીનો અંબકલાલ (૮) એક પુત્ર છે.

(૨) ગં. સ્વ. મોતી (૪૦) સ્વ. કેશવલાલ કર્ણાશંકર વ્યાસનાં પત્ની છે. તેમને હુરિલાલ (૧૮) પુત્ર છે, તે વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

(૩) રા. મણિશંકર કર્ણાશંકર વ્યાસ (૪૯) ખાનગી તોફરી કરે છે.

રોજકા-કથ્યપ ગોત્ર—(૧) રા. અમૃતલાલ વિદુલજી ભટ્ટ (૬૮) વિદ્વાન છે. તેઓ કથાવાર્તા ને વૈદકનો ધંધો કરતા હતા તે વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે હમણા કરતા નથી. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીઠી (૪૨) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. ધીરજલાલ (૨૬) છે; તેઓ સીનીયર થયેલા છે ને હમણા બરવાળામાં રૂ. ૨૦) પગારથી ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. વળી તેઓ કવિ ને લેખક તરીકે પણ સારું કામ કરે છે. તેમનામાં સંસ્કૃત ભાષાનું સારું જ્ઞાન હોવા ઉપરાંત મરાઠી ને હિંદી ભાષાનું જ્ઞાન પણ છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૨૬) છે, ને તેમને દામોદર (૫) એક પુત્ર છે. રા. પુરુષોત્તમ (૨૨) રા. અમૃતલાલના નાના પુત્ર છે, તેઓ કરાચીમાં રૂ. ૧૫) ના પગારથી ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ભાગીરથી (૧૧) છે.

(૨) રા. ગિરધરલાલ વિદુલજી ભટ્ટ (૫૪) સીનીયર થયેલા છે, ને હમણા ચુડામાં તાલુકા સ્કૂલ માસ્તર છે. તેમને પગાર રૂ. ૫૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કુંવરબાઈ (૫૩) છે. તેમને રા. પ્રાણનારાયણ (૩૦) એક પુત્ર છે, તેઓ કરાચીમાં કલાર્ક તરીકે કામ કરે છે; ને તેમને રૂ. ૬૦) પગારના મળે છે. તેમણે કેમર્શિઅલ સર્ટિફિકેટ મેળવેલું છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ભાગીરથી (૨૬) છે, ને તેમને જયા (૬) એક પુત્રી છે.

(૩) ગં. સ્વ. પાર્વતી (૬૫) સ્વ. જીવનરામ કશ્ણાશંકર ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમના પુત્ર સ્વ. ગિર-જાશંકરનાં પત્ની ગં. સ્વ. દયા (૫૦) છે, તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. વાસુદેવ (૩૨) ભાવનગરમાં ન્યાય કોર્ટમાં કારકુન છે, ને પગાર રૂ. ૧૮) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મોંઘી (૩૦) છે, ને તેમને શોભદ્રા (૧૦) ને રમાલક્ષ્મી (૭) બે પુત્રીઓ અને કનૈયાલાલ (૪) ને પ્રતાપરાય (૧) બે પુત્ર છે. રા. નાગરદાસ (૨૭) રા. વાસુદેવના નાનાભાઈ છે, ને તેઓ કરાચીમાં રૂ. ૧૫) ના પગારથી ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અન્નપૂર્ણા (૨૫) છે.

(૪) રા. શંકરલાલ કશ્ણાશંકર ભટ્ટ (૬૫) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શીવગૌરી ૬૦) છે. તેમને બે પુત્ર હતા, તેમાં મોટા રા. મણિશંકર (૪૨) રેલ્વેમાં કલાર્ક તરીકે કામ કરે છે, ને પગાર રૂ. ૫૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મોંઘી (૩૧) છે. તેમને યશવંતરાય (૧૫) એક પુત્ર અને કાન્તાગૌરી (૬) એક પુત્રી છે. યશવંતરાયનાં વહુનું નામ સૌ. અંબાગૌરી (૧૩) છે. રા. શંકરલાલના નાના પુત્ર સ્વ. મોહનલાલનાં પત્નીનું નામ ગં. સ્વ. રેવા (૩૦) છે, ને તેમને ભાનુશંકર (૧૬), લાલશંકર (૧૨), જીજ્ઞાશંકર (૧૦) ને જીદુક (૮) ચાર પુત્ર અને જયા (૬) એક પુત્રી છે.

કૌશિક ગોત્ર—(૫) રા. મોહનરામ શિવશંકર જોશી (પુરાણી) (૪૫) વિદ્વાન છે, ને કથાવાર્તા ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. હરદાસ બોવા તરીકે પણ તેઓ સારું કામ કરી શકે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૪૨) છે, ને તેમને શાન્તિલાલ (૧૨), નૃસિંહપ્રસાદ (૮) ને રતિલાલ (૪) ત્રણ પુત્રો છે. ગં. સ્વ. હરિબા (૮૫) રા. મોહનરામનાં માતૃશ્રી છે.

(૬) રા. નાગરલાલ લક્ષ્મીરામ જોશી (૩૬) મુંબઈમાં ગરમ કાપડની દલાલીનું કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૩૫) છે, ને તેમને ઉમીયાશંકર (૮) એક પુત્ર અને ત્રિવેણી (૩) ને મંગળાગૌરી (૫ માસ) બે પુત્રીઓ છે.

(૭) રા. જગજીવન લક્ષ્મીરામ જોશી (૩૦) અમદાવાદમાં નોકરી કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કુંવર (૨૫) છે. રા. અંબાશંકર (૨૭) રા. જગજીવનના નાના ભાઈ છે, તેઓ સારા વિદ્વાન છે ને મુંબઈમાં શાસ્ત્રીયશક્તિ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વિજયાલક્ષ્મી (૧૧) છે. રા. દયા-

શંકર (૨૫) રા. અંબાશંકરના નાનાભાઈ છે, તેઓ મુંબઈમાં વ્યાપારી ખાતામાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૪૦) મળે છે.

(૮) ગં. સ્વ. કાશી (૩૫) સ્વ. હિંમતરામ ગોવિંદજી જોશીનાં પત્ની છે.

(૯) રા. નાગરદાસ કાળીદાસ જોશી (૪૧) ભાવનગર સ્ટેટના કેળવણી ખાતામાં કલાર્ક છે, ને પગાર રૂ. ૧૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મોંઘી (૧૬) છે. ગં. સ્વ. નર્મદા (૨૭) રા. નાગરદાસના મોટાભાઈ સ્વ. ઈશ્વરલાલનાં પત્ની છે.

(૧૦) રા. નર્મદાશંકર રણુછોડ જોશી (૩૫), તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૩૦) છે. તેમને એક પુત્ર છે, તેમનું નામ ને ઉમ્મર જાણવામાં નથી આવ્યું.

(૧૧) રા. મગનલાલ રાધવજી જોશી (૩૨) ધાંગધ્રામાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૫૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મૂળી (૨૮) છે, ને તેમને કાન્તિપ્રસાદ (૧૦) ને વિનાયક (૩) બે પુત્ર અને વિદ્યા (૮) એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. મોતી (૬૦) રા. મગનલાલનાં માતૃશ્રી છે.

વચ્છસ ગોત્ર—(૧૨) રા. રામભટ પીતામ્બર ભટ્ટ (૪૦) બીજગવર થએલા છે, ને હમણા વડતાલમાં સ્વામીનારાયણના મંદિરના દવાખાનામાં ડોક્ટર તરીકે રૂ. ૩૫) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમણે સંસ્કૃત અભ્યાસ પણ ઠીક કરેલો છે. તેમનાં બીજવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. નંદકુવર (૨૦) છે, ને તેમને ચીમનલાલ (૫) ને બુદ્ધ (૧) બે પુત્ર છે. રા. કાન્તીશંકર (૧૭) રા. રામભટના પહેલીવારનાં પત્નીના પુત્ર છે, ને તેઓ અંગ્રેજી અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. દુર્ગાલક્ષ્મી (૧૬) છે.

(૧૩) રા. ખુશાલરામ પીતામ્બર ભટ્ટ (૨૬) અમદાવાદની મ્યુનિસિપાલિટીના ઇન્જનેર ખાતામાં રૂ. ૧૨) ના પગારથી નોકરી કરે છે. તેમણે વીવીંગનું પણ સર્ટિફિકેટ મેળવેલું છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મૂળી (૨૪) છે, ને તેમને ચંપા (૫) પુત્રી અને મહીપત (૧) પુત્ર છે.

(૧૪) રા. રઘુનાથરાય પીતામ્બર ભટ્ટ (૨૪) કરાચીમાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ડાહી (૧૮) છે. ગં. સ્વ. કાશી (૫૫) રા. રઘુનાથરાયનાં માતૃશ્રી છે.

લાઠી-ભારદાજ ગોત્ર—ગં. સ્વ. રેવા (૫૭) સ્વ. નાનજી પ્રભુરામનાં પત્ની છે. ગં. સ્વ. જીજી (૪૧) સ્વ. નાનજીના નાનાભાઈ સ્વ. નાગજીનાં પત્ની છે, તેમને રા. દયાશંકર (૩૨) પુત્ર છે, તે જામનગરમાં રેલ્વે ખાતામાં નોકરી કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૧૩) છે. રા. શંકરજી (૪૧) સ્વ. પ્રભુરામ ગોવિંદજી ભટ્ટના સૌથી નાના પુત્ર છે, ને વેદકનો ધંધો કરે છે.

લીલીઆ-સાંખ્યાયન ગોત્ર—ગં. સ્વ. મોંઘી (૪૦) સ્વ. નર્મદાશંકર પ્રભુરામ મહેતાનાં પત્ની છે. રા. હરિશંકર પ્રભુરામ મહેતા (૩૮) વ્યાપાર કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગોમતી (૩૩) છે; ને તેમને આનંદશંકર (૧૧) એક પુત્ર છે. રા. ઈશ્વરલાલ પ્રભુરામ મહેતા (૩૪) કલાર્કની નોકરી કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દુર્ગા (૨૯) છે; ને તેમને મુળશંકર (૧૩), રમણિક (૧૦) ને મુનીરાજ (૭) ત્રણ પુત્રો છે. રા. પ્રાણુલાલ પ્રભુરામ મહેતા (૩૦) અણપર્યંત બ્રહ્મચર્યાવસ્થામાં છે, ને પરોપકારવૃત્તિથી સમાજ-સેવાનાં કાર્યો કરવામાં પોતાનો સમય ગાળે છે. રા. ત્રંબકલાલ પ્રભુરામ મહેતા (૨૮) નોકરી કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કુમુદા (૧૪) છે. રા. લાલશંકર પ્રભુરામ મહેતા (૨૬) બ્રહ્મચર્યાવસ્થામાં છે, ને નોકરી કરે છે.

વડોદ-માંડવ્ય ગોત્ર—(૧) રા. જટાશંકર નાગરદાસ વ્યાસ (૨૭) સરવૈયર છે, ને પગાર રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. આણંદ (૨૨) છે, ને તેમને પ્રતાપરાય (૩) એક પુત્ર અને જયાકુંવર (૭) ને શાન્તા (૧) બે પુત્રીઓ છે.

(૨) રા. ઉમીયાશંકર નાગરદાસ વ્યાસ (૨૨) વૈદ્ય કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૨૧) છે, ને તેમને ત્રંબકલાલ (૩) ને બુદ્ધ (૧) બે પુત્ર છે. સવાઇલાલ (૮) સ્વ. નાગરદાસ

ભવાનીશંકર વ્યાસના સૌથી નાના પુત્ર છે, અને ગં. સ્વ. જડી (૩૦) સ્વ. નાગરદાસ ભવાનીશંકર વ્યાસના બીજાવારના પત્ની છે.

વાસ્ણા-કૌશિક ગોત્ર—(૧) ગં. સ્વ. જડી (૪૮) સ્વ. શંકરલાલ લક્ષ્મીરામ શુક્લના પત્ની છે, તેમને ત્રણ પુત્ર છે. તેમાં સૌથી મોટા રા. વાસુદેવ (૨૬) સીનીયર થએલા છે, ને કરાચીમાં ડ્રોઇંગ માસ્તર તરીકે રૂ. ૩૫)ના પગારથી કામ કરે છે; તેમજ 'વ્યાલમિત્રવાળા'ના કાર્યવાહક તરીકે પણ કામ કરે છે. વળી તેઓ સાહિત્યરસિક હોવાથી લેખો ને કવિતાઓ પણ માસિકામાં મોકલે છે. તેમને ઉત્તમ શિક્ષણ બદલ કોલેજમાંથી એક 'ગ્રાંટ' પણ મળેલો છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. અંચળ (૨૨) છે. રા. મુળશંકર (૨૧) વાસુદેવના નાના ભાઈ છે, તેઓ પોરબંદર સ્ટેટમાં કારકુન તરીકે કામ કરે છે, ને માસિક પગાર રૂ. ૨૦) મળે છે. અમનલાલ (૧૫) સ્વ. શંકરલાલ શુક્લના સૌથી નાના પુત્ર છે, ને હમણા અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ ભણે છે. ગં. સ્વ. મોંઘી (૪૧) સ્વ. શંકરલાલ શુક્લના નાનાભાઈ સ્વ. કરશનજીના પત્ની છે.

(૨) ગં. સ્વ. મોંઘી (૩૫) સ્વ. કેશવલાલ મોરારજી શુક્લના પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. અંબાશંકર (૧૭) અમદાવાદમાં મીલમાં નોકરી કરે છે ને માસિક રૂ. ૯) મળે છે. પ્રતાપરાય (૧૪) ને વાસુદેવ (૧૦) રા. અંબાશંકરના નાના ભાઈઓ છે.

(૩) રા. મોહનલાલ મોરારજી શુક્લ (૪૬) જમીનદારીનો ધંધો કરે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૪૫) છે. રા. જટાશંકર મોહનલાલ (૨૨) સેકન્ડીયર થએલા છે ને હાલમાં ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૧૫) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમના પુત્રનું નામ ચુનીલાલ (૫) છે.

(૪) રા. પરભુજી અમરજી શુક્લ (૪૦) વૈદકનો ધંધો કરે છે.

દક્ષસગોત્ર—(૫) ગં. સ્વ. દયા (૪૫) સ્વ. અમૃતલાલ પંરોત (પુરોહિત) ના પત્ની છે. ગુજરાત વિભાગમાં દક્ષસગોત્રમાં આ એકજ છે.

વરછસગોત્ર—(૬) ગં. સ્વ. કરશન (૭૫) સ્વ. ભવાનીશંકર ત્રીકમજી ભટ્ટના પત્ની છે, અને ગં.સ્વ. પાન (૪૦) સ્વ. છોટાલાલ મોરારજી ભટ્ટના પત્ની છે.

(૭) ગં. સ્વ. મોંઘી (૪૦) સ્વ. જદરામ ત્રીકમજી ભટ્ટના બીજાવારના પત્ની છે.

(૮) રા. પુરૂષોત્તમ ત્રિભોવન ભટ્ટ (૪૮) પ્રતિષ્ઠિત ગણાય છે, ને વ્યાપાર કરે છે. તેમના બીજાવારના પત્નીનું નામ સૌ. કરતુર (૨૨) છે.

(૯) રા. માણેકલાલ છગનલાલ ભટ્ટ (૨૨) ગુજરાતી શિક્ષક છે ને માસિક રૂ. ૯) મળે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. ઉજમ (૨૨) છે.

(૧૦) ગં. સ્વ. મણિ (૩૮) સ્વ. મણિશંકર કાળીદાસ ભટ્ટના પત્ની છે.

(૧૧) રા. જટાશંકર કેશવરામ ભટ્ટ (શાસ્ત્રી) (૩૧) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. અચી (૩૧) છે, ને તેમને જુદાવન (૧૧), અંબાશંકર (૭) ને હરિપ્રસાદ (૨) ત્રણ પુત્રો છે.

(૧૨) રા. મુગટરામ અદ્રીનાથ ભટ્ટ (૧૯) ગુજરાતી શિક્ષક છે ને માસિક રૂ. ૯) મળે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. અન્નવાળી (૧૯) છે. ગં. સ્વ. જડી (૪૨) રા. મુગટરામના માતૃશ્રી છે.

(૧૩) ગં. સ્વ. મણિ (૪૦) સ્વ. રામભટ્ટ અમરજીના પત્ની છે.

સીહાર-કશ્યપગોત્ર—(૧) રા. ગૌરીશંકર ભાઈશંકર ભટ્ટ (૪૮) નોકરી કરે છે. તેમના પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૪૮) છે.

(૨) રા. પ્રભાશંકર નથુરામ ભટ્ટ (૬૮) વૈદક ને કથાવાતનો ધંધો કરે છે, તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. ગીરજાશંકર (૫૦) વૈદકનો ધંધો કરે છે, તેમના પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૫૦) છે. તેમને રા. લક્ષ્મીશંકર (૩૧) એક પુત્ર છે, તેઓ પણ વૈદકનો ધંધો કરે છે. રા. લક્ષ્મીશંકરના પત્નીનું

નામ સૌ. ચૌધી (૩૧) છે, ને તેમને ચંદુલાલ (૪) ને અનંતરાય (૧) બે પુત્ર છે. રા. છાટાલાલ (૩૪) રા. પ્રભાશંકર નથુરામ ભટ્ટના નાના પુત્ર છે, તેઓ માણસા સ્ટેટમાં ડૉક્ટર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શીવ (૩૩) છે, ને તેમને બાનુશંકર (૧૬), દેવશંકર (૫) ને રસીકલાલ (૨) ત્રણ પુત્રો અને મહાલક્ષ્મી (૫) એક પુત્રી છે. સૌ. મણી (૧૩) બાનુશંકરનાં પત્ની છે.

(ગુજરાત વિભાગના છેલ્લા કુટુંબની નોંધ લેતાં એક બૂલ પકડાઈ છે તે અગત્ય હોવાથી જણાવું છું. સૂચના આવવા છતાં એક બાબત એ લખી શકાય તેવા ફેરમની બીજી બાબત એ ત્રણ બાબતનાં નામ (૨ પુ+૧ સ્ત્રી) લખાએલાં હોવાથી ગણતરી વખતે ધ્યાનમાં આવી શક્યાં ન હતાં, પરંતુ ડિરેક્ટરી લખતી વખતે તે ધ્યાનમાં આવવાથી તે રીતસર નોંધાયાં છે. એટલે ન્યાં ન્યાં યોગ્ય ફેરફાર લાગે ત્યાં ત્યાં તેમની ગણતરીનો ફેરફાર કરી લેવો.)

હાલાર વિભાગ.

(સૂચના-નામ પછી કૌંસમાં મૂકેલા આંકડા ઉમ્મર-વર્ષના છે.)

અમરેલી-હક્કસ ગોત્ર—(૧) ગં. સ્વ. માનકુંવર (૫૫) સ્વ. લીલાધર તુલશીનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. હરિલાલ (૩૫) વડોદરા પ્રાંતમાં નાયબ ફોજદાર છે, ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમના પુત્રનું નામ જશવંતરાય (૮) છે. રા. મગનલાલ (૨૦) રા. હરિલાલ લીલાધરના નાના ભાઈ છે, તેઓ વ્યાપારી ખાતામાં નોકરી કરે છે.

(૨) ગં. સ્વ. જમના (૬૫) સ્વ. જયાનંદ તુલશીનાં પત્ની છે.

ધૃતકોશિક ગોત્ર—(૩) રા. મૂળશંકર હરિનંદ મુળાણી (૫૦) કવિ છે અને નાટકકાર તરીકે કામ કરે છે. તેમના પુત્ર રા. હરિલાલ (૨૬) બી. એ. થએલા છે અને નાટકો લખવાનું કામ કરે છે. રા. હરિલાલનાં વહુ (૧૮) વર્ષની ઉમ્મરનાં છે અને તેમને (૧) વર્ષનો દીકરો છે તેમનાં નામ જણવામાં નથી. રા. નાનાભાઈ હરિશંકર (૧૮), ને તેમનાં વહુની ઉમ્મર (૧૫) વર્ષની છે.

(૪) રા. ગિરધરલાલ હરિલાલ મુળાણી (૪૬) અંગાળી ભાષા જાણે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જમના (૪૪) છે, ને તેમને રા. રણછોડલાલ (૨૬), વેણીશંકર ઉર્ફે બાણુ (૨૩) ને રસીકલાલ (૧૬) ત્રણ પુત્રો છે; તેમાં સૌથી મોટા રા. રણછોડલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળાગૌરી (૨૫) છે, ને તેમને કનકપ્રભા (૨) એક પુત્રી છે.

(૫) રા. બાલુભાઈ રૂગનાથજી મુળાણી (૪૨) પેઇન્ટરનું કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દયાબેન (૪૨) છે, ને તેમને સવિતા (૧૨), બાબલી (૪) ને નાની બાબલી (૨) મળી ત્રણ પુત્રીઓ છે.

ભાર્ગવ ગોત્ર—(૬) રા. ત્રિભોવન ભોળાભાઈ મહેતા (૫૮) વડોદરામાં પોલીસ ખાતાના નાયબ સુબાના શિરસ્તદાર છે, ને પગાર રૂ. ૫૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગંગા (૪૮) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. દ્વારકાપ્રસાદ (૧૭) મેટ્રીકનો અભ્યાસ કરે છે, ને તેમનાં વહુનું નામ સૌ. પૂરી (૧૩) છે. રણછોડલાલ (૧૩) રા. ત્રિભોવનભાઈના નાના પુત્ર છે, તેમની વહુનું નામ સૌ. હરિગંગા (૧૨) છે.

(૭) રા. નૃસિંહપ્રસાદ ગિરજશંકર મહેતા (૩૩) વૈદ્ય કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીજ્ઞેષા (૩૨) છે. રા. કૃષ્ણપ્રસાદ (૨૯) રા. નૃસિંહપ્રસાદના નાનાભાઈ છે, તેઓ પણ વૈદ્ય કરે છે, અને એરિયન્ટલ ફાર્મસીના માલિક છે. કવિ ને લખક તરીકે પણ તેઓ સાફ કામ કરે છે. આપણી જ્ઞાતિમાંનું માસિક પત્ર (સહકાર) કાઢવાનું પ્રથમ માન પણ તેમનેજ ધટે છે. બે કે ત્રણના કમલાએ એ પત્ર ઝાઝો વખત ટકી શક્યું ન હતું. રા. કૃષ્ણપ્રસાદનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયા (૨૫) છે,

ને તેમને બાબુ (૫), ડાહર (૩) ને રજનીકાન્ત (૧) ત્રણ પુત્રો છે. રા. શ્રીપ્રસાદ (૨૬) રા. કૃષ્ણપ્રસાદના નાના ભાઈ છે, તેમણે પ્રિવિયસ સુધી અભ્યાસ કર્યો છે, ને હમણાં વેરાવળમાં અંગ્રેજી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૩૦) ના પગારથી કામ કરે છે. તેઓ પણ સારા કાવ્યો બનાવે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગૌરી (૧૯) છે, ને તેમને ભાનુમતી (૨) પુત્રી અને મહેન્દ્ર પુત્ર છે.

ભારદ્વાજગોત્ર-(૮) રા. બચુભાઈ ઉર્ફે રણછોડદત્ત મદુરામ ભટ્ટ (૫૧) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. લાડકુંવર (૪૮) છે, ને તેમને રા. છોટાલાલ (૨૯) એક પુત્ર છે; તેઓ ગુજરાતી શિક્ષક છે ને પગાર રૂ. ૨૫) મળે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. મુક્તા (૨૨) છે.

ઉમરાળા-વચ્છસ ગોત્ર-રા. ભગવાનલાલ ગિરજશંકર ભટ્ટ (ગોલાધર) (૩૫) મુંબઈમાં નોકરી કરે છે. તેમનાં બીજી વારનાં પત્નીનું નામ સૌ. ધીરજલક્ષ્મી (૧૮) છે. રા. ભગવાનલાલને વસંત (૮) નામની એક પુત્રી છે.

કુંડલા-ભાર્ગવ ગોત્ર-(૧) રા. હરખલાલ ગૌરીશંકર મહેતા (૪૦) ભાવનગરમાં ખાતગી ખાતામાં કારકુન છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૪૦) છે, ને તેમને રસીલા (૧૦) ને મુશીલા (૨) બે પુત્રીઓ અને બાબુ (૫) એક પુત્ર છે.

(૨) રા. આદિત્યરામ કલ્યાણજી મહેતા (૩૮) વ્યાપાર કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મુળી (૩૫) છે, ને તેમને મથુરાપ્રસાદ (૧૪), કાન્તીલાલ (૧૩), જયદેવ (૪) ને વાસુદેવ (૨) મળી ચાર પુત્રો અને દિવાળી (૧૨) અને ઈરાવતી (૪ માસ) બે પુત્રીઓ છે. ગં. સ્વ. કસ્તુર (૭૫) રા. આદિત્યરામનાં માતૃશ્રી છે.

(૩) રા. મુળશંકર ભગવાનજી મહેતા વ્યાજ વટાવનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. તારાગૌરી છે, ને તેમને ભાઈલાભાઈ (૧) એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. વજી, રા. મુળશંકરને શું સગાં થાય તે સમજી શકાયું નથી.

(૪) રા. કાળીદાસ કાનજી મહેતા વ્યાજ વટાવનો ધંધો કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દયાકુંવર છે, ને તેમને લક્ષ્મીપ્રસાદ, અનંતરાય, ને બળવંતરાય ત્રણ પુત્રો અને શાન્તા એક પુત્રી છે. સૌ. બહેનાં રા. લક્ષ્મીપ્રસાદનાં પત્ની છે, અને ગં. સ્વ. ઝીકુ સ્વ. ચમનલાલનાં પત્ની છે.

સાંખ્યાયન ગોત્ર-(૫) રા. જટાશંકર કેવળરામ ભટ્ટ (૬૬) વિદ્વાન છે ને વૈદ્ય ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમને ચાર પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. ત્રંબકલાલ (૫૧) મુંબઈમાં વૈદ્ય કરે છે. રા. ત્રંબકલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. કસ્તુર (૪૦) છે, ને તેમને રા. નૃસિંહપ્રસાદ (૨૭) ને રા. પ્રતાપરાય (૧૯) બે પુત્ર છે, તેમાં રા. નૃસિંહપ્રસાદ વૈદ્ય કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયા (૧૮) છે. રા. પ્રતાપરાયનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રમીલા (૧૫) છે. રા. નારણજી (૪૫) રા. ત્રંબકલાલના નાના ભાઈ છે, તેઓ પણ વિદ્વાન છે ને વૈદ્ય ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૩૮) છે, ને તેમને રા. બાબુરાય (૧૮) ને હરિવલ્લભ (૧૦) બે પુત્રો છે. રા. બાબુરાયનાં પત્નીનું નામ સૌ. ચંપા (૧૪) છે. રા. અમૃતલાલ (૩૫) રા. નારણજીના નાના ભાઈ છે, ને વ્યાજવટાવનો ધંધો કરે છે. તેઓ હમણાં વિધુર છે. રા. હરિલાલ (૩૦) રા. જટાશંકરના સૌથી નાના પુત્ર છે. તેઓ પણ વૈદ્યજ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રાણકુંવર (૨૨) છે, ને તેમને રમેશચંદ્ર (૯) એક પુત્ર અને હંદુબેન (૫) એક પુત્રી છે.

(૬) રા. પ્રજ્ઞરામ અમરજી ભટ્ટ (૭૦) વિદ્વાન છે, ને સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે. સાથે કથાવાર્તાનો પણ ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મુળીબાઈ (૬૨) છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. ભગવાનલાલ (૩૪) કારકુન તરીકે રૂ. ૧૫) ના પગારથી કામ કરે છે, ને સાથે કથાવાર્તાનો પણ ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કંકુબાઈ (૩૨) છે. ને તેમને

કૃષ્ણપ્રસાદ (૧૬) એક પુત્ર અને મેના (૮), વસુમતી (૬) ને ટપુ (૪) ત્રણ પુત્રીઓ છે; તેમાં કૃષ્ણપ્રસાદનાં વહુનું નામ સૌ. ચંદુ ઉર્ફે જયાગૈરી (૧૩) છે. રા. અમૃતલાલ (૩૦) રા. પ્રભુ-રામ ભટ્ટના નાના પુત્ર છે, ને તેઓ પોલીસ-કારકુન તરીકે શ. ૧૨) ના પગારથી કામ કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રાધાબાઈ (૨૮) છે, ને તેમને ગુલામરાય (૧૧) ને રમણીક (૫) બે પુત્ર અને લક્ષીતા (૭) ને પદ્મા (૩) બે પુત્રીઓ છે.

(૭) રા. કૃષ્ણજીવન હુરિલાલ ભટ્ટ (૬૮) કથાવાર્તા ને જ્યોતિષનો ધંધો કરે છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. પોપટલાલ (૩૮) વ્યાપાર કરે છે. સૌ. સચિતાગૈરી (૧૬) રા. પોપટલાલનાં પત્ની છે. તેમજ રા. પોપટલાલને પહેલીવારનાં પત્નીનો એક પાંચ વર્ષનો પુત્ર પણ છે. રા. નાનાલાલ (૩૨) રા. કૃષ્ણજીવન ભટ્ટના નાના પુત્ર છે, ને તેઓ કારકુન તરીકે શ. ૧૫) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગંગા (૨૫) છે, ને તેમને શાન્તા (૧૦), જયલક્ષ્મી (૩) ને એક નાની (૧) મળી ત્રણ પુત્રીઓ છે.

(૮) રા. દ્વારિકાપ્રસાદ ઉમીયાશંકર ભટ્ટ (૨૫) જામનગરમાં સ્ટેશનરી ક્લાર્ક છે. ને પગાર શ. ૨૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. લાલલક્ષ્મી (૨૦) છે, ને તેમને પુષ્પા (૬) ને પારસ (૨) બે પુત્રીઓ છે. ગં. સ્વ. લાડીબાઈ (૬૦) ઘરમાં વૃદ્ધ છે.

(૯) રા. ધીરજીરામ કર્ણાશંકર ભટ્ટ (૫૮) સારા વૈદ્યરાજ છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રણીયાત (૪૮) છે. તેમને રા. ચંદુલાલ (૨૬) એક પુત્ર છે, તેઓ પ્રીવીયસનો અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. પ્રમીલા (૧૮) છે, ને તેમને રમણીકલાલ (૨) એક પુત્ર છે.

(૧૦) રા. કેશવલાલ માણેકલાલ ભટ્ટ (૩૮) ભાવનગર રેલ્વેમાં ટ્રાન્સિક ઇન્સ્પેક્ટર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ચંદન (૩૫) છે, ને તેમને લાલુ (૧૩) ને મેના (૧૦) બે પુત્રીઓ છે.

(૧૧) રા. હાથીલાલ પ્રભાશંકર ભટ્ટ (૬૫) આવસથી છે, ને કથાવાર્તા ને વૈદાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. જમના (૬૦) છે.

(૧૨) રા. વલ્લભદાસ પ્રભાશંકર ભટ્ટ (૫૫) વૈદ્ય કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રાણકુંવર (૫૧) છે. ગં. સ્વ. ચીનાબેન (૨૮) સ્વ. કેસુલાલનાં પત્ની છે, ને તેમને નાનીબેન (૩) એક પુત્રી છે. રા. હુરિલાલ વલ્લભદાસ (૨૭) વૈદ્ય કરે છે, ને તેમને શાન્તિસુધાકર (૧૯) એક પુત્ર છે.

(૧૩) રા. પ્રભુલાલ પ્રભાશંકર ભટ્ટ (૫૦) વિદ્વાન છે, ને વૈદ્ય ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જમના (૪૨) છે, ને તેમને દેવીબેન (૧૨) એક પુત્રી છે.

કોટડા સાંગાણી-પારાશર ગોત્ર-ગં. સ્વ. અવલયાઈ (૬૦) સ્વ. કાનજી હુરિરામ ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. વજ્રેશંકર (૨૮) બી. એ. નો અભ્યાસ કરે છે, ને સાથે વ્યાપાર પણ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શાન્તાલક્ષ્મી (૧૯) છે, ને તેમને મુકુન્દરાય (૩) એક પુત્ર અને ભદ્રાગૈરી (૫) ને નિર્મળાગૈરી (૭ માસ) બે પુત્રીઓ છે. રા. ચંપકરાય (૨૦) રા. વજ્રેશંકરના નાના ભાઈ છે ને મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. હીરાલક્ષ્મી (૧૫) છે, ને તેમને ઇન્દુકુમાર (૧) એ પુત્ર છે.

ચાવંડ-ધૃતકૌશિક ગોત્ર-(૧) ગં. સ્વ. જયાબેન (૩૫) સ્વ. ચંદ્રશંકર ઉમીયાશંકરનાં પત્ની છે, ને સ્ત્રીઓમાં વૈદ્ય કરે છે.

(૨) રા. ત્રંજકલાલ જયશંકર મહેતા (નાથાણી) (૪૫) વિદ્વાન છે ને વૈદ્ય ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. જયસુખલાલ (૧૯) મુંજઈમાં ઝંકુશર્મસીમાં નોકરી છે. સૌ. સાવિત્રી (૧૫) રા. જયસુખલાલનાં પત્ની છે, ને તેમને ચંદાબેન (૮ માસ) એક પુત્રી છે.

(૩) રા. હુરિલાલ જયશંકર મહેતા (૩૪) મુંજઈમાં ઝંકુશર્મસીમાં નોકરી કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દયાકુંવર (૩૦) છે, ને તેમને લાલુ (૬) એક પુત્ર અને ગોવિંદલાલ (૩) એક પુત્ર છે.

(૪) રા. હામોદર કાનજી મહેતા (૩૪) વૈદ્ય તરીકે ને ધર્મોપદેશક તરીકે કામ કરે છે. તેઓ લેખક ને કવિ તરીકે પણ સારું કામ કરે છે. 'આર્યધર્મપ્રકાશ' ના તંત્રી તરીકે પણ ફેટલોક વખત તેમણે કામ કરેલું છે તેમના પુત્ર રા. મનસુખલાલ (૨૧) અંગ્રેજી છઠું ધોરણ ભણે છે. સૌ. નર્મદા (૧૬) રા. મનસુખલાલનાં પત્ની છે.

(૫) રા. અમૃતલાલ કુંવરજી મહેતા (૪૬) વૈદ્ય ને પુરાણનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયા (૪૦) છે, ને તેમને અનંતરાય (૧૮), હર્ષદરાય (૧૧), રમણીકરાય (૯) ને શાન્તીપ્રસાદ (૫) મળી ચાર પુત્રો છે. તેમાં રા. અનંતરાયનાં પત્નીનું નામ સૌ. હીરાબેન (૧૨) છે. ગં. સ્વ. મોંઘીયા (૬૫) રા. અમૃતલાલનાં માતૃશ્રી છે.

(૬) રા. રણછોડલાલ કુંવરજી મહેતા (૩૮) સીનીયર થએલા છે, ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે રૂ. ૩૦ ના પગારથી કામ કરે છે. પ્રસંગે લેખક તરીકે પણ કામ કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. ગોમતી (૩૫) સાતેક વર્ષથી અંધ થયાં છે. તેમને તારાનાથ (૧૫) પુત્ર અને હરિગંગા (૨) પુત્રી છે.

ચુડા-ભારદ્વાજ ગોત્ર-(૧) રા. નર્મદાશંકર પોપટલાલ ભટ્ટ (વૈદ્ય) (૪૧) લગભગ ૧૪ વર્ષથી ઇંગ્લંડમાં છે ને ત્યાં અભ્યાસ કરે છે.

(૨) રા. કેશવલાલ પોપટલાલ ભટ્ટ (વૈદ્ય) (૩૮) વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેઓ કાવ્યો પણ સારાં લખી શકે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. સૌભાગ્યલક્ષ્મી (૨૦) છે, ને તેમને દિનકરરાય (૫) એક પુત્ર અને ગુણીયલબેન (૨) ને અચ્યુબેન (૬ માસ) બે પુત્રીઓ છે.

જામજોધપુર-માંડવ્ય ગોત્ર-(૧) ગં. સ્વ. સંતોક (૫૫) સ્વ. પ્રભુરામ વ્યાસનાં પત્ની છે. તેમના મોટા પુત્ર સ્વ. ઇચ્છાશંકરનાં પત્નીનું નામ ગં. સ્વ. મણી (૩૮) છે, ને તેમને રા. બાવાભાઈ (૧૮) પુત્ર અને અચ્યુબેન (૧૧) પુત્રી છે. સૌ. શોભદ્રા (૧૩) બાવાભાઈનાં પત્ની છે. રા. શિવપ્રસાદ (૩૦) સ્વ. ઇચ્છાશંકર પ્રભુરામ વ્યાસના નાના ભાઈ છે, ને તેઓ વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગૌતમ (૧૩) છે.

(૨) રા. પોપટ હરિ વ્યાસ (૫૦) લગભગ ૩૦ વર્ષથી શાપુરમાં રહે છે ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. કેશવલાલ (૨૬) લીંબડીમાં નોકરી કરે છે, ને પગાર રૂ. ૩૦ મળે છે. રા. કેશવલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. માણેક (૨૨) છે, ને તેમને મહેન્દ્રરાય (૮) ને જટીલ (૭) બે પુત્રો છે. રા. લક્ષ્મીશંકર હરિ વ્યાસ (૪૦) વૈદકનો ધંધો કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રભાકુંવર (૩૫) છે. રા. ચુનીલાલ હરિ વ્યાસ (૩૫) જામનગરમાં વૈદ્ય કરે છે. રા. બાલાશંકર હરિ વ્યાસ (૩૨) શાપુરમાં વૈદ્ય કરે છે. રા. ભાઈશંકર હરિ વ્યાસ (૩૦) ભાવનગરમાં નોકરી કરે છે ને પગાર રૂ. ૨૫ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મૃદુલા (૧૮) છે, ને તેમને અચ્યુભાઈ (૮ માસ) એક પુત્ર છે.

(૩) રા. પ્રાણશંકર જટાશંકર વ્યાસ (૫૦) લગભગ ૧૫ વર્ષથી પોરબંદરમાં વૈદ્યરાજ તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જમના (૫૦) છે. તેમના પુત્ર રા. પ્રતાપરાય (૨૫) વૈદ્ય કરે છે, તેમની વહુનું નામ સૌ. કંકુભાઈ (૨૨) છે, ને તેમને નિર્મળાગૌરી (૧) એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. મણી (૩૩) રા. પ્રાણશંકરનાં પુત્રી અને સ્વ. ભાઈશંકર કાનજી ભટ્ટનાં પત્ની છે. તેઓ કયા ગોત્રનાં હશે તે બરાબર નહિ સમજવાથી અત્રે નોંધ લીધી છે.

જામનગર-પારાશર ગોત્ર-(૧) રા. પ્રવીણરાય ઉમીયાશંકર પટ્ટણી (૧૮) અંગ્રેજી પાંચમું ધોરણ ભણે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયકુમારી (૧૨) છે.

(૨) રા. ઇચ્છાશંકર પ્રાણશંકર પટ્ટણી (૪૦) સીનીયર થએલા છે, ને ગુજરાતી શિક્ષક તરીકે કામ કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૪૦ મળે છે. તેમનાં પત્નીની ઉંમર (૩૦) ની છે, ને તેમને લીલાલાલ (૧૪), સુકુંદલાલ (૭) ને મહાસુખલાલ (૫) ત્રણ પુત્રો છે.

(૩) રા. પ્રાણશંકર પ્રેમશંકર પટ્ટણી (૫૫) સારા વિદ્વાન છે, અને હાલમાં ભાવનગર સ્ટેટમાં વહીવટદાર તરીકે કામ કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૧૨૫) મળે છે. કવિ ને લેખક તરીકે પણ તેમણે ઘણું સારું કામ કરેલું છે. લગભગ ૧૦ ગ્રંથો તો તેમણે પ્રકટ કરેલા છે. તેમના મોટા પુત્ર રા. અમૃતલાલ (૩૫) પણ સારા વિદ્વાન છે, ને ઝાડેશ્વરમાં વૈદ્યરાજ તરીકે કામ કરે છે. રા. અમૃતલાલ પણ લેખો લખે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી (૩૦) છે, ને તેમને ગુણાદ્ય (૧૧) એક પુત્ર અને જીવતીબેન (૧૦) એક પુત્રી છે. રા. ગણપતરામ (૧૫) રા. પ્રાણશંકર પટ્ટણીના નાના પુત્ર છે, તેઓ વિદ્યાભ્યાસ કરે છે.

ભાર્ગવ ગોત્ર-(૪) રા. પ્રજ્ઞરામ ગૌરિશંકર મહેતા (૫૫) પુરાણીનો ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. રા. પ્રાણશંકર (૩૩) ડૉક્ટર તરીકે કામ કરે છે. ધરમ (૭) રા. પ્રાણશંકર પ્રજ્ઞરામના પુત્ર છે ને ગુજરાતી અભ્યાસ કરે છે.

(૫) રા. પ્રાણશંકર હીરજી મહેતા (૪૦) વૈદ્ય કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગંગા (૩૫) છે, ને તેમને ગુણસુંદરી (૧૨) પુત્રી અને ફરશુરામ (૮), અનંતરાય (૫) ને બટુક (૧) ત્રણ પુત્રો છે.

(૬) રા. ત્રંબકલાલ છગનલાલ મહેતા (૪૫) વૈદ્ય કરે છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. કર્તુર (૨૫) છે. (સૌ. મણીબાઈ (૨૫) રા. ત્રંબકલાલનાં બીજાં પત્ની છે, તેઓ નાના તડમાંનાં (ખોરા-સામાંનાં) છે; ને તેમને કંચનગવરી એક પુત્રી છે.)

ભારદ્વાજ ગોત્ર-(૭) રા. શંકરપ્રસાદ જંડુલદજી (૪૮) જામનગરમાં રાજવૈદ્ય છે ને માસિક રૂ. ૨૨૫) મળે છે. તેમના પુત્ર રા. જુગતરામ (૩૩) 'જંડુદર્મસી'ના સ્થાપક ને મેનેજર છે. સૌ. ભાનુલક્ષ્મી (૨૬) રા. જુગતરામનાં પત્ની છે.

(૮) રા. મણિશંકર વિઠ્ઠલજી ભટ્ટ (૭૦) સારા વિદ્વાન છે, ને રસવૈદ્ય કહેવાય છે. તેઓશ્રી વૈદ્યકનું કાર્ય કરે છે. તેમના જ્યેષ્ઠ પુત્ર રા. ત્રંબકલાલ (૫૫) પણ વૈદ્યકનો ધંધો કરે છે. રા. બાવાભાઈ ત્રંબકલાલ (૨૦) પણ વૈદ્ય કરે છે. સૌ. નિર્મળા (૧૫) રા. બાવાભાઈનાં પત્ની છે, ને તેમને એક નાની પુત્રી છે. રા. વજ્રેશંકર (૪૫) રા. મણિશંકરજીના નાના પુત્ર છે, ને વૈદ્ય કરે છે. સૌ. જયા (૧૮) રા. વજ્રેશંકરનાં પત્ની છે, ને ગટુલાલ (૧૦) રા. વજ્રેશંકરના પુત્ર છે.

માંડવ્ય ગોત્ર-(૯) ગં. સ્વ. ભાગીરથી (૪૦) સ્વ. કેશવલાલ આદિત્યરામ વ્યાસનાં પત્ની છે. તેમના પુત્ર રા. રણછોડદત્ત (૨૫) વિદ્યાભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૨૨) છે ને તેમને બચુભાઈ (૪) એક પુત્ર છે.

(૧૦) રા. લક્ષ્મીદાસ આદિત્યરામ વ્યાસ (૫૪) અમદાવાદમાં ટ્રેનિંગ કોલેજમાં સંગીતશાસ્ત્રી છે, ને માસિક રૂ. ૫૦) મળે છે. સંગીત વિષયને લગતું કેટલુંક સાહિત્ય પણ તેમણે પ્રકટ કર્યું છે, ને હજી વિશેષ પ્રગટ કરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૨૮) છે, ને તેમને મંગળાગૌરી (૫) ને બચુબેન (૧) બે પુત્રીઓ અને પ્રસાદભાઈ (૩) એક પુત્ર છે.

વચ્છસ ગોત્ર-(૧૧) રા. લક્ષ્મીશંકર ઉમીયાશંકર ભટ્ટ (ગોલાધર) (૩૫) વૈદ્ય કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કાન્તાગૌરી (૧૮) છે, ને તેમને બટુક (૧૦ માસ) એક પુત્ર છે. રા. ચંપકરાય (૨૨) રા. લક્ષ્મીશંકરના જ્યેષ્ઠબંધુ સ્વ. ગોપાળજી ઉમીયાશંકરના પુત્ર છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનસૂયા (૧૫) છે, ને તેમને બટુક (૭ માસ) એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. પ્રભા (૨૦) સ્વ. દેવલરાય ગોપાળજીનાં પત્ની છે.

(૧૨) રા. કેશવલાલ રેવાશંકર ભટ્ટ (૫૫) વિદ્વાન છે, ને શાસ્ત્રી તરીકે કામ કરે છે. રા. લક્ષ્મીપ્રસાદ કૃપારામ (૨૩) નોકરી કરે છે. તેમનાં વહુનું નામ સૌ. બેનાં (૧૯) છે, ને તેમને અરવિંદા (૨) એક પુત્રી છે. રા. હરિપ્રસાદ કૃપારામ (૧૮) અંગ્રેજી છટું ધોરણે ભણે છે, તેમની વહુનું નામ સૌ. ગવરી (૧૫) છે. જયકુમારી (૧૨) રા. લક્ષ્મીપ્રસાદની બેન છે. ગં. સ્વ. સ્વતોક (૪૫) વિધવા છે.

- (૧૩) રા. ગોપાળજી દયારામ ભટ્ટ (૫૫) વૈદક ખાતામાં નોકરી કરે છે ને પગાર રૂ. ૩૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નવલ (૫૦) છે. રા. કાન્તિલાલ ગોપાળજી (૨૦) મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. ગંગા (૧૮) છે. ગં. સ્વ. અનસૂયા (૨૨) સ્વ. જટાશંકર ગોપાળજીનાં પત્ની છે.
- (૧૪) રા. કાલીદાસ વિજયરામ ભટ્ટ (૬૫) લગભગ ૨૫) વર્ષથી મુંબઈમાં વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રાણકુંવર (૬૦) છે. રા. ચંદુલાલ કાલીદાસ (૩૦) પ્રીવીયસ સુધી ભણેલા છે ને નોકરી કરે છે. હાલમાં તેઓ વિધુર છે. રા. જીવંતરાય કાલીદાસ (૨૬) વૈદક કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શોભદ્રા (૨૦) છે, ને તેમને જયુભાર્થ (૧) એક પુત્ર છે.
- (૧૫) ગં. સ્વ. ભાગીરથી (૩૮) સ્વ. વિજયશંકર કાલીદાસનાં પત્ની છે. તેમના મોટા પુત્ર રા. શંકરપ્રસાદ (૨૦) અંગ્રેજી છટું ધોરણે ભણે છે; ને નાના પુત્ર મનસુખરાય (૧૨) ગુજરાતી ચોથું ધોરણે ભણે છે.
- (૧૬) રા. પ્રભુલાલ કાલીદાસ ભટ્ટ (૩૩) લગભગ ૪) વર્ષથી નવસારીમાં વૈદક કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણિ (૩૧) છે.
- (૧૭) રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ ભટ્ટ (શાસ્ત્રી) (૩૩) ઝંડુદાર્મસીમાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૪૫) મળે છે. વૈદકનું જ્ઞાન તેઓમાં સાફ છે, તેમજ તેઓ સાહિત્યરસિક હોવાથી લેખો પણ લખે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળાલક્ષ્મી (૧૮) છે. રા. મગનલાલ કેવળરામ (૨૭) વૈદક કરે છે.
- (૧૮) રા. ભગવાનલાલ ત્રિભુવન ભટ્ટ (૩૫) વૈદક છે, ને અઠવાડિક પત્ર અને છાપખાનાના અધિપતિ છે. તેમનાં બીજાવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઉમેદગૌરી (૧૫) છે. રા. ભગવાનલાલને હરિપ્રસાદ (૧૧) એક પુત્ર છે. ગં. સ્વ. હરિ (૩૧) સ્વ. નૃસિંહપ્રસાદનાં પત્ની છે. રા. કેશવલાલ ત્રિભુવન (૨૭) વૈદક કરે છે.
- (૧૯) રા. પ્રાણલાલ ત્રિભુવન ભટ્ટ (૩૭) મુંબઈમાં કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જયાકુંવર (૨૭) છે.

જૂનાગઢ-કૌશિક ગોત્ર-(૧) રા. અંબાશંકર કેવળરામ ભટ્ટ (૪૯) લગભગ ૩૦ વરસથી મુંબઈમાં વૈદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. દયાકુંવર (૪૭) છે. તેમના પુત્ર રા. જોડાલાલ (૨૭) વૈદક કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૧૫) છે.

(૨) રા. મોહનલાલ હરિનંદ ભટ્ટ (૫૦) વિદ્વાન છે, ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેઓ સંસ્કૃત ભાષા ઉપરાંત બંગાળી, મરાઠી ને હિંદી ભાષા પણ જાણે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ન્યાલકુંવર (૪૬) છે.

(૩) રા. જયકૃષ્ણ નથુરામ ભટ્ટ (૩૮) સાહિત્યની સેવા કરે છે. તેમણે કેટલાંએક નાટકો લખેલાં છે, તેમજ લેખો ને કાવ્યો પણ લખ્યાં છે. તેઓ સંસ્કૃત ભાષા સારી રીતે જાણે છે તે ઉપરાંત ઉર્દુ, મરાઠી ને હિંદી ભાષાઓ પણ જાણે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૧૮) છે. ગં. સ્વ. રેવા (૬૫) રા. જયકૃષ્ણનાં માતૃશ્રી છે.

(૪) રા. પ્રતાપરાય પ્રેમરામ ભટ્ટ (૩૪) પ્રીવીયસ સુધી ભણેલા છે, ને લગભગ આઠ વર્ષથી મુંબઈમાં નોકરી કરે છે. તેમને પગાર રૂ. ૬૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળા (૨૯) છે, ને તેમને દીનકર (૧૧) પુત્ર અને હરીચંદ (૮) પુત્રી છે; તેમાં દીનકરની વહુનું નામ સૌ. લાલકુંવર (૧૧) છે. રા. સુનીલાલ (૧૮) રા. પ્રતાપરાયના નાના ભાઈ છે, તેઓ પ્રીવીયસનો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. શાન્તા (૧૬) છે. ગં. સ્વ. નર્મદા (૫૨) રા. પ્રતાપરાયનાં માતૃશ્રી છે.

ધૃતકૌશિક ગોત્ર-(૫) રા. મણીશંકર ભવાનીશંકર મુળાણી (૫૫) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. હરિલાલ (૨૭) નોકરી કરે છે. રા. છોટાલાલ (૨૩)

રા. મણીશંકરના વચેટ પુત્ર છે, તેઓ નાટક કંપનીમાં છે. રા. કાળીદાસ (૨૦) રા. મણીશંકરના સૌથી નાના પુત્ર છે, તેઓ રા. ૧૦) ના પગારથી નોકરી કરે છે.

પારાશર ગોત્ર-(૬) રા. પદ્મનાભ હુરિદત્ત શાસ્ત્રી (પટ્ટણી) (૩૨) ચુડામાં અંગ્રેજી સ્કૂલમાં હેડમાસ્ટર છે ને માસિક રા. ૩૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. હીરાલક્ષ્મી (૧૯) છે, ને તેમને નલિની (૧) એક પુત્રી છે. રા. અંબકલાલ હુરિદત્ત શાસ્ત્રી (૨૫) ખી. એ. થએલા છે, ને ગોધ્રાની હાઇસ્કૂલમાં હેડમાસ્ટર છે. તેમને પગાર રા. ૬૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અંદ્રપ્રભા (૧૯) છે, ને તેમને દુકુ (૭) પુત્રી અને ઇન્ડુરાય (૬) પુત્ર છે. રા. ગુલાબરાય હુરિદત્ત શાસ્ત્રી (૨૩) નોકરી કરે છે, ને માસિક રા. ૨૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઇન્દુજાગૈરી (૧૪) છે, ને તેમને નિર્મળા (૧) એક પુત્રી છે. રા. ધીરજીરામ હુરિદત્ત શાસ્ત્રી (૨૦) નોકરી કરે છે, ને માસિક રા. ૧૦) મળે છે.

(૭) રા. પ્રભાકર જીવનરામ પટ્ટણી (૫૧) વિદ્વાન છે ને કથાવાત્તા ધંધો કરે છે. તેમનાં ખીજવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. રમણી ઉર્ફે મરીએન (૩૬) છે, ને તેમને કુંદન (૮) એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. મંગળાગૈરી (૨૪) રા. પ્રભાકરના સ્વર્ગસ્થ પુત્ર ભક્તિપ્રસાદનાં પત્ની છે ને તેમને બે નાની પુત્રીઓ છે. રા. ભગવાનદાસ (૪૫) રા. પ્રભાકરના નાનાભાઈ છે, તેઓ એચ. એ. થએલા છે ને હમણા રા. ૬૫) ના પગારથી રાંદેરમાં ગવર્નમેંટ ડિસ્પેન્સરીમાં ડૉક્ટર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. કમળાકુંવર (૪૪) છે.

ભાગવંતગોત્ર-(૮) રા. હુરિદત્ત ભવાનીશંકર મહેતા (૫૪) વૈદ્ય ને કથાવાત્તા કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઝવેર (૪૦) છે.

માંડવ્યગોત્ર-(૯) રા. કૃષ્ણજીવન હુરિરામ વ્યાસ (૭૨) વિદ્વાન છે ને કથાવાત્તા ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. ભક્તિપ્રસાદ (૨૦) એચ. એ. થએલા છે, ને કોટડાસાંગાણીમાં ડૉક્ટર તરીકે રા. ૪૦) ના પગારથી કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. વેણીએન (૧૯) છે, ને તેમને એક નાની પુત્રી છે.

(૧૦) રા. મૂળશંકર મયારામ વ્યાસ (૭૨) વિદ્વાન છે ને કથાવાત્તા ધંધો કરે છે.

(૧૧) રા. જયશંકર જટાશંકર વ્યાસ (૪૨) વૈદ્યનો ધંધો કરે છે.

વચ્છસગોત્ર-(૧૨) રા. મૂળશંકર દયારામ ભટ્ટ (૫૩) વિદ્વાન છે, ને સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે. વળી તેઓ લેખક તરીકે પણ કામ કરે છે.

(૧૩) રા. વૃંદાવન કાશીનાથ જ્ઞેશી (૫૫) વિદ્વાન છે, ને વૈદ્યનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ભાગીરથી (૩૬) છે, ને તેમને કૃષ્ણપ્રસાદ (૧૧), હુરિપ્રસાદ (૮) ને મધુસૂદનપ્રસાદ (૫) મળી ત્રણ પુત્રો છે.

(૧૪) ગં. સ્વ. મણીકુંવર (૩૦) સ્વ. હુરિદત્ત કાશીનાથ જ્ઞેશીનાં પત્ની છે, ને તેમને રાંભુપ્રસાદ (૮) એક પુત્ર અને પ્રભાકુંવર (૧૦) ને ગુણી (૬) બે પુત્રીઓ છે.

(૧૫) ગં. સ્વ. મણી (૩૨) સ્વ. કેશવલાલ કરશનજીનાં પત્ની છે, ને તેમને બાણુ (૪) એક પુત્ર છે.

સાંખ્યાયનગોત્ર-(૧૬) રા. પ્રાણજીવન હુરિદત્ત શાસ્ત્રી (પંડ્યા) (૫૪) સારા વિદ્વાન છે, ને લગભગ ૨૫) વર્ષથી મુંબઈમાં સંસ્કૃતાધ્યાપક ને લેખક તરીકે કામ કરે છે. તેઓશ્રીએ આજ સુધીમાં મહાભારત, શ્રીમદ્ ભાગવત, પારાશર સ્મૃતિ, મનુસ્મૃતિ, દશકુમાર વગેરે ઘણા સારા ગ્રંથોનું ભાષાંતર કર્યું છે, ને કેટલાક સારા ગ્રંથો સ્વતંત્ર રીતે પણ લખ્યા છે. તેમનાં પત્ની સૌ. જમના ઉર્ફે ચમુના નાના તડમાંનાં એટલે ખોરાસા પ્રજોરામાંનાં છે, ને તેમને પ્રભાશંકર (૬), લક્ષ્મીશંકર (૭) ને ગંગાધર (૧) ત્રણ પુત્રો છે.)

જેતપુર-ભાર્ગવ ગોત્ર—રા. લક્ષ્મીશંકર ગોવિંદરામ સંઘાણી (૬૨) વિદ્વાન છે ને વેદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્ની સૌ. હરી (૪૫) છે, તેમને ત્રણ પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા. ભાનુશંકર (૨૧) વૈદ્ય કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. રૂકિમણી (૧૩) છે. હેમંતરામ (૧૫) રા. લક્ષ્મીશંકરના વચેટ પુત્ર છે, તેઓ અંગ્રેજી એથું ધોરણ ભણે છે. નવલશંકર (૭) રા. લક્ષ્મીશંકરના સૌથી નાના પુત્ર છે.

ધ્રાફા-સાંખ્યાયન ગોત્ર—રા. કેશવલાલ ત્રીકમજી પંડ્યા (૪૫) કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૪૦) છે, ને તેમને રા. ઇશ્વરલાલ (૨૫), પોપટલાલ (૮), ગટુલાલ (૫) ને અનંતરાય મળી ચાર પુત્રો છે; તેમાં રા. ઇશ્વરલાલ કથા વાંચવાનો ધંધો કરે છે. ગં. સ્વ. ગોદાવરી (૩૦) સ્વ. શંકરલાલ ત્રીકમજી પંડ્યાનાં પત્ની છે.

પારખંદર-પારાશર ગોત્ર—(૧) રા. વાસુદેવ સુંદરજી ભટ્ટ (૪૬) વિદ્વાન છે, ને મુંબઈમાં વૈદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમના પુત્ર રા. મોતીલાલ (૨૦) મેટ્રીકનો અભ્યાસ કરે છે. સૌ. મોતીબેન (૧૬) રા. મોતીલાલનાં પત્ની છે, ને તેમને એક નાની પુત્રી છે,

(૨) રા. વિશ્વનાથ ઉર્ફે ઘેવરચંદ મૂળચંદ પટ્ટણી (ભટ્ટ) (૨૮) શેરોનો વ્યાપાર અને વૈદકનો ધંધો કરે છે. ગં. સ્વ. જશોદા (૨૫) રા. વિશ્વનાથના નાના ભાઈ સ્વ. મૂળશંકર ઉર્ફે મટુરામનાં પત્ની છે.

(૩) ગં. સ્વ. જયા (૪૨) સ્વ. મહીધર પુરુષોત્તમ ભટ્ટનાં પત્ની છે, ને તેમને રા. રમણીકલાલ (૨૩) અનંતરાય (૨૦) ને ચંદ્રકાન્ત (૧૮) ત્રણ પુત્રો છે. તેમાં મોટા રા. રમણીકલાલનાં પત્નીનું નામ સૌ. પ્રભાવતી (૧૮) છે.

ભાર્ગવ ગોત્ર—(૪) રા. વિશ્વનાથ ભગવાનજી મહેતા (૪૨) ઘણા વખતથી મુંબઈમાં રહે છે ને ત્યાં વ્યાપાર કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ જાણવામાં નથી. રા. વિશ્વનાથના સ્વર્ગસ્થ અંધુ હરિલાલના હરિહર (૧૫), જયકૃષ્ણ (૧૨) ને બાણુ (૭) ત્રણ પુત્રો છે.

(૫) રા. નારણજી આદિત્યરામ મહેતા (૩૭) હાલ માંદગીને લીધે કંઈ ધંધો કરતા નથી. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ભાગીરથી (૨૭) છે, ને તેમને બળવંતરાય (૭) ને બટુક (૫) બે પુત્રો છે. ગં. સ્વ. ધીરજ (૪૫) સ્વ. પોપટલાલનાં પત્ની છે.

બાબરા-ભાર્ગવગોત્ર—(૧) ગં. સ્વ. શોભા (૪૦) સ્વ. ગૌરીશંકર રત્નજી મહેતાનાં પત્ની છે. તેમને ત્રણ પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. હરિપ્રસાદ (૨૨) મુંબઈમાં હિંદુસ્તાન પત્રના રિપોર્ટર તરીકે કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. મંગળાગૌરી (૧૬) છે. રા. ચંદ્રકાન્ત (૧૮) રા. હરિપ્રસાદના નાના ભાઈ છે તેઓ પ્રીવીયસનો અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. રમણીક (૧૩) છે. અનંતરાય (૧૫) સ્વ. ગૌરીશંકર રત્નજીના સૌથી નાના પુત્ર છે, ને તેઓ અંગ્રેજી છઠું ધોરણ ભણે છે.

(૨) રા. માધવજી રત્નજી ભટ્ટ (મહેતા) કારભારી છે ને માસિક પગાર રૂ. ૫૦ મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા છે. તેમના પુત્ર રા. હરિલાલ ભટ્ટ (૩૮) એમ. એ. થએલા છે, ને જૂનાગઢની બાહાડિદીન કૉલેજમાં પ્રોફેસર તરીકે કામ કરે છે. તેમને માસિક પગાર રૂ. ૩૦૦ મળે છે. વળી તેઓ જૂહાપ એમ્બ્યુલન્સ એસોશીએશનના એનરરી સેક્રેટરી તરીકે પણ કામ કરે છે. હાલાર વિભાગમાંની આપણી શાતિનું વસ્તીપત્રક કરી તેનો રિપોર્ટ પ્રકટ કરવાનું પ્રથમ માન પણ તેઓશ્રીનેજ ઘટે છે. સંસ્કૃત ને અંગ્રેજી ભાષા ઉપરાંત તેઓશ્રી બંગાળી ને મરાઠી ભાષાઓ પણ જાણે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ચંદ્રપ્રભા (૨૫) છે, ને તેમને મેનાગૌરી (૯) દિવાળી (૫) ને સરલાદેવી (૧) ત્રણ પુત્રીઓ છે.

(૩) રા. હરજીવન રત્નજી મહેતા (૬૦) વિદ્વાન છે ને વૈદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મૂળી (૪૦) છે, ને તેમને રા. રામપ્રસાદ (૨૦), રા. છોટાલાલ (૧૮), કેશ-

વચંદ્ર (૧૨), મગનલાલ (૫) ને શશીવદન (૨) મળી પાંચ પુત્રો અને શાન્તાબેન (૧૪) ને તારાબેન (૮) બે પુત્રીઓ છે. તેમાં મોટા રા. રામપ્રસાદ મેટ્રીકનો અભ્યાસ કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. રત્નપ્રભા (૧૪) છે.

- (૪) રા. મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ (મહેતા) (૫૦) બી. એ. થયેલા છે. ને ભાવનગરના મહારાજ સાહેબના ખાસ લેખક તરીકે કામ કરે છે. તેઓશ્રીને માસિક પગાર રૂ. ૨૦૦) મળે છે. તેઓશ્રીએ અગાઉ ભાવનગરમાં શામળદાસ કોલેજમાં પ્રોફેસર તરીકે, ને પછીથી ભાવનગર સ્ટેટના ફેળવણી ખાતાના વિદ્યાધિકારી તરીકે પણ કામ કરેલું છે. તેઓ લેખક ને કવિ તરીકે પણ સારું કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. નર્મદા (૩૨) છે, ને તેમને રા. મુનિકુમાર (૧૮), જયંતકુમાર (૧૪) ને અજિતકુમાર (૯) ત્રણ પુત્રો અને હૃદયલક્ષ્મી (૧૨) એક પુત્રી છે. તેમાં મોટા રા. મુનિકુમાર મેટ્રીકનો અભ્યાસ કરે છે.

ભાયાવદર-વચ્છસ ગોત્ર-રા. કેશવલાલ ઝીણારામ ભટ્ટ (ગોળાધર) (૪૦) મુંબઈમાં પ્ર. આયુર્વેદિક કોલેજના પ્રોફેસર છે, ને વૈદકનો ધંધો કરે છે. તેઓ ભીખવર, એ. એ. એમ. એસ. થયેલા છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૩૫) છે.

માણાવદર-માંડવ્ય ગોત્ર-રા. મૂળશંકર આદિત્યરામ વ્યાસ (૪૨) વિદ્વાન છે ને વૈદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમના મોટા પુત્ર રા. દિવાનરાય (૨૪) અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ લખ્યા પછી વૈદકનો અભ્યાસ કરે છે. સૌ. જયંતી (૧૯) રા. દિવાનરાયનાં પત્ની છે, ને તેમને રમણિકલાલ (૫) દિનકરરાય (૨) ને બાણુ ત્રણ પુત્રો છે. રા. મણિભાઈ (૨૧) રા. મુળશંકરના નાના પુત્ર છે, તેમની વહુનું નામ સૌ. ચંપા (૧૫) છે. મેનાબેન (૧૦) રા. મુળશંકરનાં પુત્રી છે.

માળીઆ હાટીના-કૌશિક ગોત્ર-રા. નૃસિંહપ્રસાદ ઇંદ્રજી ભટ્ટ (૬૩) કથા વાંચવાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મુળી (૫૫) છે. તેમને ચાર પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. નવલશંકર (૩૫) વૈદક ને કથાવાર્તાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અનોપ (૩૨) છે, ને તેમને નાનાલાલ (૧૫), કાન્તીલાલ (૧૦), વૈકુંઠરાય (૫) ને કૃષ્ણપ્રસાદ (૧) મળી ચાર પુત્રો અને હીરાલક્ષ્મી (૭) એક પુત્રી છે. રા. પોપટલાલ નૃસિંહપ્રસાદ (૨૬) રા. ૧૫) ના પગારથી નોકરી કરે છે, ને તેમનાં વહુનું નામ સૌ. સરસ્વતી (૨૦) છે. રા. નર્મદાશંકર (૨૧) ને રા. માણેકલાલ (૧૬) રા. નૃસિંહપ્રસાદના અનુક્રમે ત્રીજા ને ચોથા પુત્રો છે. તેઓ બંને નોકરીની ઉમેદવારી કરે છે.

મુંબઈ-પારાશર ગોત્ર-(૧) રા. મુળશંકર પુરુષોત્તમ પટ્ટણી (૭૦) પુરાણ ને વૈદાનો ધંધો કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ત્રિવેણી (૨૮) છે, ને તેમને બાણુ (૧૦) પુત્ર અને કુસુમ (૮) પુત્રી છે.

માંડવ્ય ગોત્ર-(૨) રા. જટાશંકર જયકૃષ્ણ વ્યાસ (૫૦) વેદાંતની કથા કરે છે. તેમનાં ધર્મપત્નીનું નામ સૌ. કમળાબેન (૩૬) છે.

- (૩) રા. વિશ્વનાથ પ્રભુરામ વૈદ્ય (વ્યાસ) (૫૨) બી. એ. , બારીસ્ટર એટલેા થયેલા છે, ને બારીસ્ટરનો ધંધો કરે છે. વળી તેઓ ત્રણ મીલોના ડિરેક્ટર તરીકે, કેટલાંક ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટી તરીકે ને કેટલીક જાહેર સંસ્થાઓના વ્યવસ્થાપક તરીકે પણ કામ કરે છે. તેઓશ્રીને ગવર્નમેન્ટ તરફથી જે. પી. નો ઇલકાબ મળેલો છે, તેમજ તેઓ યુનીવર્સીટીના ફેલો ને રોયલ એશિયાટિક સોસાયટીના લાઇફ મેમ્બર છે. તેમના પુત્ર રા. લક્ષ્મીનારાયણ (૧૫) મેટ્રીકનો અભ્યાસ કરે છે. રા. લક્ષ્મીનારાયણનાં પત્નીનું નામ જાણવામાં નથી પણ તેમની ઉંમર વર્ષ બારની છે.

- (૪) રા. પોપટલાલ પ્રભુરામ વૈદ્ય (વ્યાસ) એલ. એમ. એન્ડ. એસ. થયેલા છે, ને ડોક્ટર તરીકે કામ કરે છે. ગવર્નમેન્ટ તરફથી તેઓશ્રીને જે. પી. નો ઇલકાબ મળેલો છે. તેમનાં ત્રીજાવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. દુર્ગાલક્ષ્મી (૩૫) છે. રા. પોપટલાલના મોટા પુત્ર રા. રતિલાલ (૨૪) બીપગવર,

એ. એ. એમ. એસ. થએલા છે ને ડોક્ટર તરીકે કામ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. મનો-
રમા (૧૫) છે. પ્રતાપરાય (૭) રા. પોપટભાઈના નાના પુત્ર છે.

મારબી-ધૃતકૌશિક ગોત્ર-(૧) રા. ચક્રભાઈ ગોવિંદરામ મુળાણી (૭૫) જ્યોતિષ ને કથાવાતના ધંધા કરે
છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રેવા (૫૧) છે. તેમને પાંચ પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. નટ-
વરલાલ (૩૫) રાજકોટમાં વૈદકનો ધંધા કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ઝમુબેન (૩૪) છે.
રા. જયન્તીલાલ ચક્રભાઈ (૩૩) એલ. એમ. એન્ડ. એસ. થએલા છે ને ડોક્ટરનો ધંધા કરે
છે. તેઓ કવિ તરીકે પણ સારું કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. શોભા (૨૯) છે, ને
તેમને એક પુત્રી અને બે પુત્ર છે પણ તેમનાં નામ ને ઉમ્મર જાણવામાં નથી. રા. રવિશંકર
ચક્રભાઈ (૩૧) વૈદું કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. રમાલક્ષ્મી (૨૭) છે, ને તેમને બે પુત્રીઓ
ને એક પુત્ર છે. રા. મણિલાલ ચક્રભાઈ (૨૭), ને તેમનાં વહુનું નામ સૌ. રસીલા (૧૩) છે.
રા. રમણલાલ (૨૧) રા. ચક્રભાઈના સૌથી નાના પુત્ર છે.

(૨) ગં. સ્વ. જોડી (૩૮) સ્વ. ત્રાંબકલાલ પોપટભાઈ મુળાણીનાં પત્ની છે, ને તેમને જયન્તીલાલ
(૧૪) ને દાદુભાઈ (૭) બે પુત્ર અને એક (૧૧) વર્ષની પુત્રી છે.

પારાશર ગોત્ર-(૩) રા. દલપતરામ હરિરામ ભટ્ટ (૭૫) હાલમાં ભાવનગરમાં નિવૃત્તિપરાયણ હોઈ
ધૈર્ય-સ્મરણમાં પોતાનો સમય વ્યતીત કરે છે. તેમના પુત્ર સર પ્રભાશંકર પટ્ટણી (૫૫) પણ
હાલમાં નિવૃત્તિનિવાસ ભોગવે છે. તેઓશ્રીએ પ્રથમ ભાવનગરના દિવાન તરીકે ને પછીથી મુંબઈની
કારોબારી કાઉન્સિલના સભાસદ તરીકે કામ કરેલું છે. જ્યારે તેઓશ્રી કારોબારી કાઉન્સિલના
સભાસદ તરીકે કામ કરતા હતા ત્યારે તેમને માસિક પગાર રૂ. ૫૩૩૩-૫-૪ મળતો હતો ને
તે ઉપરાંત ભાવનગર સ્ટેટ તરફથી માસિક રૂ. ૧૦૦૦) ની રકમ મળતી હતી. હાલમાં તેઓશ્રીને
ભાવનગર સ્ટેટ તરફથી માસિક રૂ. ૧૨૦૦) પેન્શનની રકમ મળે છે. ના. સરકાર તરફથી તેઓ-
શ્રીને પ્રથમ સી. આઈ. ઇ. નો ને પછીથી કે. સી. આઈ. ઇ. નો ખેતાબ એનાયત કરવામાં
છે. સૌ. રમા (૪૫) સર પટ્ટણીનાં બીજીવારનાં પત્ની છે, ને તેમને બે પુત્ર છે. તેમાં મોટા રા.
અનંતરાય (૨૮) ઇંગ્લેંડમાં કેન્સીજના એમ. એ. થએલા છે, ને હાલમાં ભાવનગર રાજ્યના ઉપરી-
અધિકારી તરીકે કામ કરે છે. તેમને માસિક પગાર રૂ. ૩૦૦) મળે છે. સૌ. જયા ઉર્ફે યશો-
મતી (૨૪) રા. અનંતરાયનાં પત્ની છે, ને તેમને માહેશ્વર (૮) એક પુત્ર છે. રા. બદુકભાઈ
(૨૨) સર પટ્ટણીના નાના પુત્ર છે, ને તેઓ મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ
સૌ. સવિતા (૧૮) છે, ને તેમને કુમુદાબા (૩) એક પુત્રી છે. ગં. સ્વ. નર્મદા (૨૩) સર
પટ્ટણીના સ્વર્ગસ્થ બંધુ વિદ્યાશંકરનાં બીજીવારનાં પત્ની છે. સ્વ. વિદ્યાશંકરના પુત્ર રા. વિનો-
દરાય (૧૭) છે તેઓ અંગ્રેજી ચોથું ધોરણ ભણે છે. સૌ. જયંતલક્ષ્મી (૧૨) રા. વિનોદ-
રાયનાં પત્ની છે.

ભારદ્વાજ ગોત્ર-(૪) રા. વિશ્વનાથ વિકુલજી ભટ્ટ (હાદાવેદા) (૬૨) પ્રતિષ્ઠિત રાજવૈદ છે. તેમને
માસિક પગાર રૂ. ૧૫૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. અંબા (૫૯) છે. તેમને ત્રણ
પુત્ર છે, તેમાં સૌથી મોટા રા. પાર્વતીપ્રસાદ (૪૪) વૈદું કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ.
મણી (૪૦) છે, ને તેમને શાન્તીલાલ (૧૫) ને દેવીપ્રસાદ (૭) બે પુત્ર અને પુષ્પાબેન (૧૦)
એક પુત્રી છે. રા. લક્ષ્મીપ્રસાદ (૪૦) રા. પાર્વતીપ્રસાદના નાના ભાઈ છે, તેઓ પણ વૈદું કરે
છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જડી (૩૮) છે. રા. દુર્ગાપ્રસાદ (૩૬) રા. વિશ્વનાથ ભટ્ટના સૌથી
નાના પુત્ર છે, તેઓ પ્રીવીયસનો અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ગૌતમ (૩૪) છે.

(૫) રા. સુદરજી બીજી ભટ્ટ (૬૨) વૈદું કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ડીડીબેન ઉર્ફે કંકુ (૫૭)
છે. તેમને બે પુત્ર છે, તેમાં મોટા રા. માણેકલાલ (૪૧) ભાવનગર સ્ટેટમાં ચાલુદાર છે; ને

માસિક પગાર રૂ. ૫૦) મળે છે. સૌ. નર્મદા (૩૯) રા. માણિકલાલના પત્ની છે, ને તેમને જ્યન્ત (૧૦), પ્રમોદરાય (૪) ને પ્રમોદરાય (૧) ત્રણ પુત્રો છે. રા. શંભુપ્રસાદ (૩૧) રા. મુન્દરજી બહાના નાના પુત્ર છે, તેઓ પણ વૈદું કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ગંગા (૨૨) છે, ને તેમને રંજન (૨) ને તારા બે પુત્રીઓ છે.

(૬) રા. પ્રતાપરાય હરિલાલ (૩૨) ધાંગધામાં ફળવણી ખાતામાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૩૨) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ઇચ્છાગૌરી (૨૮) છે, ને તેમને હેમન્તગૌરી (૭) ને નિર્મળાગૌરી (૭ માસ) બે પુત્રીઓ છે. ગં. સ્વ. લીલાંગાઈ (૫૨) રા. પ્રતાપરાયનાં માનુશ્રી છે.

(૭) મહા મહોપાધ્યાય કવિશિરોમણિ શંકરલાલ માહેશ્વર ભટ્ટ (૭૨) સંસ્કૃતાધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે, તેમના સંબંધી નાંધ આગળ લેવાએલી છે એટલે અત્રે વિશેષ લખવાની અગત્ય જણાતી નથી. તેમના પુત્ર રા. ખેત્રશંકર (૪૨) વિદ્વાન છે ને ભાવનગર સ્ટેટમાં નોકરી કરે છે. તેમને માસિક પગાર રૂ. ૫૦) મળે છે. રા. ખેત્રશંકરને મહાદેવપ્રસાદ (૧૬), શુકદેવ (૮) ને હાટકેશ્વરપ્રસાદ (૪) ત્રણ પુત્રો અને રૂકિમણી (૧૦) એક પુત્રી છે.

લીલીઆ-સાંખ્યાયન ગોત્ર-(૧) રા. ત્રિવિનાથ માધવજી ભટ્ટ (મહેતા) (૩૬) બી. એ. થએલા છે, ને ડબો-ધર્મમાં ઇચ્છીશ સ્કૂલના હેડમાસ્તર છે. તેમને માસિક પગાર રૂ. ૭૦) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. ધીરજી (૩૨) છે, ને તેમને હરિપ્રસાદ (૧૨) ને ચંદ્રકાન્ત (૫) બે પુત્રો અને માલતી (૯) ને મનોરમા ઉર્ફે મનુપ્રદમી (૭) બે પુત્રીઓ છે. રા. વિદુલરાય માધવજી (૨૬) એલ. એમ. એન્ડ. એસ. થએલા છે, ને ગાયકવાડ સ્ટેટ તરફથી કલકત્તામાં પૃથક્કરણનું કામ શીખે છે. તેમનાં બીજાવારનાં પત્નીનું નામ સૌ. ચંપાલક્ષ્મી (૧૩) છે. રા. વિદુલરાયને હીરાલક્ષ્મી (૬) એક પુત્રી છે. રા. લક્ષ્મીધર માધવજી (૨૪) મુખ્યધર્મમાં નોકરી કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. ચતુરલક્ષ્મી (૧૭) છે. રા. કૃષ્ણપ્રસાદ માધવજી (૨૨) ઇન્ટરમીડીયેટનો અભ્યાસ કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ સૌ. જ્યાએન (૧૭) છે. રા. માણિકલાલ માધવજી (૧૭) મેટ્રિકનો અભ્યાસ કરે છે, ને તેમની વહુનું નામ વસંતલક્ષ્મી (૧૫) છે.

(૨) રા. જટાશંકર નાનજી મહેતા (૪૭) આસોદરમાં નોકરી કરે છે, ને માસિક રૂ. ૧૫) મળે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. મણી (૪૦) છે. તેમના પુત્ર રા. ચંદુલાલ (૨૪) બી. એ. થએલા છે ને આગળ એલએલ. બી. નો અભ્યાસ કરે છે. તેમની વહુનું નામ સૌ. ઇચ્છાગૌરી (૧૭) છે. બેન પુષ્પા (૫) રા. જટાશંકરનાં પુત્રી છે. રા. સોમનાથ નાનજી (૪૧) સણોસરામાં નોકરી કરે છે, તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જીવેર (૪૦) છે; ને તેમના પુત્ર રા. મુળશંકર (૨૧) કલાર્કની નોકરી કરે છે. ગં. સ્વ. રેવાંગાઈ (૬૮) સ્વ. નાનજી ગોવિંદજીનાં પત્ની છે.

વસાવડ-ધૃતકૌશિક ગોત્ર-રા. કેશવલાલ સોમનાથ મુળાણી (૪૭) વૈદું કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. લાડકુંવર (૪૦) છે, ને તેમને રા. મગનલાલ (૨૪) ને ચંપકલાલ (૧૨) બે પુત્ર અને નિર્મળા (૭) ને શારદા (૨) બે પુત્રીઓ છે. તેમાં મોટા રા. મગનલાલ બી. એ. થએલા છે, ને અંગ્રેજી સ્કૂલમાં માસ્તર તરીકે કામ કરે છે. તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. જ્યાલક્ષ્મી (૨૨) છે, ને તેમને દુલેરાય (૪) એક પુત્ર છે. રા. મોતીલાલ સોમનાથ મુળાણી (૪૦) વૈદું કરે છે, ને તેમનાં પત્નીનું નામ સૌ. પાર્વતી (૩૧) છે.

જયતુ જયતુ દેવઃ સ્વર્ણમૂર્તિર્મહેશો ।

જયતુ જયતુ પૃષ્ણીનાગરાજા ચ જાતિઃ ॥

જયતુ જયતુ લોકો યત્ર તેષાં વિલાસો ।

જયતુ જયતુ ભૂપો યસ્ય મિત્રાણિ તે સ્યુઃ ॥

(જપ્તાય પઠિત)

વિજ્ઞાપિત.

શ્રી કેશવ ભવન—પ્રશ્નોરા બોર્ડિંગ હાઉસ—ભાવનગરમાં આપણી જ્ઞાતિના વિદ્યાર્થીઓની સગવડ માટે સર પ્રભાશંકર દલપતરામ પટ્ટણી સાહેબે સ્થાપેલું છે. તેમાં રહેતા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી માસિક રૂ. ૫-૮-૦ મુજબ છ માસની ફી રૂ. ૩૩) લેખે લેવાય છે. ખાવાપીવાની અને રહેવાની સગવડ સારા હવા પ્રકાશવાળા મકાનમાં રાખી છે. આપણી વિદ્યોપજીવી જ્ઞાતિના શ્રેયને સારૂ આ સંસ્થા ઘણી ઉપયોગી છે. તેના કાયમના નિભાવ માટે જનથુકનું ફંડ ખોલવામાં આવ્યું છે. એ ફંડમાં જ્ઞાતિબંધુઓ યથાશક્તિ માસિક, વાર્ષિક કે ઉચક ગમે તે પ્રકારે મદદ તરીકે જે રકમ મોકલે છે તેનો ઉપકાર સાથે સ્વીકાર કરવામાં આવે છે. આપણી આ સંસ્થાના નિભાવ માટે જે મદદ અપાય તેમાં આપણને સ્વાર્થ અને પુણ્ય બંને પ્રાપ્ત થાય છે. માટે એવો ઉભય લાભ પ્રાપ્ત કરવા સર્વ જ્ઞાતિબંધુઓને વિનંતી કરું છું કે તેમણે આ સંસ્થા માટે યથાશક્તિ મદદની રકમ તેના વ્યવસ્થાપક શ્રીમુત છગનલાલ રામચંદ્રને નામે મોકલવી.

લિ૦ સેવક

વિદુલરાય યજ્ઞેશ્વર આવસત્થી.

“એક પંથ તણુ કાળ.”

ઉપર બતાવ્યા મુજબ ‘પ્રશ્નોરા બોર્ડિંગ’માં મદદ કરવાથી જે લાભ થાય છે તેની સાથે એક ત્રીજો પણ લાભ થાય એવી એક યોજના ઘડવામાં આવી છે. આપણી જ્ઞાતિના સારા સારા કવિઓનાં કાવ્યોમાંથી ચૂંટી કાઢેલાં ઉત્તમ કાવ્યોના સંગ્રહરૂપ ‘અહિચ્છત્ર—કાવ્યકલાપ’ (ટીકા સહિત) બહાર પડેલું છે, અને તે વડોદરા, જામનગર વગેરે રાજ્યોમાં લાયબ્રેરી ને ઇનામ તરીકે મંજૂર પણ થયેલું છે. વળી વિદ્વાનો ને વર્તમાનપત્રોના સારા અભિપ્રાયો પણ તેને મળેલા છે, અને તેની કિંમત દર શ્રી આના ને બાર આના છે. આ પુસ્તકની હવે પછીથી ચાર માસની અંદર જે કિંમત આવે તેનો અર્ધો ભાગ ‘પ્રશ્નોરા બોર્ડિંગ’માં આપવાનો ઠરાવ કર્યો છે. તો આ ઉત્તમ તકનો લાભ લઈને સારી સ્થિતિવાળા સામટી નકલો અને બાકીના એકેક નકલ પણ ખરીદ કરશે એવી આશા છે. જે ગૃહસ્થો તેને ખરીદ કરશે તેમનાં મુખારક નામ ખરીદેલાં પુસ્તકોની સંખ્યા સાથે ‘પ્રશ્નોરા બોર્ડિંગ’ના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં પ્રકટ થાય એવી ગોઠવણ પણ કરી છે. હવે ‘અહિચ્છત્ર કાવ્યકલાપ’ની નકલો ૫૦૦) કરતાં વધારે નથી, માટે બનતી ઉતાવળે તેનો લાભ લઈને બોર્ડિંગને પણ સાથે લાભ આપવા નહિ ચૂકે એવી આશા છે. પુસ્તક મંગાવવાનું ઠેકાણું:—

દયાશંકર ભાઈશંકર શુક્લ.

સોનીફળીઆ—મુરત.

Published by—Dayashankar Bhaishankar Shukla.

Sonifalia--Surat.

Printed by—Thakordas Mansing at the “ Surat City ” Printing Press
Near Chawta Bridge—Surat.

તેઓશ્રીનેજ ધન્ય છે, તેઓજ વંદવા યોગ્ય છે, અને તેઓનુંજ જન્મ અને જીવિત વખાણવાલાયક છે કે જેઓ જ્ઞાતિના સુખથી સુખી થાય છે અને જ્ઞાતિના દુઃખથી દુઃખી થાય છે.

કાગડા કરતાં પણ કંગાલ મનવાળા તેવા પુરૂષોને હું દરથીજ નમસ્કાર કરું છું કે જેઓ પોતે પરમસુખમાં મગ્ન રહી વિપત્તિમાં મગ્ન થએલી પોતાની જ્ઞાતિનું સ્મરણ પણ કરતા નથી.

(મહા. મહો. કવિશિરોમણિ શંકરલાલ માહેશ્વર શાસ્ત્રી.)

